

**ÇOCUK İŞÇİLERİN İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ ALGILARININ
DEĞERLENDİRMESİ**

Uğur DURAK

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
KAZALARIN ÇEVRESEL VE TEKNİK ARAŞTIRMASI ANA BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

ARALIK 2023

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Uğur DURAK

29/12/2023

ÇOCUK İŞÇİLERİN İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ ALGILARININ DEĞERLENDİRMESİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Uğur DURAK

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Aralık 2023

ÖZET

ILO kaynaklarına göre Dünya genelinde 160 milyona yakın çocuk işçi bulunmakta olup bunların 79 milyona yakını tehlikeli kabul edilen işlerde çalışmaktadır. Çocukların zorlu koşullarda çalışmaya zorlanması, genç yaşlarda meydana gelen ölümlere, sakatlıklara ve toplumun huzursuzluğuna neden olmaktadır. Bu durum karşımızda büyük bir sorun olarak durmaktadır ve bu problem bilimsel çalışmalar, uygun politika ve stratejiler ile kalıcı çözümler üretilerek çözülmelidir. Bu nedenle sağlık ve güvenlik alanındaki önleyici yaklaşım ve eğitim küçümsenmemelidir. Çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği konusundaki algı düzeyi, çalışma şartlarının iyileştirilmesi bakımından oldukça önemlidir. Bu değerlendirme, çocukların işyerlerindeki riskleri fark etmelerine ve bu risklere karşı korunmaları için gerekli önlemleri almalarına yardımcı olabileceği düşünülmektedir. Bu çalışmanın amacı çocuk işçiliği ile iş sağlığı ve güvenliği kavramlarına bağlı farklı teorik perspektifler tespit edilerek, çocuk işçiliği probleminin kapsamının irdelenmesi ve bu kavramların ölçütlerinin belirli çerçevede ortaya çıkarılması, geliştirilen ölçekten elde edilen verilere dayalı olarak çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algı düzeylerine göre karşılaşılan sorunlara öneriler getirmektir. Bu çalışmada, Ankara ilinde öğrenim gören ve farklı sektörlerde çalışan çocuk işçi çağındaki 396 öğrenciye araştırmacı tarafından geliştirilen 26 maddelik ölçek uygulanmış olup iş sağlığı ve güvenliği algı seviyeleri; yaş, cinsiyet, iş kazası geçirme durumu ve ebeveyn eğitim seviyesi değişkenleri açısından değerlendirilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre değişkenlere bağlı olarak çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algı düzeyinin cinsiyet ve iş kazası geçirme durumlarına göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Bilim Kodu : 113512
Anahtar Kelimeler : Çocuk, çocuk işçi, iş sağlığı ve güvenliği, eğitim.
Sayfa Adedi : 83
Danışman : Prof. Dr. Aydın ŞIK

EVALUATION OF CHILD WORKERS' PERCEPTIONS OF OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY

(M. Sc. Thesis)

Uğur DURAK

GAZİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES

December 2023

ABSTRACT

According to ILO data, there are approximately 160 million child workers worldwide, and approximately 79 million of them work in jobs that are considered dangerous. Forced children to work in unfavourable conditions leads to young deaths, disabilities at a young age, and social unrest. This situation confronts us as a big problem, and this problem should be solved by producing permanent solutions through scientific studies, appropriate policies and strategies. Therefore, the preventive approach and training in health and safety should not be underestimated. The perception level of child workers regarding occupational health and safety is very important in terms of improving working conditions. It is thought that this assessment can help children recognize the risks in the workplace and take the necessary precautions to protect themselves against these risks. This study aims to identify different theoretical perspectives on the concepts of child labour and occupational health and safety, to examine the scope of the child labour problem to reveal the criteria of these concepts within a certain framework, and to make suggestions for the problems encountered according to the occupational health and safety perception levels of child workers in the light of the data obtained from the scale. In this study, a 26-item scale developed by the researcher was applied to 396 students of child labour age studying in Ankara and working in different sectors, and their occupational health and safety perception levels were; They were evaluated in terms of their age, gender, work accident status and parents' education level. According to the results obtained, it has been determined that the occupational health and safety perception levels of child labourers very significantly depending on the variables, gender and whether they have had a work accident.

Science Code : 113512
Key Words : Child, child labourer, occupational health and safety, education.
Page Number : 83
Supervisor : Prof. Dr. Aydın ŞIK

TEŞEKKÜR

Yapmış olduğum çalışma süresince kıymetli rehberliği ve katkısıyla bana yön veren danışman hocam, Sayın Prof. Dr. Aydın ŞİK'a, lisans dönemimde ve yüksek lisans döneminde ders aldığım hocalarıma, çalışmamda yararlandığım kaynakların yazarlarına, yine yardımlarını esirgemeyen Milli Eğitim Bakanlığı'nda görev yaptığımız mesai arkadaşlarıma, Ankara Millî Eğitim Müdürlüğü AR-GE şubesi çalışanlarına, anket uygulamasında yardımcı olan okul yöneticilerine ve ayrıca anket çalışmalarına katılarak beni kırmadıkları için katkı ve desteklerini esirgemeyen öğrencilerimize, istatistik analizlerinde desteklerini esirgemeyen Sayın Dr. Mahmut Sami YİĞİTER'e ve çalışmalarım boyunca her türlü desteği sağlayan değerli aileme şükranlarımı ve saygılarımı arz ederim.

Uğur DURAK

29/12/2023

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR.....	xi
1. GİRİŞ.....	1
2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI	9
2.1. Çocuk İşçiler	9
2.1.1. Çocuk ve çocukluk.....	10
2.1.2. Çocuk işçi ve çocuk işçiliği.....	11
2.1.3. Çocuk işçiliğinin nedenleri	12
2.1.4. Dünya’da çocuk işçilerin durumu	15
2.1.5. Türkiye’de çocuk işçilerin durumu	17
2.1.6. Türkiye’de çocuk işçilerin eğitimi	19
2.2. İş Sağlığı ve Güvenliği.....	26
2.2.1. İş sağlığı ve güvenliği algısı.....	28
2.2.2. İş sağlığı ve güvenliği eğitimi	30
2.2.3. İş sağlığı ve güvenliğinde Dünya’nın ve Türkiye’nin durumu	33
2.2.4. Türkiye’de çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği	37
2.2.5. İş kazası kavramı.....	37
2.2.6. Okullarda iş sağlığı ve güvenliği	45

Sayfa

3. MATERYAL METOT.....	49
3.1. Ölçek Geliştirme Çalışması.....	49
3.1.1. Ölçeğin ilk hali.....	50
3.1.2. Ölçeğin pilot uygulaması	51
3.1.3. Açımlayıcı faktör analizi (AFA)	53
3.2. Güvenirlik Analizi.....	55
4. ARAŞTIRMA BULGULARI	57
4.1. Demografik Bulgular	57
4.2. Katılımcıların Değişkenlere Göre Algı Durumlarına İlişkin Bulgular	59
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	67
KAYNAKLAR	69
EKLER.....	77
ÖZGEÇMİŞ	83

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 2.1. Çocuk İşgücü Temel Göstergeleri	20
Çizelge 2.2. Güvenlik Kültürü Tanımlarının Literatürdeki Yeri	27
Çizelge 2.3. Güvenlik Kültürünün Kazalarda Etkisi	30
Çizelge 2.4. Tehlike Sınıflarına Göre Eğitim Süresi	31
Çizelge 2.5. İş Kazalarının Sebepleri.....	39
Çizelge 3.1. Madde Havuzunun İlk Hali	50
Çizelge 3.2. Pilot Uygulaması Yapılan Ölçeğin Maddeleri.....	52
Çizelge 3.3. KMO ve Bartlett's Küresellik Testi Sonuçları	53
Çizelge 3.4. Öz-Değerler Çizelgesi	54
Çizelge 3.5. Cronbach Alfa Katsayısı.....	56
Çizelge 4.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri	57
Çizelge 4.2. Katılımcıların Yaş Değişkenine Göre Algı Durumlarına Ait T-testi Çizelgesi	60
Çizelge 4.3. Katılımcıların Cinsiyet Değişkenine Göre Algı Durumlarına Ait T-testi Çizelgesi	60
Çizelge 4.4. Katılımcıların İş Kazası Geçirme Durumu Değişkenine Göre Algı Durumlarına Ait T-testi Çizelgesi	61
Çizelge 4.5. Katılımcıların Okul Türü Değişkenine Göre Algı Durumlarına Ait T-testi Çizelgesi	62
Çizelge 4.6. Katılımcıların Çalışma Süresi Değişkenine Göre Algı Durumlarına Ait ANOVA Çizelgesi	63
Çizelge 4.7. Katılımcıların Alan Türü Değişkenine Göre Algı Durumlarına Ait ANOVA Çizelgesi	64
Çizelge 4.8. Katılımcıların Anne Eğitim Seviyesi Değişkenine Göre Algı Durumlarına Ait ANOVA Çizelgesi	65
Çizelge 4.9. Katılımcıların Baba Eğitim Seviyesi Değişkenine Göre Algı Durumlarına Ait ANOVA Çizelgesi	66

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 2.1. Çocuk İşçilerin Statüsüne Göre Yüzdelik Dağılımları	13
Şekil 2.2. Okula Devam Etmeyen 5-17 Yaş Aralığındaki Çocuk İşçilerin Yaş, Cinsiyet ve İkamet Yerlerine Göre İstatistikî Bilgiler.....	14
Şekil 2.3. Dünya Geneline Çocuk İşçilerin Sayısı	16
Şekil 2.4. Dünya Geneline Çocuk İşçilerin Yaş Dağılımı	16
Şekil 2.5. Dünya Geneline Çocuk İşçilerin Cinsiyet Dağılımı	17
Şekil 2.6. Mesleki Eğitim Katılım İstatistiği	25
Şekil 2.7. Avrupa Birliği'nin İş Sağlığı ve Güvenliği Politikası ve Unsurları	34
Şekil 2.8. İş Kazalarının Sebepleri.....	39
Şekil 2.9. Eğitim Süreci	42
Şekil 2.10. Okul/Kurumlarda oluşturulması Gereken Kurullar	46
Şekil 2.11. İş Sağlığı ve Güvenliği Kurulu Yapısı.....	47
Şekil 3.1. Çizgi (Scree Plot) Grafiği	54

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar

Açıklamalar

AFA	Açımlayıcı Faktör Analizi
ASGK	Alan Sağlık ve Güvenlik Kurulu
DFA	Doğrulayıcı Faktör Analizi
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
İSG	İş Sağlığı ve Güvenliği
İSGB	İşyeri Sağlık ve Güvenlik Birimi
KKD	Kişisel Koruyucu Donanımlar
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
MEM	Mesleki Eğitim Merkezi
OSGK	Okul Sağlık Güvenlik Kurulu
RG	Resmî Gazete
SPSS	Statistical Package for the Social Sciences
TDK	Türk Dil Kurumu
UİSGK	Ulusal İş Sağlığı ve Güvenliği Konseyi
WHO	Dünya Sağlık Örgütü

1. GİRİŞ

Çocukların normal çocukluklarını yaşamasını engelleyen, yeteneklerini kısıtlayan ve saygınlığını zedeleyen işlerde çalıştırma uygulamaları “Çocuk İşçiliği” olarak ifade edilmektedir. Daha geniş bir açıdan bakıldığında, bu terim, çocukluk çağındaki bireyin zihin, fizik, toplum veya ahlak yönünden tehlike barındıran işlerde çalıştırılmasını içerir. Bu tür işler, çocukların düzenli olarak okula devam etmesine engel olarak onların eğitimi aksatmasına veya okuldan zamanından daha erken ayrılmasına sebep olabilir. Ayrıca, çocukların uzun süre ve ağır işlerde çalıştırıldığı durumlar da “çocuk işçiliği” konusu içerisinde değerlendirilmektedir. Birçok faktörden etkilenen çalışanların güvensiz davranışları, çeşitli etkenlere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu faktörler arasında güvenlik kültürünün yetersiz oluşu (Arcury ve diğerleri, 2015), güvenlik ikliminin sağlıksız durumu (Glendon ve Litherland, 2001; Cooper ve Philips, 2004; Clarke, 2006; Sadullah ve Kanten, 2009), iş yükünün çokluğu, zamandan kaynaklı baskı, rollerde karşılaşılan çatışmalar, ekonomi kaygıları, sağlık kaygısı gibi stres oluşturan sebepler (Glasscock ve Dursun; Keser ve diğerleri, 2007), işten kaynaklanan istekler ve kaynak yetersizliği (Chen ve Chen, 2014), liderin yetersizliği (Clarke, 2013; Griffin ve Hu, 2013) ve tespit edilen riskli durumlar (Seo, 2005) bulunmaktadır. Bu noktalar önemli olmakla birlikte çalışanın güvenli davranışlarında da etkisini gösterebilmektedir. Çalışanların güvenlik konusundaki farkındalık seviyesi, güvenli davranışları etkileyen önemli bir noktadır. Farkındalık, bireylerin bilinç seviyesinin ve buna bağlı uygulamalara karşı ne kadar farkında olduklarının ifade edildiği bir terimdir. (Kağıtçıbaşı, 2010: 122). Bunlara bağlı olarak güvenlik farkındalığı ise, çalışanların bulunduğu çevredeki risklerden kaçınma konusundaki bireysel yeterlilik ve sorumluluklarına dair algılarını, değerlendirmelerini ve farkındalık düzeylerini ortaya koyan düşünce yapısı şeklinde önümüze çıkmaktadır (Dursun ve Keser, 2014). Yürütülen araştırmalar, güvenli farkındalık düzeyinin yüksek oluşu kişilerin İSG ile ilgili davranışlarında oldukça etkili olduğu görülmektedir (Dursun, 2013: 70-71).

Çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algılarının değerlendirilmesi sayesinde, çocuk işçilerin işyerlerindeki ve okullarındaki çalışma koşulları hakkında bilgi edinilmesine ve bu koşulların geliştirilmesine yardımcı olunabilir. Bu değerlendirme, çocuk işçilerin öğrenim gördüğü alana bağlı olarak çalıştığı sektörlerle, işyerlerine, işyeri büyüklüklerine, işyeri faaliyetlerine, çalışma saatlerine ve işyerlerindeki tehlike durumlarına göre yapılabilir. Aynı

zamanda çocuk işçilerin çalışma saatleri, iş kazası geçirme durumu ve ebeveynlerinin eğitim seviyesi de konu hakkında önemli bir etmendir.

Günümüz iş yerlerinde etkili bir İSG eğitiminin uygulanmasıyla, çalışanlardaki iş veriminin arttığı, iş kazalarının ve mesleki hastalıkların azaldığı, aynı zamanda işçiyle işverenin arasındaki ilişkileri pozitif yönde etkilediği konusunda genel bir kabul görmektedir. Buna bağlı olarak iş kazalarını engellemek ve meslek hastalıklarının önüne geçmek amacıyla İSG kültür seviyesinin artırılması önemlidir. Bu çerçevede, her seviyedeki eğitim müfredatlarına İSG konularına değinilmelidir. Bu nedenle, özellikle teknik personel yetiştirmek için faaliyet gösteren mesleki yüksekokullar başta olmak üzere tüm teknik eğitim kurumlarında işçi sağlığı ve güvenliği eğitimi sunulması kaçınılmaz bir gereklilik haline gelmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde giriş kısmı bulunmaktadır. Burada kısa bir literatür bilgisi ile çalışmanın temelini oluşturan problem cümlesi, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi ve hipotezler, varsayımlar, araştırmanın sınırlılıkları, tanımlar, araştırmanın modeli, araştırmanın evreni ve örnekleme bilgileri ile veri elde etme araçlarının bilgisi, verilerin elde edilmesi ve elde edilen verilerin analizi başlıkları bulunmaktadır. İkinci bölümde literatür araştırmasından elde edilen bilgiler bulunmaktadır. Bu bölümde öncelikle çocuk işçiler ve iş sağlığı ve güvenliği konuları ana başlık olarak işlenmiştir. Daha sonra bu başlıkların alt başlıkları araştırma konusuna göre detaylandırılmıştır. Literatür bilgilerine destek olarak istatistiki bilgilere, şekillere yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ölçme aracından elde edilen sonuçların işlendiği araştırma bulguları bölümü bulunmaktadır. Bu bölümde demografik bulgular, katılımcıların değişkenlere göre algı durumlarına ilişkin bulgular alt başlıklarda işlenmiştir. Burada çocuk işçi çağındaki öğrencilerin (14-15 yaş) iş sağlığı ve güvenliği eğitimi durumlarına göre farkındalık düzeyleri tespit edilmekte, kaynakçada belirtilen literatür kapsamında kavramlar arasında bağlar kurulmakta buna göre uygulanan ölçme aracı sonuçlarının değerlendirilmesi suretiyle tartışma yapılmaktadır. Ayrıca elde edilen verilere göre sonuç değerlendirmesi yapılmakta ve bunlara bağlı olarak da öneriler getirilmektedir.

Problem durumu

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) verileri baz alındığında, 2020 yılı başında dünya genelinde yaklaşık 63 milyon kız çocuk, 97 milyon erkek çocuk olmak üzere toplamda 160 milyon çocuk işçi bulunmakta olduğu, bunların ise yaklaşık 79 milyonu tehlikeli işlerde

çalışmakta olduğu görülmektedir. Çocukların elverişsiz koşullarda çalışmaya zorlanması, genç yaşta ölümlere, erken dönemde ortaya çıkan sakatlıklara ve toplumsal huzursuzluklara neden olmaktadır. Çocuk işçiliğinde yaşanan iş cinayetleri; dünyadaki yoksulluk, ekonomik dengesizlik, silahlı çatışmalar, ırkçılık, ayrımcılık, eşitsizliklerin artmasıyla da karşımızda büyük bir sorun olarak durmaktadır. Çocuk işçiliğiyle mücadele kapsamında, onların iş sağlığı ve güvenliği algılarının durumu da bir o kadar önemlidir. Bu hususta çocukların eğitimlerine erişimlerinin artırılması, yoksullukla mücadele edilmesi ve ailelerin ekonomik durumlarının iyileştirilmesi gibi tedbirler alınması gerekmektedir.

Araştırmanın amacı

Problem durumuna binaen çalışmanın amacı, Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde MESEM programı uygulayan Mesleki Eğitim Merkezleri ve Mesleki ve Teknik Eğitim Programı uygulayan Anadolu liselerinde meslek eğitimi gören çocuk işçi çağındaki 14-15 yaş aralığını teşkil eden 9. Sınıf öğrencilerinin İSG algıları ile buna bağlı eğitim ihtiyacının belirlenmesidir.

Araştırmanın önemi

İş kazalarının ve meslek hastalıklarının engellenmesinde temel bir etken olarak görülen güvenlik kültürü oluşturulması ve geliştirilmesi bakımından, okulda ve işyerinde sağlanan eğitimin hayati bir öneme sahip olduğu görülmektedir. Öncelikle 4857 sayılı iş kanunu ve 30.06.2012 tarihinde yürürlüğe giren 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu ile beraber, kaza önleme amacıyla güvenlik kültürü oluşturmak farklı bir önem kazanmıştır. Bu kapsamda araştırmanın genel problem durumu; bilimsel çalışmalar, uygun politika ve stratejileri ile tüm tarafların görev aldığı kalıcı fikirler üretilerek çözüme ulaştırılmalıdır. Bu nedenle sağlık ve güvenlik alanındaki önleyici yaklaşım ve eğitim küçümsenmemelidir. Çocuk işçiler çalışırken en temel bilgileri ailelerinden ve eğitim gördüğü eğitim kurumlarından almalıdırlar. Algı seviyesine bağlı olarak edindikleri bilgileri hem okullarındaki laboratuvar ortamlarında ve hem iş yerlerinde kurallarına uygun olarak uygulamalıdırlar. Bu da çalışmamızın önemini vurgulamaktadır.

Hipotez

Araştırma kapsamında çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algı düzeylerinde farklılık gösterme olasılığını belirlemeye yönelik hipotezler geliştirilmiştir. Bu bağlamda aşağıda çalışmanın hipotezleri belirtilmektedir:

- Çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algıları yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- Çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algıları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- Çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algıları iş kazası geçirme durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- Çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algıları okul türüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- Çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algıları çalışma süresine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- Çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algıları alan türüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- Çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algıları anne eğitim seviyesine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- Çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algıları baba eğitim seviyesine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Varsayımlar

Araştırma yapılacak olan grubun iş sağlığı ve güvenliği eğitimlerini müfredata bağlı olacak şekilde aldığı varsayılmaktadır. Ayrıca almış olduğu eğitimden yeterli seviyede bilgi sahibi olduğu varsayılmaktadır.

Sınırlılıklar

Çalışma,

- Uygulama alanı olarak, Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı ve Ankara İli sınırları içerisinde bulunan Mesleki Eğitim Merkezleri (MESEM) ve Mesleki ve Teknik Eğitim programı uygulayan resmi Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri ile,
- Araştırma grubu olarak, bu kurumlarda öğrenim gören çocuk işçi çağındaki 14-15 yaş aralığını teşkil eden 9.Sınıf öğrencileri ile,
- Amaç olarak, araştırma grubunun İş Sağlığı ve Güvenliği algı durumlarının belirlenmesi amacı ile,
- Veri elde etme aracı olarak, araştırmacının geliştirmiş olduğu 5'li likert ölçeğinden oluşan 26 maddelik ölçme aracı ve kaynaklarda belirtilen literatür ile,
- Zaman olarak ise 2022-2023 eğitim öğretim dönemi ile sınırlıdır.

Tanımlar

Çocuk İşçi: Aile bütçesine katkı sunmak için veya kendi geçimini karşılamak amacıyla 15 yaşın altındaki çalışan bireyler, genellikle çocuk işçiler olarak adlandırılmaktadır.

Sağlık: Fiziki yönden, ruhsal bakımdan ve sosyal açılardan tam bir iyilik durumu olarak tanımlanır. Başka deyişle, bireyin sağlıklı oluşu yalnızca fiziksel olarak değil, aynı zamanda ruhsal ve sosyal yönden de tam bir iyilik durumunda olduğunu ifade etmektedir.

İş Sağlığı: Kişinin çalıştığı işte fiziki bakımdan, ruhsal yönden ve sosyal açıdan sağlıklı olması anlamına gelir. Bu durum, iş sağlığının etkilerinin sadece işçiyi değil, aynı zamanda işçi ile etkileşimde olan her bireyi kapsayan geniş bir etki alanına sahip olduğunu gösterir.

Güvenlik: Bir şeyin zararlı veya riskli olmadığı durumda güvenli olduğunu söylemek mümkündür, ancak bu genellikle pratikte ulaşılması zor bir durumdur. Bu nedenle, güvenlik genellikle bir değer yargısı şeklinde değerlendirilmelidir. Eğer bir makinede veya yapılan işte yaralanma riski kabul edilebilir seviyedeysen, söz konusu makinenin veya yapılan işin güvenli olduğu kabul edilebilir.

İş Güvenliği: Herhangi bir işin gerçekleştirilmesi sırasında çalışan işçilerin karşı karşıya kaldığı riskleri ortadan kaldırmak veya minimuma indirmek için kullanılan teknik önlemleri ifade eder.

Yöntem

Çalışmada ölçme aracı olarak kullanmış olduğumuz ölçek, kişisel bilgilerin ve kişisel görüşlerin ele alındığı iki bölümden oluşmaktadır.

Araştırma kapsamında geliştirilen ölçek, Ankara İli sınırları içerisinde Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı Mesleki Eğitim Merkezleri ve Mesleki ve Teknik Eğitim programı uygulayan Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri'nde öğrenim gören çocuk işçi çağındaki 14-15 yaş aralığını teşkil eden 9. sınıf öğrencilerine uygulanmıştır.

Ölçek maddelerinde 1-5 arası seçenekler bulunmaktadır. Bu seçenekler;

(5)*TamamenKatılıyorum*,(4)*Katılıyorum*,(3)*KısmenKatılıyorum*,(2)*Katılmıyorum*,(1)*KesinlikleKatılmıyorum* şeklindedir. Katılımcıların durumlarına göre kendisine uygun seçeneği işaretlemeleri sağlanmıştır.

Araştırmanın modeli

Çalışma betimsel nitelikte ve tarama modelinde olup, nicel araştırma türündedir. Yaşar'a (2014: 62) göre tarama modeli, hedef kitlenin birtakım özelliklerini saptamak amacıyla geniş hedef kitleler üzerinde sürdürülen olgu veya olaylarla ilişkili olarak hedef kitle içerisindeki bireylerin görüşlerinin ve tutumlarının tespit edilerek, olgu veya olaylara açıklık getirilmesine çalışılan araştırmalardır. 5'li likert ölçeği ile hazırlanmış, kişisel bilgiler ve kişisel görüşler olarak iki bölümden oluşmaktadır.

Evren - Örneklem

- Ön hazırlık çalışması olarak, çalışmaya temel oluşturacak şekilde öncelikle 20 katılımcıya ön test uygulanmıştır. 20 katılımcıdan elde edilen verilere göre güvenilirlik ve kapsam geçerlilik analizi yapıldıktan sonra ölçeğin son şekli verilmiştir.
- Çalışmanın evreni Ankara İlinde bulunan Mesleki Eğitim Merkezleri ve MESEM projesi uygulayan Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde bulunan “*Motorlu Araçlar*

Teknolojisi, Makine Teknolojisi, Metal Teknolojisi ve Mobilya ve İç Mekân Tasarımı” programlarının 9.sınıflarında öğrenim gören ve çocuk işçi çağındaki 14-15 yaşındaki 16 kız ve 2320 erkek olmak üzere toplamda 2336 öğrencilerinden oluşmaktadır.

- Geliştirilen ölçek 2336 kişilik evreni temsil edecek 396 kişilik örneklem gruba uygulanmıştır. Bu, gerçek değerin ölçülen/anketlenen değerin $\pm\%5$ 'i dâhilinde olduğuna dair %95'lik bir güven düzeyine sahip olması için 332 veya daha fazla ölçüm/anketin gerekli olduğu anlamına gelir (İnternet-1). Buna göre 396 kişiden elde edilen veriler bu çalışmanın temelinin oluşturmaktadır.

Ölçeğin geliştirilmesi

Çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algı düzeylerini belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından 26 maddeden oluşan bir ölçek geliştirilmiştir. Ölçeğin geliştirilme aşamalarına ilişkin bilgiler aşağıda sunulmaktadır. Bunlar:

- Aşama 1: Hazırlama ve Kapsam Belirleme
- Aşama 2: Madde Havuzunun Oluşturulması
- Aşama 3: Uzman Görüşüne Başvurma
- Aşama 4: Faktörlerin Belirlenmesi
- Aşama 5: Güvenirlik Hesaplamaları

Veri toplama araçları

Çalışmada araştırma konusunu kapsayacak şekilde “Kişisel Bilgiler” ve “Kişisel Görüşler” olarak iki bölümden oluşan ve araştırmacının geliştirmiş olduğu ölçek veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Ölçeğin birinci bölümünde katılımcı ile ilgili genel bilgiler istenmekte olup ikinci bölüm olan kişisel görüşler bölümünde ise 26 maddeden oluşan sorular bulunmaktadır.

Ölçek: Çalışma, Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı Mesleki Eğitim Merkezleri ve Mesleki ve Teknik Eğitim programı uygulayan Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri’nde öğrenim gören çocuk işçi çağındaki 14-15 yaş aralığını teşkil eden 9. Sınıf öğrencilerinin İş Sağlığı ve Güvenliği algı durumlarının belirlenmesi amacıyla yapılmaktadır. Ölçeğin geliştirilme aşaması ileride ayrıntılı işlenecektir.

Verilerin toplanması

Geliştirilen ölçme aracı ile Ankara ili sınırları içerisinde bulunan, M.E.B'e bağlı Mesleki Eğitim Merkezleri ve Mesleki ve Teknik Eğitim programı uygulayan Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri'nde öğrenim gören çocuk işçi çağındaki 14-15 yaş aralığını teşkil eden 9. sınıf öğrencilerinin İş Sağlığı ve Güvenliği algı durumlarının verileri elde edilmiştir.

Basılı kâğıt ortamında ve elektronik ortamda hazırlanan anketlerin bir bölümü yüz yüze, bir bölümü ise elektronik ortamda uygulanmıştır. Elektronik ortamdan elde edilen veriler tekrar basılı kâğıt ortamına aktarılmıştır. Her iki şekilde de elde edilen veriler uygun şartlarda muhafaza edilmiştir.

Verilerin analizi

Uygulanan ölçekten toplanan verilerin analizi SPSS ve R istatistik programları marifetiyle yapılmıştır. Kişisel özelliklere göre frekans dağılımları çizelgeleştirilmiştir. Toplanan verinin aritmetik ortalamaları ve standart sapma değerleri tespit edilmiş olup, katılımcıların kişisel özelliklerine göre görüşlerinin değerlendirilmesinde t testi ve ANOVA testi kullanılmıştır. Çıkan sonuçlar çizelgeleştirilerek açıklamalarda bulunulmuş, daha sonra bu sonuçlar yorumlanmış ve öneriler getirilmiştir.

2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Bu bölümde çocuk işçiler konusu ana başlığı altında; “Çocuk İşçiler, çocuk ve çocukluk, çocuk işçi ve çocuk işçiliği, çocuk işçiliğinin nedenleri, Dünya’da ve Türkiye’de çocuk işçilerin durumu, Türkiye’de çocuk işçilerin eğitimi” konuları, iş sağlığı ve güvenli konusu ana başlığı altında “iş sağlığı ve güvenliği kavramı, bireylerdeki iş sağlığı ve güvenliği algısı, iş sağlığı ve güvenliği eğitimi, ulusal iş sağlığı ve güvenliği konseyi (UİSGK), Türkiye’de çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği, iş kazası kavramı ve okullarda iş sağlığı ve güvenliği” konuları literatür bilgileri ışığında sistemli bir şekilde incelenmeye çalışılmıştır.

2.1. Çocuk İşçiler

Gelişim aşamasında olan çocuklar, yeterli deneyim ve yaşam becerileri eksikliği nedeniyle doğası gereği yetişkinlere karşı savunmasızdır. Bu sebepten dolayı çocuklar hem maddi hem de manevi olarak yetişkinlere bağımlıdırlar. Bu kırılganlık, çocukları bazı vicdansız yetişkinlerin istismarına açık hale getirerek, çocukların cinsel istismar ve emek sömürüsü gibi konulara dikkat çekmesine neden olmaktadır (Şahin, 2009: 13). World Vision (Dünya Görüşü)’in raporunda, 21. Yüzyıl Dünya’sında karşılaşılabilecek tahmin edilen en önemli 10 problem sıralanmaktadır. Buna göre açlık sorunu, savaş sıkıntısı, yoksulluktan kaynaklanan etmenler ve çevreden kaynaklanan sorunların yanı sıra bunlardan farklı çocuk işçiliği gibi bir sorun da bulunmaktadır (Bulut, 1996: 144).

“Çalışan çocuklar”, sosyo-ekonomik durumlarına bağlı olarak sanayi veya tarım sektörlerinde üretken faaliyetlerde bulunan on sekiz yaş ve altı bireylerdir. Bu terim aynı zamanda para kazanmak veya gelecekteki kariyerleri için beceri geliştirmek için çalışan profesyonelleri ve zanaatkarları da kapsar (Bulut, 1997: 44). Başka bir deyişle çocuk işçiler, sosyo-ekonomik koşullarının etkisiyle üretime aktif olarak katkıda bulunan 18 yaş ve altı bireyleri ifade etmektedir. Sanayi ve tarım sektörlerinde, marjinal çalışma alanlarında esnaf ve sanatkarların yanında, maddi menfaat elde etmek veya meslek sahibi olmak amacıyla çalışmakta olan kişilerdir (TİSK, 1994: 15).

2.1.1. Çocuk ve çocukluk

Çocuk, farklı çağlarda değişen anlamlar içeren bir kavramdır. Genellikle, çocuk kavramı, çocukluk kavramıyla birlikte ele alınır. Bu nedenle, kavramsal olarak, “çocuk ve çocukluk” bir arada değerlendirilebilir (Aybar, 2022). TDK sözlüğünde çocuk kavramı “yaşları küçük olan erkek veya kız” olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca “bebeklik ile erginlik dönemleri arasındaki oğlan veya kız, uşak” şeklinde de tanımlanmaktadır (TDK, 2011: 556). Diğer bir anlamda “çocuk” henüz yetişkin olmayan genç bir insanı ifade eder. İnsan gelişiminin bu aşaması genellikle doğumdan ergenliğe kadar uzanır. Çocuklar büyüdükçe ve olgunlaştıkça çeşitli fiziksel, bilişsel, duygusal ve sosyal değişimlerden geçerler. “Çocukluk” ise buna bağlı olarak doğumdan ergenliğe kadar geçen süreyi kapsayan yaşam dönemidir. Bireylerin hayatlarının çeşitli yönlerinde önemli bir büyüme ve gelişme yaşadıkları, insani gelişmenin çok önemli bir aşamasıdır. Çocukluk genellikle oyun, keşif, öğrenme ve önemli sosyal ve duygusal bağların oluşumuyla karakterize edilir.

Türkiye’nin de onaylayarak katıldığı Birleşmiş Milletler (BM) Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi 1’inci maddesinde on sekiz yaştan küçük herkesi “çocuk” kapsamında tanımlamaktadır (UNICEF, 2004). Karadoğan (2019)’a göre çocuk bedensel, ruhsal ve sosyal açıdan henüz olgunluğa ulaşmamış bireydir (Karadoğan, 2019).

Avrupa’da yetişkinlerin kullandığı dilde çocukları ve çocukluğu anlatan belirgin ifadeler bulunmamaktadır. Avrupalı bilim adamlarına ve eğitimcilere göre, genellikle çocuğun 7 yaşına kadar süren dönem, bebeklik olarak adlandırılmakta ve bu yaş itibarıyla çocuklar, ebeveynlerinin günlük yaşamına daha aktif bir şekilde katılmaya başlamaktadırlar. (Efe, 2008: 30-45). Aristoteles’e göre çocukluk, insan yaşamının “en felaket dönemi” olarak görülmektedir. Bunu sık sık kazaların yaşandığı tehlikeli ve zorlu bir aşama olarak görüyor. Aristoteles çocuğu, eylemler üzerinde kontrol sahibi olmayan, düşüneyemeyen, muhakeme yeteneğinin eksikliği nedeniyle erdemden uzak bir organizma olarak tanımlar. Onun bakış açısına göre çocukluk, ebeveyn denetimi gerektiren mutsuz ve bilinçsiz bir yaşamı temsil eder (Bumin, 1983: 8-10). Özetle çocuklar küçük yaşlardan itibaren aktif olarak toplumla iç içedirler. İnsanın doğuştan gelen bir varlık olarak doğal davranışları ve ihtiyaçları vardır. Doğumdan itibaren çocuk içgüdüsel olarak çevresini anlamaya çalışır ve bu süreç boyunca sürekli öğrenme gerçekleştirir (Aybar, 2022). Hukuki bakımdan genellikle, kişilik başlangıcı ile ergenliğe erişene kadar geçen süreç çocukluk evresi olarak değerlendirilmektedir

(Gümrükçüoğlu, 2013). Çocukluk döneminde edinilen deneyimler bireyin sonraki yaşamını derinden etkileyebilmekte, kişilik yapısını, değerlerini ve genel refah düzeyini şekillendirebilmektedir. Çocukluk, bireylerin temel becerileri geliştirdiği, ilişkiler kurduğu ve gelecekteki büyümenin temellerini attığı çok önemli bir dönemdir. Çocukluk kavramı, toplumsal normlardan, beklentilerden ve kaynakların mevcudiyetinden etkilenerek kültürlere ve tarihsel dönemlere göre değişiklik gösterir.

2.1.2. Çocuk işçi ve çocuk işçiliği

Çocuk işçi tanımını belirlemek hem Türk Hukuku'nda hem de uluslararası hukuk perspektifinde oldukça zorlu bir süreçtir. Bu zorluk, çocuk ve işçi kavramlarının ayrı ayrı tanımlanmasındaki karmaşıklıktan kaynaklanmaktadır. Mevzuatımızda çocuk işçiliği kavramı, 4857 sayılı İş Kanunu 71. Madde kapsamında oluşturulan Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılması Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin 4. Maddesinde tanımlanmıştır. Buna göre; 14 yaşını doldurmuş, 15 yaşını geçmemiş ve ilköğretimi bitirmiş çalışan birey çocuk işçi kapsamında değerlendirilmektedir. ILO ise çocuk işçi tanımını, kural olarak belirlenen standartlar altında çalışma yapan kişiyi çocuk işçi olarak kabul ederek daha anlaşılır hale getirmiştir. Çocuk işçiliği, çocukların fiziki yönden, zihinsel bakımdan ve ahlaki açıdan olumsuz etkilendiği ve sömürüldüğü, çoğu zaman eğitim hakkının elinden alındığı ve bu haktan mahrum bırakıldığı bir istihdam biçimi olarak nitelendirilmektedir. Bu uygulama, çocuğun sağlıklı yaşama, gelişme ve eğitime ilişkin temel haklarını engellemekte, fiziksel, ruhsal, duygusal ve sosyal refahına tehdit oluşturmaktadır (Gülcan, 2007).

Uluslararası kavramlar çerçevesinde, çalışan çocuk genellikle ticaret, zanaat veya sanayi sektörlerinde faaliyet gösteren bireyler ile tarım sektöründe aileleriyle birlikte çalışan çocuklar olarak tanımlanmaktadır. Çocuk işçiliği, 18 yaş altı bireyleri fiziksel, zihinsel ve ahlaki açıdan olumsuz yönde etkileyen, sömüren, çoğu zaman eğitim hakkından mahrum bırakmayla sonuçlanan bir istihdam türü olarak da tanımlanabilir (ÇSGB, 2007).

Çocuk işçilik tanımlarında yaşın önemli bir faktör olduğu açıktır. Çocukların yaşları ne kadar küçükse, o kadar fazla fiziksel ve psikolojik risk altında olma olasılıkları artmaktadır (Dur ve Öztürk, 2017). Bu durum, çocukların henüz tam anlamıyla gelişmemiş olmaları nedeniyle, çeşitli tehlikelere karşı daha savunmasız oldukları anlamına gelir. Bu nedenle, çocukların korunması ve güvenliklerinin sağlanması, özellikle yaşlarına uygun önlemlerin

alınmasıyla büyük önem taşır. Çocuk işçiliğinin tanımlanmasında yaş sınırı ülkeye göre değişiklik göstermektedir. Örneğin, Mısır'da tüm iş kollarında çalışma yaşının 12, Filipinler'in 14, Hong Kong'un 15, ve Türkiye'nin ise 15 olarak kabul ettiği belirlenmiştir (UNICEF, 1997: 25). Bu ülkelerdeki yaş sınırları, çocuk işçiliğiyle mücadele, çocukların eğitim haklarını koruma ve genel refahlarını güvence altına alma amacını taşımaktadır.

2.1.3. Çocuk işçiliğinin nedenleri

Çocukların işgücüne katılımı, tarihsel olarak her dönemde karşılaşılan bir durum olmuştur. Özellikle 19. yüzyılın başlarındaki sanayi devrimi, makinalaşma ve seri üretime geçişle birlikte, çocukların iş hayatında çalıştırılması daha da yaygın hale gelmiştir. Bu dönemde, özellikle kadınlar ve çocuklar, fabrikalarda en ağır işlerde ve uzun saatler boyunca istihdam edilmişlerdir (Narmanlıoğlu, 2000: 670).

Gelişmekte olan ülkelerdeki nüfusun artış hızının yüksek oluşu, kentleşmedeki düzensizlik ve gelişigüzel yapılaşma, işsizlikten ve gelir dağılımında karşılaşılan sorunlar, çocuk emeğinde giderek daha fazla kullanılmaya neden olmaktadır. Bu durum, aile gelirlerindeki hızlı düşüşlere karşı aile fertlerinin tamamının çalışmak zorunda hissettiği ve özellikle küçük yaş gruplarında iş hayatına katılmanın kaçınılmaz olduğu bir ortam oluşturmaktadır (Gökalp, 2011).

Çocuk işçiliğinin oluşmasındaki nedenlerine baktığımızda dünya genelinde ve Türkiye'de benzerlikler gösterirken, coğrafi bakımdan, ekonomik olarak ve ayrıca sosyal ve kültürel faktörlere bağlı olarak farklılıklar da içerebilmektedir.

Ekonomik kaynaklı nedenler

Çocuk işçilerin maddi açıdan, yani ücret ve itaat konularında, yetişkinlerden daha avantajlı olmaları, kısacası büyük işçilere göre daha az maliyetli ve sorunlu görünmeleri, işverenler açısından çocukları çalıştırmayı cazip hale getirmektedir. Diğer bir ifadeyle bu sorunların başını yoksulluk çekmektedir. Yoksulluğun temelinde yatan nedenler arasında işsizlik faktörünün, gelir dağılımı düzensizliğinin, ekonomide yaşanan krizlerin, ülke kaynaklarının verimli kullanılamayışının, nüfus artışıdaki aşırı hızın, plansız göçün, plansız şehirleşme faaliyetlerinin ve kayıt dışı ekonominin etkisinin olduğu bilinmektedir. (ÇSGB, 2006: 23).

Şekil 2.1’de ekonomik kaynaklı nedenlerle çalışan çocuk işçilerin statüsüne göre dağılımları görülmektedir.

Şekil 2.1. Çocuk İşçilerin Statüsüne Göre Yüzdelik Dağılımları (ILO ve UNICEF, 2021: 13)

Şekil 2.1'e göre, ailelerin yeterli finansal kaynağa sahip olmaması nedeniyle ekonomik zorluklar yaşadıkları ve bu durumun çocuklarını okuldan uzaklaştırarak iş hayatına yönlendirmelerine sebep olduğu belirtilmektedir. Özellikle de ailelerin öğrenim giderlerini karşılamada yetersiz olması veya çocuğun işten uzaklaştırılması sonucu yaşanacak gelir kaybının, çocuğun eğitimden ayrılması sonucunda temel bir etken haline geldiği düşünülmektedir.

Dünya Bankası'na göre, yoksulluk kavramı açlık, konutsuzluk, sağlık hizmetlerine ulaşamama, eğitimden mahrum kalma, uygun iletişim becerilerine sahip olmama, işsizlik, geleceğe dair endişeler ve sağlıksız ortamlarda çocuk kayıpları gibi faktörleri içeren genel bir durumu ifade etmektedir. (Seda, 1997).

İşsizlik kaynaklı nedenler

İşsizlik, bireyler üzerinde finansal belirsizlik, psikolojik stres ve sosyal dışlanma gibi etkiler yaratırken, toplumsal düzeyde ekonomik durgunluk, gelir eşitsizliği ve sosyal huzursuzluk gibi sorunlara yol açabilen mühim bir durumdur. Bu durum hem psikolojik hem de sosyolojik sorunlara yol açmanın yanında, toplumsal gelir dağılımının bozulmasına da sebebiyet vermektedir (TÜSİAD, 2002: 177). İşsizliğin sonucu olarak sosyal toplumlarda da bozulmalar ve çözümler meydana gelmektedir. Ebeveynlerin işsiz kalması ailedeki diğer fertlerin iş arayışına sebep olmaktadır. Çocuk işçiliği de bunlardan bir tanesidir.

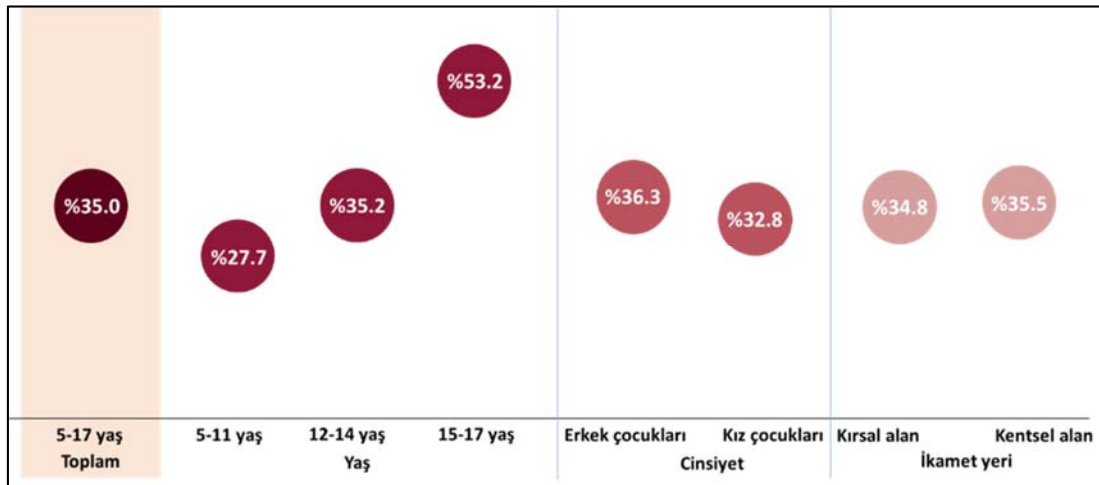
Eğitim kaynaklı nedenler

Çocukların okula gitmek yerine neden işçi olarak çalıştıkları durumların arkasında birden fazla neden bulunmaktadır. Örneğin, bazı durumlarda işlerin yoğunluğu çocukların okula devamını zorlaştırabilir. Diğer durumlarda ise çocuklar, kaliteli ve ücretsiz okullara ulaşma imkânları olmadığı için çalışmayı tercih edebilirler. Çocukların eğitime ilişkin alınan kararlar, ailelerin eğitimin önemine ve iş piyasasının potansiyel getirilerine yönelik algıları tarafından şekillenebilir (ILO ve UNICEF, 2021: 47).

Çocuk ve gençlerin iş hayatına yönelmelerinde önemli bir faktör de zorunlu temel eğitim süresinin kısa olmasıdır. Zorunlu eğitim süresinin 5-6 yıl olduğu toplumlarda, temel eğitim sürecini tamamlayan 12-13 yaşındaki bir birey, herhangi bir nedenle eğitime devam etmiyorsa, meslek öğrenme amacıyla çalışma hayatına yönelebilmektedir (Bilir, 2007). Bu da çocukların iş hayatına atılmalarında önemli bir yer teşkil etmektedir.

ILO ve UNICEF'in 2021 raporuna göre, dünya genelinde toplam çocuk işçilerinin üçte birinden fazlası okula erişememektedir. Özellikle tehlikeli çocuk işçiliği, çocukların okula erişimini sağlamak konusunda daha büyük bir engel oluşturmaktadır.

Şekil 2.2'de çocuk işçi olarak çalışmakta olan ve okula devam etmeyen 5-17 yaş aralığındaki çocukların yaş, cinsiyet ve ikamet yerlerine göre istatistiki bilgiler verilmektedir.

Şekil 2.2. Okula Devam Etmeyen 5-17 Yaş Aralığındaki Çocuk İşçilerin Yaş, Cinsiyet ve İkamet Yerlerine Göre İstatistiki Bilgiler (ILO ve UNICEF, 2021: 48)

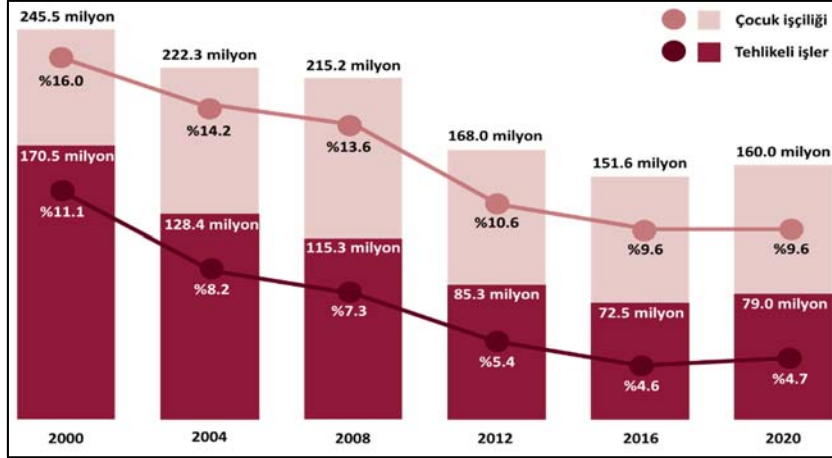
Şekil 2.2'ye göre zorunlu eğitim için öngörülen yaş aralığında olmalarına rağmen genç çocuk işçilerin önemli bir çoğunluğunun okula devam etmemeleri derin bir endişe kaynağıdır. 5-11 yaş arası çocuk işçilerin neredeyse %28'i, 12-14 yaş arası çocuk işçilerin ise %35'i eğitim sisteminin parçası değil. Bu durum hem gençlerin hem de yetişkinlerin insana yakışır iş fırsatlarını güvence altına alma olanaklarını ciddi şekilde kısıtlıyor, dolayısıyla genel yaşam potansiyellerini sınırlıyor. Kentsel bölgelerdeki erkek ve çocuk işçilerin eğitimden dışlanma ihtimali daha yüksek olsa bile cinsiyete veya ikamet yerine göre önemli farklılıklar görülmemektedir.

2.1.4. Dünya'da çocuk işçilerin durumu

Çocuk işçiliği tarihsel bir olgu olmasına rağmen sistematik biçimde uygulanması 16. yüzyılda başlamıştır. Çocuk işçiliğinin korkunç boyutları özellikle 18. yüzyılda Amerika'daki köle ticareti sırasında belirginleşti ve 19. yüzyılda İngiltere'de Sanayi Devrimi'nin başlamasıyla birlikte trajik bir şekilde artmıştır. Sanayi Devrimi ilerledikçe, İngiltere'deki fabrika işçilerinin üçte ikisi kadın ve çocuklardan oluşmakta iken çocuk işçilerin yaşı da 6 yaşına kadar düşmüştü. Bu durumda çocuk işçiler, küçük yaşlarına rağmen 15-16, hatta bazen 18 saate varan çalışma saatlerine katlandılar. Tarihsel kayıtlar, 1730 ile 1779 yılları arasında Avrupa'da, özellikle de Londra'da ölümlerin önemli bir kısmının “5 yaş ve altı” çocuklardan oluştuğunu göstermektedir (Akt., Avşar ve Öğütoğulları, 2012).

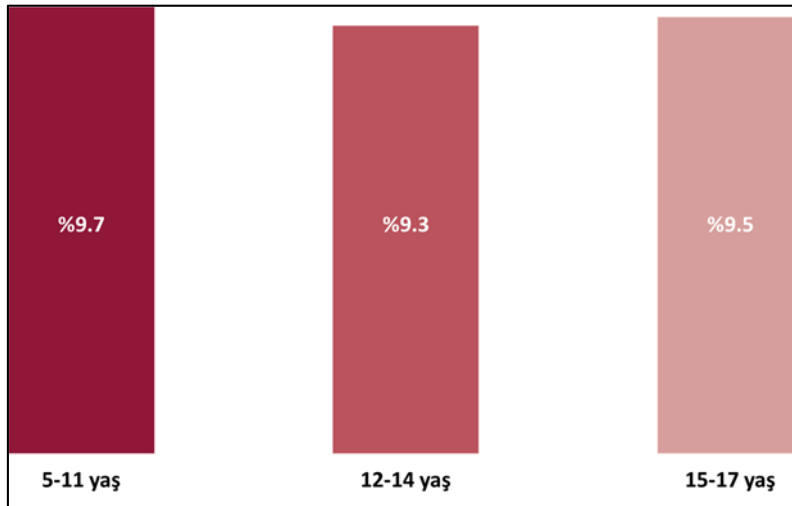
“Viktorya Dönemi Çocuk İşçiliği” terimi, Kraliçe Victoria'nın hükümdarlığı sırasında bilim çevrelerinde icat edilmiş ve 64 yıl boyunca sürmüş ve kavram onun yönetimi boyunca periyodik olarak revize edilmiştir. Viktorya döneminde çocuklar maden ocaklarında, fabrikada, demiryolları inşaatlarında, bacaların temizlenmesinde, şehrin sokaklarında, evlerde ve birçok iş sektöründe yoğun bir şekilde çalıştırılmıştır. Bu çocuk işçiler genellikle düşük ücretlerle, uzun çalışma saatleri ve tehlikeli koşullarda çalışmış, eğitim haklarından mahrum kalmış ve genel sağlık ve güvenlik riskleriyle karşı karşıya kalmışlardır. (Tat, 2016, s.106). Çocuk işçiliği, tarihsel olarak birçok toplumda sosyal ve ekonomik sorunları beraberinde getirmiş ve çocukların haklarına yönelik farkındalığı artırmıştır. İngiltere kraliyet inceleme kurulunun 1842 yılında hazırlamış olduğu bir raporda, 5-10 yaş arasındaki çocukların kömür madencileri olarak madenlerde sağlıksız ortamlarda çalıştırıldığı belirtilmektedir (Akyüz, 2000).

ILO ve UNICEF (2021)'in raporuna göre Dünya genelinde yaklaşık 160 milyon çocuk işçi bulunmakta olup bunların yaklaşık 79 milyonu tehlikeli kabul edilen işlerde çalışmaktadır. Şekil 2.3'te yıllara göre Dünya'da çocuk işçilerin ve tehlikeli işlerde çalışan 5-17 yaşlarındaki çocuk işçilerin istatistiki bilgileri görülmektedir.

Şekil 2.3. Dünya Geneline Çocuk İşçilerin Sayısı (ILO ve UNICEF, 2021: 12)

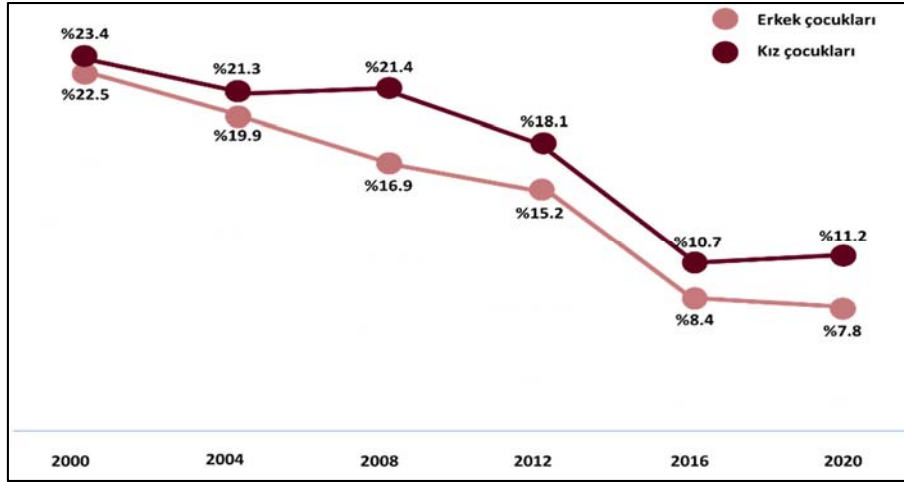
Şekil 2.3'e göre Dünya'da çocuk işçiliğine son verilmesi yönünde kaydedilen ilerlemelerin 2016 yılı sonrasında hızını kaybettiği anlaşılmaktadır. Bunun nedeninin, çocuk işçiliğinin sona ermesiyle ilgili dünya genelinde düzenlenen programlar, uygulanan projeler ve bu gibi azaltıcı önlem faaliyetlerinin olabileceği düşünülmektedir. Şekil 2.4'te Dünya genelindeki 5-17 yaş aralığında bulunan çocuk işçilerin yaşa göre dağılımı ve yüzdelik bilgileri görülmektedir.

Şekil 2.4. Dünya Geneline Çocuk İşçilerin Yaş Dağılımı (ILO ve UNICEF, 2021: 29)

Şekil 2.4'te görüldüğü gibi çocuk işçiler dünya ölçeğinde, 5-11 yaş aralığında %9,7'yi, 12-14 yaş aralığında %9,3'ü ve 15-17 yaş aralığında ise %9,5'i teşkil etmektedir.

Şekil 2.5'te de 5-17 yaş aralığında bulunan Dünya genelindeki çocuk işçilerin yıl bazında cinsiyete göre yüzdelik dağılım durumları görülmektedir.

Şekil 2.5. Dünya Genelinde Çocuk İşçilerin Cinsiyet Dağılımı (ILO ve UNICEF, 2021: 32)

Şekil 2.5'e bakıldığında çocuk işçiliğinde, 5-17 yaş aralığını teşkil eden kız çocukların erkek çocuklarına göre daha hızlı azalma gösterdiği görülmektedir. Bunun sebebinin kız çocukların erkek çocuklara göre algılama seviyelerinin daha yüksek oluşundan kaynaklandığı düşünülmektedir. Kız çocukların algılama düzeylerinin yüksek oluşu, uygulanan farkındalık faaliyetlerine daha kısa sürede tepki gösterdikleri de anlaşılabilir (ILO ve UNICEF, 2021: 28).

2.1.5. Türkiye'de çocuk işçilerin durumu

Yurtdışı ülkelerde gösterilen çabaların yanı sıra, ülkemizde de ulusal çocuk hakları hukukunun uygulanması ve çocuk işçiliğinin önlenmesi yönündeki çabalar, uluslararası standartlara uygun bir şekilde izlenmekte ve değerlendirilmektedir. Bu süreçte, düzenli olarak ayrıştırılmış verilerin analizi, çocuk haklarıyla ilgili gelişmeleri izleme ve uygun politika önlemlerini belirleme konularında önemli bir rol oynamaktadır. Bu tür analizler, sorun alanındaki gelişmeleri takip etmek ve etkili politikalar oluşturabilmek için önemlidir (Küçükbalaban, 2018).

2019 yılında hazırlanan Çocuk İşgücü Araştırması raporuna göre (TÜİK, 2019);

- 5-17 yaş aralığını teşkil eden çalışan çocuk sayısı ülkemizde 720 bin kişiyi bulmaktadır. Bu çocukların %4,4'ü ekonomik faaliyetlerde istihdam edilmiştir. Çalışan çocukların büyük bir kısmını %79,7'si 15-17 yaş aralığındaki çocuklar oluştururken, %15,9'u 12-14 yaş aralığındakilerden, %4,4'ü de 5-11 yaş aralığındakilerden oluşmaktadır. Erkek çocuk sayısının %70,6'sı çalışan çocukları oluştururken, kız çocuklar %29,4'ünü oluşturmaktadır.
- Çalışmakta olan çocukların %65,7'si eğitimlerine devam etmektedir. Bu oran, erkek çocuklarında %65,6 iken, kız çocuklarında ise %66 olarak kaydedilmiştir. Yaş grupları bakımından incelediğimizde, 5-14 yaş aralığındaki çalışan çocukların %71,9'u, 15-17 yaş aralığındakilerin ise %64,1'i aynı zamanda eğitimlerine devam etmektedir. Ancak çalışan çocukların %34,3'ü eğitimlerine devam etmemektedir.
- Sektörel dağılıma bakıldığında, çalışan çocukların %30,8'i tarım sektörü, %23,7'si sanayi sektörü ve %45,5'i hizmet sektörü bünyesinde çalıştığı görülmektedir. Yaş grupları bakımından incelendiğimizde, 5-14 yaş aralığındaki çalışan çocukların %64,1'i tarım sektörü, 15-17 yaş aralığındakilerin ise %51'i hizmet sektörü bünyesinde istihdam edilmekte olduğu görülmektedir.

UNICEF Türkiye, çocuk işçiliğiyle mücadele programı kapsamında çocuk yoksulluğunu azaltma stratejilerine odaklanarak çocukların okullaşmasını destekleyen önlemlerle sosyal koruma ağlarını güçlendirmekte ve etkinleştirmektedir. Ayrıca, 2014-2023 yıllarını içeren Ulusal İstihdam Stratejisi çerçevesinde, özellikle tehlike barındıran ağır sanayi işlerinde, sokakta çalışmada ve mevsimsel gezici tarım alanında görülen en kötü çocuk işçiliği biçimlerinin 2023 yılı itibarıyla tamamen sona erdirilmesi hedeflenmektedir. Aynı zamanda, diğer sektörlerdeki çocuk işçilik oranının %2'nin altına çekilmesi amaçlanmaktadır (ÇSGB, 2014b).

Ülkemizde Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, çocuk işçiliğiyle mücadele programını yürüten koordinatör kurumdur.

Türkiye mevzuatında çocuk işçiliği

Türkiye, çocuk işçiliğine ilişkin çok sayıda uluslararası sözleşmeyi onaylamış, bunları iç yasal düzenlemelerine dahil etmiş ve bazı ilkeleri kanunlarıyla uyumlu hale getirmiştir. Bununla birlikte, çocukların Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) sözleşmeleri ve yasalarında belirtilen temel haklardan yararlanmasını kolaylaştırmak için gerekli denetim mekanizmalarında hâlâ eksiklikler bulunmaktadır. Bu mekanizmalar çocuk işçiliğinin önlenmesi, çocuk haklarına saygının sağlanması ve korunmasının güvence altına alınması açısından hayati öneme sahiptir (ÇSGB, 2017: 16).

2.1.6. Türkiye’de çocuk işçilerin eğitimi

Çocuk işçilerin eğitimi, çocuk işçiliğiyle mücadele eden en önemli stratejilerden biridir. Eğitim, çocuk işçilerin işlerinden ayrılmasına, eğitimlerini tamamlamalarına ve daha iyi iş fırsatlarına sahip olmalarına yardımcı olabilir.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (UNCRC) kapsamında eğitim, “çocuğun kişiliğini, yeteneklerini, zihinsel ve fiziksel yeteneklerini mümkün olduğu kadar geliştirme” sürecidir. Türkiye’de mesleki ve teknik eğitim programı uygulayan okullar bu süreçte önemli bir rol oynamaktadır. Bu okullar mesleğe özel uygulamalı eğitim ve staj imkânı sunarken diğer eğitim türlerinden önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Uygulamada, bu okullara devam eden çocuklar genellikle gerçek iş uygulamalarına benzeyen, geleneksel “öğrenci” yerine “işçi” olarak işlev gören faaliyetlerle meşgul olurlar. Bu durum onları özellikle yaşam hakkı açısından çocuk işçiliğiyle bağlantılı potansiyel insan hakları ihlallerine maruz bırakmaktadır. Çocukların işyerlerinde karşılaştıkları iş kazaları neticesinde bu ihlallere önemli katkılarda bulunulmakta ve mesleki ve teknik eğitim kurumlarında çocukların güvenliği ve refahına daha fazla dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Konuyla ilgili 2010 yılında yapılan bir araştırmanın sonuçları Çizelge 2.1’de gösterilmektedir.

Çizelge 2.1. Çocuk İşgücünde Temel Göstergeler (Bin Kişi) (Tor, 2010)

		1994	1999	2006
Sivil Nüfus (Kurumsal Olmayan)		59,736	65,422	72,957
Toplam Nüfus	0-5 yaş	8,469	7,93	8,479
	6-14 yaş	10,945	11,938	12,477
	6-17 yaş	14,968	15,821	16,264
İstihdam Durumu	6 yaş üstü	20,984	22,124	22,963
	6-14 yaş	958	609	318
	6-17 yaş	2,269	1,63	958
Yerleşim Durumu	Kent	611	478	457
	Kır	1,659	1,151	502
Cinsiyet	Erkek	1,372	955	632
	Kadın	898	675	326
Tarım		1,51	990	392
Tarım dışı		759	640	566
Gelir Durumu	Ücretli veya yevmiyeli	648	617	513
	Kendi hesabında veya işverenden	52	28	26
	Ücret almadan aileye çalışan	1,57	985	420

Çizelge 2.1'e göre, çocuk işgücüne bağlı yapılan araştırmanın sonuçlarından da görüldüğü üzere ülkemizde 6-17 yaş grubunu temsil eden ekonomik faaliyet kapsamında istihdam edilen çocuk sayısı 1994 yılında 2 milyon 269 bin olurken, 1999 yılında 1 milyon 630 bin seviyesine, 2006 yılında da 958 bin seviyesine gerilemiştir. Diğer taraftan, mecburi eğitim kapsamındaki 6-14 yaş grubunu teşkil eden ve ekonomik faaliyet kapsamında istihdam edilen çocuk sayısı 1994 yılında 958 bin olurken, 1999 yılında 609 bin seviyesine, 2006 yılında da %67 gerileyerek 318 bin seviyesine gelmiştir. (Tor, 2010). Tor tarafından 2010

yılında yayınlanan “Türkiye’de Çocuk İşçiliğinin Boyutları” adlı araştırmada 1994-2006 yıllarında yaşanan çocuk işçi sayılarındaki düşüş, eğitimin önemini bir kez daha gözler önüne sermektedir.

Çocuk işçilerin eğitimine yönelik çalışmalar, genellikle yerel topluluklar, sivil toplum kuruluşları ve devlet kurumları tarafından yürütülmektedir. Bu çalışmalar, okul erken terk etme oranlarını azaltmak, okula devam etmelerini sağlamak, mesleki becerilerini artırmak ve okuldan sonra iş bulmalarına yardımcı olmak gibi amaçlar taşımaktadır.

3308 Sayılı Meslek Eğitimi Kanunu, temel mesleki eğitimi; “örgün”, “çıraklık” ve “yaygın” eğitimleri içerecek şekilde, genel bir bütünlük içinde yeniden ele alınmaktadır. Ayrıca, bu yasal düzenleme ile örgün eğitim, çıraklık eğitimi ve yaygın mesleki eğitim planlanmasında, uygulanmasında ve değerlendirmesinde sosyal taraflara önemli görevler verilmiştir. Bu çerçevede, ulusal bazda Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde Mesleki Eğitim Kurulu ve iller bazında ise İl Meslekî Eğitim Kurulları oluşturulmuştur (MEB, 2018: 16).

2011 yılında uygulamaya giren 652 sayılı Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname kapsamında Millî Eğitim Bakanlığında mesleki ve teknik eğitim iş ve işlemlerinin yürütülmesinden sorumlu 6 birim, Meslekî ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü (MTEGM) adıyla birleştirilip hizmete sunulmuştur. Aynı dönemde yaygın mesleki eğitim ile açık öğretim kurumları da Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü (HBÖGM) içerisinde birleştirilmiştir (MEB, 2018: 17). Bu bağlamda Türkiye’de çocuk işçiliğini önlemek adına yapılan eğitim çalışmalarını incelediğimizde Mesleki ve Teknik Eğitim Kurumları (Lise düzeyinde) ve Mesleki Eğitim Merkezleri ön plana çıkmaktadır.

Eğitim programları, çocuk işçilerin yaşlarına, eğitim seviyelerine ve mesleklerine göre tasarlanmaktadır. Programlar, çocuk işçilerin temel okuryazarlık, matematik ve bilim becerilerini kazanmalarını, mesleki eğitim almalarını ve sosyal becerilerini geliştirmelerini hedeflemektedir. Ayrıca, çocuk işçilerin eğitimine destek olmak için, okulların ve sınıfların çocuk işçilerin ihtiyaçlarına uygun hale getirilmesi gerekmektedir.

Mesleki ve teknik eğitim

Çocuk işçilerin mesleki eğitimi hem çocukların çalışma koşullarını iyileştirmek hem de onlara gelecekte daha iyi iş fırsatları sunmak amacıyla önemlidir. Mesleki eğitim, çocuk işçilere belirli bir meslekte beceri ve yetkinlikler kazandırmayı hedeflerken, aynı zamanda onların eğitim ve gelişimlerini desteklemeyi amaçlar.

MEB'in 2009 yılında hazırlamış olduğu 2010-2014 yıllarını kapsayan stratejik plan çerçevesinde, ülkemizin mesleki ve teknik eğitim alanında geliştirilen politikaların daha iyi anlaşılması açısından değerli ve önemli bilgiler sunulmaktadır. Bu planlama belgesinde mesleki ve teknik ortaöğretim faaliyetlerinin temel hedefleri şu şekilde sıralanmaktadır (Tamer ve Özcan, 2014):

- Ekonomiye dayalı ihtiyaçların karşılanması,
- Dünya çapında rekabet koşulları için gelişebilecek insan gücünün yetiştirilmesi,
- Mesleki ve teknik eğitimin ileri teknolojik kaynaklarla sağlanması,
- Bilgiye dayalı ekonominin gerektirdiği nitelikli insan gücünün yetiştirilmesi.

Örgün eğitim kapsamında yürütülen mesleki eğitim alanında sektör iş birliği görülmektedir. Öğrenciler fabrikalarda ya da kurumlarda yaptıkları çalışmaların yanı sıra okul içerisindeki atölye derslerine devam sağlamaktadırlar.

Bu çalışmalar okullar ve endüstri kuruluşları arasında yapılan çeşitli anlaşmalar yoluyla yürütülmektedir. Kurumlarda ve mesleki alanlarda/dallarda öğrenci veya kursiyerlere yönelik uygulamalı mesleki eğitimler, MEB ile kamu veya özel kurumlar ve kuruluşlar iş birliğinde oluşturulan protokoller veya ortak çalışma anlaşmaları uyarınca işletmelerde yürütülür. Bu anlaşmaların uygulanması, protokollere veya proje anlaşmalarına dayanarak yayınlanan direktifte belirtilen yönergeleri takip eder (ETOGM, 2009).

Okullarda sunulan mesleki eğitime ilişkin bazı değerlendirmeler yapılmaktadır. Dönmez ve Polat, mesleki eğitimde okul-sanayi işbirliğinin etkin olmamasının, teorik eğitimin pratik uygulamalardan kopuk kalmasına ve gerçek dünya senaryolarında başarılı sonuçlara ulaşılmasına engel olmasına yol açtığını belirtti (Dönmez ve Polat, 2003).

Balcı ve Arı (2003) ihtiyaç duyulan alanlarda yeni fikirlere, buluşlara ve beklentilere uygun güncel programların geliştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Kaynakları etkili bir şekilde kullanmak ve işbirliği yoluyla yeni fırsatlar sağlamak için bu programların çok ortaklı iş birliği anlaşmalarını içermesi gerektiği öne sürülmektedir (Tamer ve Özcan, 2014).

Bu tarz çalışmalar ve araştırmalar sonucunda, Mesleki eğitim müfredatlarının yenilenmesi veya mevcut müfredatlarının çağa, dünyada ki gelişmelere ve sektörün ihtiyaçlarına güncellenmesi çalışmaları devam etmektedir.

Türkiye’de mesleki eğitim anlamında yapılan ihtiyaç analizinin ardından atölye ekipmanlarının eş zamanlı olarak yenilenmesine ve mesleki eğitim müfredatlarının güncellenmesine öncelik verilmiştir. Ülkemizde 2006 yılında başlatılan Meslekî Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi (MEGEP), meslekî eğitim düzeyinde önemli reformları beraberinde getirdi. MEGEP aracılığıyla mesleki eğitim veren kurumların müfredatları modüler hale getirildi. (Demirer ve Dal, 2020).

Mesleki eğitim merkezi (MESEM)

Geçmişten gelen usta-çırak ilişkilerine dayanan çıraklık eğitimi, zamanla küresel anlamda resmleştirilmiş bir eğitim sürecine dönüşmüştür. Çıraklık eğitimi, erken tarihsel örneklere benzer şekilde, kapsamlı işbaşı eğitimini içermekte ve bireylerin, deneyimli uzmanların rehberliğinde, özgün çalışma ortamlarında mesleki beceriler kazanmalarına olanak sağlamaktadır (OECD, 2018; UNESCO, 2017).

Özer ve Suna’nın 2022 yılında yayınladıkları makale ve çalışmalarında, çıraklık eğitiminin önemine aşağıdaki başlıklar nezdinde vurgu yapmışlardır.

- Çıraklık eğitimi ülkelerin eğitim sistemlerinde ve ekonomik kalkınmasında önemli bir rol oynamaktadır (Lewis, 2014). Bu eğitim şekli, öğrencilerin mesleki becerileri nispeten kısa sürede kazandırarak iş piyasasına geçişini kolaylaştırması açısından önemlidir (Lewis, 2014; UNESCO, 2017).
- Mesleki eğitim araştırmalarıyla tanınan CEDEFOP’un yürüttüğü bir araştırma, Kovid-19 salgını sırasında çıraklık eğitiminin öneminin giderek daha fazla farkına varıldığını ortaya koydu. CEDEFOP ve OECD’ye (2021) göre, çıraklık eğitimi sistemleri güçlü olan

lkeler, salgının küresel ekonomiyi önemli ölçüde etkilediği dönemde daha az olumsuz etki yaşamıştır.

- G oranlarının yüksek olduğu ülkelerde ıraklık eğitimi, göçmenlerin eğitimi ve sosyal entegrasyonu için çok önemli bir yol olarak hizmet etmekte ve onların beceri geliştirmeleri ve topluma asimilasyonları için önemli fırsatlar sunmaktadır (Joen, 2019).

Anadolu tarihinde ıraklık eğitimini incelendiğinde;

Selçuklular döneminde Lonca teşkilatlanması ile Osmanlı İmparatorluğu döneminde ise Ahilik teşkilatlanması ile ustalardan öğrenilen meslekte ustalaşması ve sonrasında icrası şeklindeydir. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra Cumhuriyetin ilk yıllarında genellikle Milli Eğitim Müdürlükleri aracılığı ile ıraklık eğitimleri devam etmiştir. Ulusal bir müfredatın uygulanmaması, ıraklık eğitimlerinin bölgelere özel mesleklerde ağırlıklı olarak uygulandığı grlmştir. Örneğin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Telkari – Yemeni – El işçiliği gerektiren mesleklerde ıraklık eğitimlerinin yoğunlaştığı görülürken, Karadeniz Bölgesi'nde deniz ürünleri ile ilgili mesleklerin ıraklık eğitimlerinin fazlalaştığı görülmektedir. Günümüzde ise ıraklık eğitimi MESEM'ler aracılığı ile yürütülmektedir. MEB tarafından oluşturulan müfredat çerçevesinden 34 alan ve 184 meslek dalında ıraklık eğitimi verilmektedir (İnternet-2).

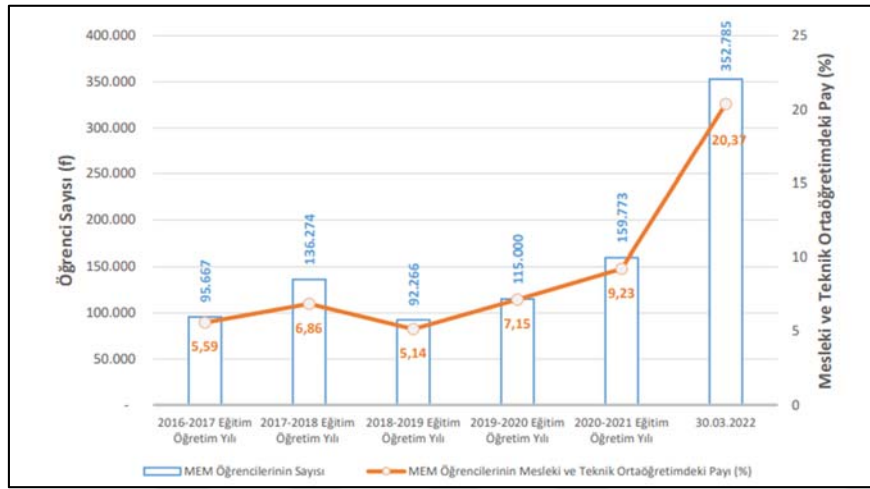
MEM programlarının öğrencilere mesleki beceriler kazandırma ve istihdam edilebilirliği artırma açısından sunduğu önemli avantajlar olduğu halde ülkemizde uzun süredir istenilen ilgiyi görememiştir (zer, 2021b). MEM programının mesleki eğitimden daha çok yaygın eğitimden bir paraymış gibi algılanması ve toplam mesleki ortaöğretim içerisindeki payının %5'ten daha azını oluşturması bu durumun açık göstergeleridir (zer, 2019).

MEM programları yeterli ilgi gösterilmemesine rağmen katılan öğrencilere önemli bir istihdam avantajı sunuyor. Millî Eğitim Bakanlığı'nın 2019 yılında yaptığı araştırmaya göre MEM programı mezunları kendi alanlarında %88 oranında istihdam oranı sergiliyor ve istihdam edilen bu kişilerin %75'ine yakını iş başı eğitimi aldığı kurumlarda alışıyor (MEB, 2019; zer, 2019, 2020b, 2021a).

MEB mesleki eğitim kapsamında son yıllarda yaptığı kampanyanın bir parçası olarak ıraklık eğitimine özel önem vererek, MEM programlarını geliştirmeyi ve faydalarını daha fazla sayıda öğrenciye yaymayı amaçlamaktadır. Bu girişimin bir parçası olarak, özel sektör

paydaşlarıyla iş birliğinin güçlendirilmesi, işgücü piyasası beklentilerinin eğitim süreçleriyle uyumlu hale getirilmesi, iş başında eğitime odaklanarak daha esnek eğitim sunulması ve program mezunları için istihdama öncelik verilmesi veya istihdamın garanti altına alınması için çaba sarf edilmiştir (Özer ve Suna, 2022).

Yapılan çalışmalar sonrasında Türkiye’de öğrencilerin Mesleki Eğitim Programlarına ve MESEM’lere katılım oranı %20’leri aşmış olduğu Şekil 2.6’da gösterilmektedir.

Şekil 2.6. Mesleki Eğitim Katılım İstatistiği (Özer ve Suna, 2022)

Uluslararası kuruluşlar, hükümetler, sivil toplum kuruluşları ve işverenler arasındaki iş birliği, çocuk işçiliğiyle mücadelede daha güçlü ve etkili politikaların ve programların geliştirilmesini sağlar. Bu çalışmalar, çocuk işçiliği sorununa karşı küresel bir bilinç oluşturur, uluslararası standartların belirlenmesini teşvik eder ve çocuk işçiliğiyle mücadelede ulusal ve uluslararası bir dayanışma ve hareketlilik oluşturur (CSGB, 2017).

Çocuk işçilerin mesleki eğitimi, onlara gelecekte daha iyi iş imkânları sunmak, bunun yanında İSG bilincini geliştirmek ve haklarını savunma hususunda onları güçlendirmek gibi ikili bir amaca hizmet etmektedir. Temel amaç, çocuk işçilerin kendi mesleklerinde daha güvenli ve sağlıklı çalışma koşulları yaşamalarını sağlamaktır. Uluslararası düzeyde yapılan bu çalışmalar, çocuk işçiliğiyle mücadeleyi güçlendirir ve çocuk işçilerin haklarının korunmasına yönelik önemli adımlar atılmasını sağlar. Bu sayede çocuk işçilerin yaşam koşulları iyileşir, eğitim imkânları artar ve onlara daha iyi bir gelecek sunulması hedeflenir (CSGB, 2017).

2.2. İş sağığı ve güvenliğı (İSG)

İSG kavramı ile insanların iş ortamı veya güncel yaşamını sürdürdükleri sosyal ortamlarda “güvenlik kültürünün” oluşturulması ve bu sayede sağılıklı ve güvenli davranış konularında algı düzeyinin artırılması, böylelikle günlük yaşam tarzı haline getirilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca İSG, çalışanların sağılıklı bir şekilde yaşama hakkının korunması ve çalışma ortamlarındaki potansiyel tehlikelerden korunmalarını sağlamak amacıyla gerçekleştirilen faaliyetlerdir. Bu faaliyetler ile ruhsal, bedensel ve sosyal iyilik hallerinin işyeri içinde ve dışında geliştirilmesi hedeflenmektedir (Sarıçam, 2012: 5; Yılmaz, 2009: 8). İşçilerin potansiyel risklere karşı korunmasının sağlanması, iş hukuku bakımından temel prensipler arasında sayılmaktadır. Burada asıl önemli olan konu, iş kazalarının ve mesleki hastalıkların ortaya çıkmadan önlenmesidir (Korkmaz ve Avsallı, 2012: 154). Bu bağlamda, planlanan ve uygulanan önleyici tedbirler yapılan işin tüm süreçlerini kapsamalı ve işçilerin yaşadığı ve çalıştıkları çevreyi bütünsel bir perspektifle kapsamalıdır (Oflluoğlu ve Karaca, 2001: 330; Yılmaz, 2009: 8).

İnsan hayatının güvenlik konusunu ilgilendiren yönlerini irdelemek açısından güvenlik kültürü kavramı, 1986’da meydana gelen Çernobil nükleer kazasından sonra OECD tarafından yayınlanan raporda kullanılmak suretiyle gün yüzüne çıkartılmıştır (Cox ve Flin, 1998: 190; Antonsen, 2009). Söz konusu raporun içeriğinde, karşılaşılan facianın kaza nedeni olarak güvenlik kültürünün eksikliğinden bahsedilmektedir (Çelik, 2014: 55).

19. yüzyılın sonlarına doğru, işçilerin korunmasına yönelik ilk yasal düzenlemeler yapılmaya çalışılmıştır. Ancak yapılan bu yasal düzenlemelere rağmen, sanayileşme sürecindeki ülkelerde teknolojik gelişmeler ile birlikte ortaya çıkan iş kazaları, önemli toplumsal sorunlar olmaya devam etmektedir (Narter, 2015: 7). Bu kapsamda, yıllarca yapılan çalışmalar sonucunda, güvenlik kültürü kavramının güvenli çalışma ortamının sağlanmasında ne kadar önemli bir yere sahip olduğu saptanmıştır.

Güvenlik kültürü kavramı ile ilgili Çizelge 2.2’ de de görüldüğü üzere kaynaklarda değişik tanımlar bulunmaktadır. Güvenlik kültürü özünde emniyet veya güvenlik boyutunu ön planda tutan tüm becerileri ve sorumluluk duygusunu içerir. Güvenlik durumunu veya emniyetli durumu tehdit edebilecek davranış veya faaliyetlerle, belirli uygulama alanlarındaki canlılara veya nesnelere verilen zararı en aza indirmeye çalışır (Özkılıç, 2008).

Çizelge 2.2. Güvenlik Kültürü Tanımlarının Literatürdeki Yeri (Dursun, 2013)

Yazar(lar)	Tanım
Ciavarelli ve Figlock (1996)	İşyerinde güvenlik kültürünü oluşturmak, eğitim, iletişim ve sürekli iyileştirme süreçlerini içerir. Bu sayede, herkes sorumluluk hisseder ve birlikte çalışarak daha güvenli bir çalışma ortamı yaratır.
Kennedy ve Kirwan (1998)	Çalışanların birbirleriyle ve organizasyonlarıyla olan etkileşimlerini şekillendiren, aynı zamanda iş ortamının genel atmosferini ve çalışma ilişkilerini etkileyen, organizasyonel başarı ve iş birliği için kritik bir faktördür.
Carrol (1998)	Çalışanların güvenlikle ilgili davranışlarını etkileyen ve güvenlik bilincini güçlendiren, aynı zamanda, güvenliği korumak ve yükseltmek amacıyla yapılan eylemleri, güvenlik yönüyle bireysel yükümlülük almayı ve bu değerlerin tutarlı bir şekilde taltiflendirilmesiyle ilgili beklentileri içeren bir kavramdır. Güvenlik kültürü, organizasyonun genel performansını ve çalışanların güvenlik konusundaki duyarlılığını artırarak işyerinde daha güvenli bir ortam oluşturmayı amaçlar.
Mearns vd. (1998)	Güvenlik kültürü, bireylerin güvenlikle ilgili riskleri nasıl değerlendikleri, güvenlik standartlarına nasıl uydukları ve güvenlikle ilgili genel tutumları konusunda bir rehber sağlar.
Avustralya Madenler Konseyi (1999)	İşletme düzeyindeki yönetim sistemleri, güvenlikle ilgili politika oluşturma, uygulama ve izleme süreçlerini içeren bir süreçtir.
Cooper (2000)	Kültür, genellikle insan (psikolojik), iş (davranışsal) ve organizasyon (durumsal) faktörler arasındaki karmaşık etkileşimlerin bir ürünüdür. Öte yandan, güvenlik kültürü, bir organizasyondaki bütün üyeleri etkileyen ve günlük temelde güvenliği artırmaya yönelik ilgi ve eylemleri içeren görünür çabaların bir seviyesidir. Güvenlik kültürü, işyerinde güvenlikle ilgili normlar, değerler ve davranış biçimleriyle ilgilidir. Bu kültür, çalışanların güvenlikle ilgili sorumluluklarını nasıl algıladıkları, güvenlik standartlarına uyum sağlama biçimleri ve güvenli davranışları teşvik etme düzeyi gibi unsurları içerir.

Çizelge 2.2. (devamı) Güvenlik Kültürü Tanımlarının Literatürdeki Yeri

Hale (2000)	Benzer iş fonksiyonlarına sahip bireyleri bir araya getiren ve ortak bir iş kültürü geliştirebilen güvenlik kültürü, risk algısı, riskle başa çıkma stratejileri, güvenlik konusundaki tutumlar ve diğer benzer konuları içermektedir.
Mohamed (2003)	Güvenlik kültürü, bir örgüt içindeki güvenlikle ilgili normlar, değerler, inançlar ve davranış biçimlerini içerir. Organizasyonun güvenlik kültürü, güvenlikle ilgili konularda çalışanların bilincini artırabilir, güvenlikle ilgili olumlu tutumları teşvik edebilir ve güvenli davranışları teşvik edebilir.
Richter ve Koch (2004)	Liderlik pozisyonlarında bulunan kişilerin, tutumları, davranışları ve liderlik tarzları ile organizasyon içinde güvenli davranışları teşvik edici ve güvenlik bilincini geliştirici yorumlarıdır. Dolayısıyla, rehber insanların güvenlik kültürü üzerindeki etkileri, organizasyonun genel güvenlik stratejisi ve başarısı için kritik öneme sahiptir.
Westrum (2004)	Organizasyonun değişime nasıl yanıt verdiği, yeniliklere nasıl adapte olduğu ve stratejik hedeflere nasıl hizmet ettiği gibi unsurları içerir.
Fang vd. (2006)	Güvenlik kültürü, işyerinde güvenli davranışları teşvik etmek, riskleri azaltmak ve güvenli çalışma ortamı sağlamak için oluşturulan atmosferi temsil eder.

2.2.1. İş sağlığı ve güvenliği algısı

Küresel anlamda gelişmiş ülkeleri derinden etkilemekte olan iş kazası ve meslekî hastalıklar, ekonomik ve ruhsal sorunlara da neden olmaktadır. Karşılaşılan kazalar sonucunda ani fiziksel yaralanmaların ötesine geçerek refahın ve ekonomik istikrarın çeşitli yönlerini etkilemektedir. Bu etkiler insani, ekonomik ve sosyal boyutları kapsamaktadır. İnsani maliyetler sağlık etkilerini, engellilikleri ve yaşam kaybını içerirken, ekonomik yansımaları üretkenlik kaybını, sağlık harcamalarını ve tazminatı içermektedir. Gerek ulusal ve gerekse uluslararası yapılan birçok araştırmada, iş kazalarının temelinde insan unsurunun bulunduğunu göstermiştir (Karakurt vd., 2012). Bu bağlamda, “Çalışanlarda İSG Algısı”

ortaya çıkmaktadır ve bu algının etkili bir şekilde uygulanması, alınan tüm tedbirlerin başarısı açısından kritik bir öneme sahiptir. İSG algısı, işyerindeki riskleri, güvenliğe dayalı önlemleri ve kuralları nasıl değerlendikleri, güvenli davranışları benimsemeleri ve güvenlik kültürüne katkıda bulunmalarıyla ilgilidir. Bu algı, işyerindeki güvenlik kültürünü oluşturan önemli bir etmendir. Bu nedenle, İSG bilincinin geliştirilmesi, çalışan kesimin güvenliğini artırmak ve iş kazalarının ve meslek hastalıklarının önlenmesi bakımından önemlidir. Eğitim, iletişim, liderlik ve sürekli iyileştirme çabaları, bu bilinci artırmak için etkili yöntemler olabilmektedir (Cam vd., 2017).

Sosyal açıdan aileler ve topluluklar duygusal ve mali açıdan zarar görmekte ve bunun işverenler açısından yasal sonuçları doğmaktadır. Bu maliyetleri önlemek, kazaların sebep olduğu faktörleri azaltmak veya onları tamamen ortadan kaldırmak ile sağlanacaktır (Jabbari ve Ghorbani, 2016). Bundan dolayı, işverenlerin iş sağlığı ve güvenliği politikalarına uygun olarak hareket etmeleri, sektörde sürdürülebilir yeniliklere katkıda bulunarak çalışanların güvenliğini sağlamak ve riskleri minimuma indirmek açısından önemlidir. İSG disiplini, çalışanların sağlık ve güvenlik durumlarını korumayı amaçlar ve bu hedefe ulaşmak için alınması gereken önlemleri içerir (Aydın ve Şık, 2023).

İş kazalarını ve meslekî hastalıkları önleme yönündeki süregelen çabalara rağmen, bunlar sosyal ve ekonomik açıdan sınırlı ilerlemeyle birlikte gelecekte de önemli zorluklar olarak varlığını sürdürecektir. Türkiye'de İSG konusu, kaza sayılarının ve meslek hastalığı oranlarının azaltılması amacıyla özel mevzuat çerçevesinde geliştirilmektedir. İş kazasının nedenleri ILO sınıflandırmasına göre; eğitim ve bilgi eksikliğinden ve psikolojik durumdan kaynaklı insan faktörü, malzemenin yorgunluğu, uygun olmayan makine kullanımı ve üretim düzeni kaynaklı makine ve malzeme faktörü, ergonomik şartlardan kaynaklı sosyal ve teknik çevre faktörü olarak 3 grupta ele almaktadır (Akbaba vd, 2017: 137). Çeşitli sektörler kapsamlı olarak incelendiğinde, kazaların yüzde 88'inin insan kaynaklı faktörlerden, yüzde 10'ünün makine ve teçhizattan, yüzde 2'sinin ise bilinmeyen nedenlerden kaynaklandığı ortaya çıkıyor. Çizelge 2.3' de geçmiş yıllarda yaşanan çeşitli kazaların söz konusu güvenlik kültürü ile ne kadar bağlantılı olduğunu ortaya çıkarmakta olduğu görülmektedir. Kazalarda insan faktörlerinin baskın rolünü ele almak ve daha güvenli çalışma ortamları yaratmak için önleyici tedbirleri geliştirmek için çaba gösterilmesi gerekmektedir. Ancak teknolojideki yenilikler ve bu teknik gelişmelerin sağladığı konforlu yaşam standartları, iş kazası ve

mesleki hastalık risklerini bütünüyle ortadan kaldırılması konusunda yeterli gelmemiştir (Ünsar 2003).

Çizelge 2.3. Güvenlik Kültürünün Kazalarda Etkisi (ÇASGEM, 2017: 32)

Kaza	Endüstri Kolu	Güvenlik Kültürü Eksiği
1986-Çernobil	Nükleer Santral	İş güvenliği sürecindeki kuralların ve prosedürlerin ihlal edilmesi
1988-Clapham Junction	Demiryolu Taşımacılığı	Çalışma şartlarının zorluğu, yoğun iş yükü, denetimde yaşanan eksiklik
1988-Piper Alpha	Petrol Üretimi	Zayıf iş uygulamaları, yönetim bağlılığının eksikliği, güvenlikten daha çok kâr odaklılığı
1986-Space Shuttle	Havacılık	Üretim hattında yaşanan baskı, tehlikeyi fark edememek
1979-Three Mile Island	Nükleer Santral	Risk algılama yetersizliği, zayıf beceri
1987-Zeebrugge	Deniz Taşımacılığı	Yönetimsel güvenlik konusu zaafiyeti ve kâr odaklı çalışılması

İş kazaları ve meslek hastalıkları hususunda genel bir algı oluşturmak; konunun özellikle karar alıcı ortamlarda ele alınmasını, hükümet düzenlemelerini, işveren sorumluluğunu ve çalışanların farkındalığını içeren kapsamlı bir yaklaşımı gerektirir. Çalışma ortamlarındaki mevcut durum, insan faktörünün daha ayrıntılı şekilde incelenmesini ve kapsamlı bir eğitim süreciyle takip edilmesi gerekliliğini de göz önüne sermektedir (İzgi, Öztürk ve Türkmen, 2012; Uslu, 2014). Bu etkileri azaltmak için sıkı düzenlemeler, güvenlik yatırımları ve işyeri güvenliği kültürünün geliştirilmesi gibi önleyici tedbirler hayati önem taşımaktadır. Toplumlar işyeri güvenliğine öncelik vererek bu olaylarla ilişkili insani, ekonomik ve sosyal maliyetleri azaltabilir.

2.2.2. İş sağlığı ve güvenliği eğitimi

Ülkemizde halen geçerliliği devam eden 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nun 17. maddesinde "Çalışanların iş sağlığı ve iş güvenliği eğitimlerini almalarını sağlamada

işverenler birinci dereceden sorumludurlar” diye belirtilmektedir. Bu eğitim genelde iş başı öncesinde, çalışma bölgesinin veya yapılan işin türünde olan değişiklikte, kullanılan araç ve gereçlerin değiştirilmesi durumunda veya üretim sürecinde güncel teknolojinin işe koşulacağı zamanda verilmektedir. İşverenler, çalışanların güvenlik bilincini sürekli olarak güncel tutmak için düzenli eğitimler düzenlemelidirler (Durak ve Şık, 2022). Eğitimin içeriği ve programı, güncel risk durumlarının değişmesi halinde yeniden güncellenir, lüzum görülürse de bu süreç belirli periyotlarda tekrarlanır. Çalışma alanlarındaki bütün çalışanlara, bilhassa çalışan temsilcilerine özel olarak İSG eğitiminin verilmesi esastır (ÇSGB, 2012). Ayrıca mesleki ve teknik eğitim kurumlarının ilgili bölümlerinde öğrencilere verilen derslerde de İSG konuları yer almaktadır. İSG eğitimleri, iş kazalarının ve meslekî hastalıkların önlenmesinde, işyerinde güvenli bir çalışma ortamı sağlanmasında ve mevzuata uygunluğunun sağlanmasında önemli bir araçtır. Bu eğitimler aynı zamanda işverenin yasal yükümlülüklerini yerine getirmesine yardımcı olur ve çalışanların sağlığını ve güvenliğini artırmak için önemli bir rol oynar.

İSG eğitimi süreklilik arz ettiğinden dolayı eğitim ortamlarının ve eğitim süresinin uygun bir biçimde oluşturulmuş olması gerekmektedir. 24 Mayıs 2018 yılında 30430 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan yönetmelik değişikliğine göre İSG eğitiminin süresi her bir insan kaynağı için aşağıda Çizelge 2.4’ te gösterilmektedir (ÇSGB, 2013).

Çizelge 2.4. Tehlike Sınıflarına Göre Eğitim Süresi

Tehlike sınıfı	En az eğitim süresi
Çok Tehlikeli İşlerde	16 Saat
Tehlikeli İşlerde	12 Saat
Az Tehlikeli	8 Saat

Aralık 2012' de Resmî Gazete' de yayınlanmasından bu yana geçerli olan işyeri tehlike sınıflarına ilişkin tebliğ, tehlike sınıflarının belirlenmesine ilişkin kriterleri özetlemektedir. İlgili tehlike sınıfı belirlenirken o işyerinde gerçekleştirilen birincil faaliyetler dikkate alınmaktadır. Birden fazla ana işin yürütüldüğü durumlarda tehlikenin sınıf seviyesi, yüksek riskli işin gereğine göre belirlenir (Akıllı ve Aydoğdu, 2013: 248). Planlanan eğitim bu bilgilere göre şekil almaktadır.

İş sağlığı ve güvenliği eğitiminin amacı

İSG konusunda verilecek eğitimin öncelikli ve en belirgin işlevi, iş kazalarının ve meslekî hastalıkların sayısının mümkün olan en alt seviyeye çekilmesini sağlamaktır (Ateş, 2020). Dolayısıyla uygulanacak olan İSG eğitimi programının bu amacın gerçekleşmesini sağlaması beklenmektedir. Eğitim almayan işçilerin dikkatsiz şekilde hareket ettikleri, çalışmalarda verimsiz görüldükleri ve bu nedenle de eğitim alanlara göre daha çok iş kazasıyla karşılaştıkları yapılan araştırmalar ile kanıtlanmıştır (Gerek, 2012). İSG eğitim programının uygulanması ile iş kazasının önlenmiş olacağı, yaralanmaların önüne geçildiği, ölümlerin azaltıldığı ve bu durumlar sonucu oluşan doğrudan ya da dolaylı maliyetlerin azaltılacağı hedeflenmektedir (Christian, 2009). Kavramsal bakımdan İSG eğitimi tehlike, tedbir, doğru iş yapım yöntem ve teknikleri ve olası tehlikelerin tespiti bilgisinin verilmesidir. Bu sayede güvenli davranış sergilenerek iş kazası oranının en aza inmesi beklenmektedir (Yılmaz, 2022).

İSG eğitim programı, pratik uygulamalarla desteklenir. Bu uygulamalar, öğrencilerin sahip oldukları teorik bilgileri gerçek dünya koşullarında uygulamalarını sağlar. Bu nedenle, öğrenciler genellikle laboratuvar ortamında gerçekleştirilen simülasyon ve deneylerde, işyerlerinde staj yaparak ve örnek olay analizleri yaparak uygulamalı öğrenim deneyimleri yaşarlar.

Özetleyecek olursak, İSG eğitimi, yaş grubu farketmeksizin işyerlerinde çalışan bireylerin mesleki eğitimlerinde önemli bir yer tutar ve işyerlerinde çalışanların sağlığını ve güvenliğini koruyacak bilgi, beceri ve tutumların kazandırılmasına yardımcı olur.

İş sağlığı ve güvenliği eğitimi politikaları

İSG eğitimi, iş yerindeki güvenliği sağlamak ve sağlıklı çalışma koşullarını teşvik etmek amacıyla uygulanan bir politikadır. Bu amaca göre İSG ile ilgili kurallar özümsemiş olsa bile eğitim sürecinin mevzuat gereği mecburi bir durum olarak algılanması ile eğitimlerin yerine getirilmesi amacıyla düzenlenen zorunlu bazı faaliyetler, bilinçsizce iş başına geçen çalışanların artması sonucunu doğurmaktadır (Kılıkış, 2012: 41). İSG eğitimleri, iş kazaları ve meslek hastalıklarını önlemeye yönelik önemli bir role sahiptir. Gelişmiş ve gelişmekteki ülkelerin İSG süreçlerinde, tazmin etmenin ön planda tutulduğu reaktif yöntemlerden daha

çok önlem almak amaçlı proaktif yöntemlerin uygulanması esas alınmaktadır. Bunun sonucu olarak iş kazalarında ve mesleki hastalıklarda geri dönüşü imkânsız olan uzuv kaybı veya can kaybı ve diğer istenmeyen sonuçlar ile zaman kaybetmek yerine, istenmeyen bu sonuçların hiç meydana gelmeden yasal çerçevelere bağlı kalarak bunlara önlem alınması imkanını sağlayacak bir planlama yapılması hedeflenmektedir (Özkılıç, 2005; Korkmaz ve Avsallı, 2012).

Uluslararası düzeyde söz konusu politikalara bakacak olursak, AB'nin İSG konusu ile ilgili benimsemiş olduğu katılımcı politikaların bir özeti niteliğinde olan İSG Çerçeve Direktifi (1989/391/EEC), İSG yönetim stratejilerine dair farklı öneril getirmek amacıyla yayınlanmış olup buna bağlı olarak da İSG Strateji Belgeleri sonuncusu 2013-2020 yıllarını kapsayacak şekilde hazırlanmış olup belirli aralıklarla düzenli şekilde yayımlanmaktadır. Ayrıca ILO, 2004 yılında İSG alanında strateji kararlarının yer aldığı strateji dokümanını yayınlamıştır. Bu kapsamda doküman içeriğinde İSG ile ilgili genele yönelik politik planın ve İSG' nin uluslararası alanda motive edici teorilerle irdelenmesi gerektiği ifade edilmektedir (Keçeci, 2020).

Türkiye'de bu politika mevcut yürürlükte olan 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu 16.Madde, 17.Madde, 18.Madde ve 30.Maddesi ile 3146 sayılı Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunun 2.Maddesi ve 12.Maddesi kapsamında düzenlenen Çalışanların İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimlerinin Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik ile sürdürülmektedir.

2.2.3. İş sağlığı ve güvenliğinde Dünya'nın ve Türkiye'nin durumu

Gelişmiş ve gelişmekte olan Avrupa Birliği ülkelerinde ve Türkiye dâhil dünyanın diğer ülkelerinde de iş kazaları etkisi yüksek sosyo-ekonomik zararlara sebep olmaktadır. Bununla birlikte son zamanlarda bu duruma karşı etkili önlemler alınarak, gelişmiş AB ülkelerinde iş kazalarının sürekli olarak azaltılmaya çalışılmıştır. Uygulanan önleyici tedbirler ile işyeri yapılanmaları, riskli sektörler, gençler, kadınlar ve çocuklar gibi özel gruplar ile küçük ve orta ölçekteki işletmeler üzerinde yoğunlaşmıştır. Ulusal ve uluslararası mevzuat, motive edici uygulamalarla desteklenmektedir.

AB'nin ekonomik ve istihdama yönelik genel perspektifi, 23-24 Mart 2000'de Portekiz'in başkanlığı ile düzenlenen Avrupa Zirvesi'nde belirlenmiştir. Bu zirvede alınan kararlar, Lizbon Stratejisi olarak bilinir. Lizbon Stratejisi, sadece ekonomik büyüme ve istihdam konularına odaklanmamış, aynı zamanda iş sağlığı ve güvenliği gibi sosyal konulara da vurgu yapmıştır. Bu strateji, Avrupa İş Sağlığı ve Güvenliği (İSG) Stratejilerinin temelini oluşturmuştur. Bu çerçevede, “Avrupa 2020” stratejisi, Lizbon Stratejisi'nin bir devamı olarak kabul edilebilir. Avrupa 2020 stratejisi, sürdürülebilir ve kapsayıcı bir büyümeyi hedefleyerek, İSG ile ilgili stratejilere de odaklanmıştır. İSG, sadece ekonomik kalkınma değil, aynı zamanda sosyal refahın ve çalışanların haklarının korunması açısından da önemli bir unsur olarak ele alınmaktadır (ÇSGB, 2014a: 25). Şekil 2.7' de AB'nin sağlık ve güvenlik alanını ilgilendiren önleyici politikalar, aktiviteler ve unsurlar görülmektedir.

Şekil 2.7. Avrupa Birliği'nin İş Sağlığı ve Güvenliği Politikası ve Unsurları (ÇSGB, 2014a: 22)

AB'de kapsamlı İSG mevzuatının temeli, genellikle “Çerçeve” olarak kabul edilen, 1989 tarihli “İşyerinde Çalışan Sağlığı ve Güvenliğini İyileştirmeye Yönelik Tedbirler Hakkında Konsey Direktifi”ne kadar uzanabilir. Avrupa Komisyonu periyodik olarak eylem programları yayınlayarak bu direktifi güçlendirir (Baloğlu, 2013: 2). Söz konusu direktifte İSG konusuna ilişkin;

- Mevcut önleme politikalarının geliştirilmesi,
- Risk değerlendirmesinin yapılması ve mevcut risklerin bertaraf edilmesi,

- Sürecin ve yapılan risk değerlendirmelerinin muhafaza edilmesi,
- Çalışanların ve çalışan temsilcilerinin eğitilmesi,
- Sürece katılımların en üst düzeyde sağlanması ve gerektiğinde danışmanlık hizmetlerinin verilmesine yönelik tavsiyeler yer almaktadır (Aydın, 2014: 21).

ILO'nun iş kazaları açısından Katar'da yapmış olduğu bir inceleme sonucunda, 2020 yılında 50 işçinin hayatını kaybettiği, 500'den fazla işçinin ağır şekilde, 37 bin 600 işçinin ise orta ve hafif şiddette yaralandığı belirlendi. İş kazalarına daha çok Bangladeş, Hindistan ve Nepal'den gelen göçmen işçiler maruz kaldı. Başta inşaat sektöründe olmak üzere, kaza nedenleri arasında yüksekten düşmeler, şantiyelere düşen cisimler ve trafik kazaları sıralandı (ÇSGB, 2021).

Türkiye'nin AB ile müzakereleri kapsamında bazı teknik konularda olduğu gibi, İSG konusunda da önemi göz ardı edilemeyecek yenilik hareketlerinin süreç içerisine dâhil edilmesine başlanması ancak 1999 Helsinki Zirvesi sonrasında olmuştur. Özellikle 2000 yılı sonrasında uygulanan İSG alanındaki düzenleyici faaliyetlerin AB müktesebatına uyum çerçevesi içinde değerlendirildiğini ifade etmek mümkün görülmektedir (Koçak ve Koray, 2018). Ülkemizde yayınlanmış olan iş sağlığı ve güvenliği kapsamındaki yönetmeliklerin birçoğu, Avrupa Birliği adaylık sürecinin başlamasından sonra AB tarafından kabul gören yabancı dildeki yönetmeliklerin içeriği olduğu gibi hiçbir değişiklik yapılmadan Türkçe'ye çevrilmesiyle oluşmuştur (Yılmaz, 2010: 151). Ülkemizde ise İSG açısından mevzuattaki düzenlemelerle; 4857 sayılı yasa kapsamında işverene ve işçiye İSG hususunda hak ve yükümlülükler getirilerek “düzenleme görevini”; 5510 sayılı yasa kapsamında işçilerin iş kazaları ve meslekî hastalıklara yönelik toplumsal bakımdan korunmalarına karşı uygun ortam oluşturarak “koruma görevini” gerçekleştirmeye çalışılmaktadır. İSG bakımından bu mevzuat düzenlemeleri birbirlerini tamamlayıcı iki önemli unsur olarak görülmektedir (Yılmaz, 2009). Ancak, yukarıda da belirtildiği gibi, iş yerlerinde İSG kültürünün oluşturulması ve mevcut sağlık ve güvenlik imkânlarının daha iyi seviyeye getirilmesi ile işverenlerin ve işçilerin görevleri, yetkileri, sorumlulukları, hakları ve yükümlülüklerini belirlemek için ve 4857 sayılı İş Kanunu'nun İSG ile ilgili hükümlerinde yeni bir düzenleme yapılarak 30.06.2012 tarihinde 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu yürürlüğe alınmıştır (Akı, 2014). Bu sayede bağımsız bir mevzuat hazırlanması ve buna bağlı şekilde yayınlanmış olan diğer düzenlemeler ile konu hakkında yaşanan karmaşık durum da önemli ölçüde azaltılmıştır (Kılış, 2013).

Ulusal iş sağlığı ve güvenliği konseyi (UİSGK)

Çalışanlar ve işverenlerin iş yaşamından beklentileri genellikle, daha fazla ve etkili üretim, sağlıklı ve güvenli iş ortamı, işlerinde güvenlik ve istikrar gibi benzer temel unsurları içermektedir. Ancak, her iki tarafın beklenti ve hedefleri arasında bazı çıkar çatışmaları olabilir. İşverenler genellikle maliyetleri düşürmeyi ve karlılığı artırmayı hedeflerken, çalışanlar daha iyi ücretler, daha iyi çalışma koşulları ve iş güvenliği gibi konularda çıkarlarını koruma ve artırma eğilimindedirler. Bu çatışmalar, işyerinde bir denge bulma çabalarını etkileyebilir. Çalışanlar, işverenleri tarafından sağlanan avantajların ve güvencelerin artırılmasını isterken, işverenler de maliyetleri kontrol altında tutmak ve rekabet avantajı elde etmek isterler. Bu tür çatışmaların yönetimi, açık iletişim, adil iş politikaları, iş sağlığı ve güvenliği standartlarına uyum, müzakere ve iş ilişkilerinde iş birliği gibi unsurları içeren bir yönetim yaklaşımını gerektirebilir. Çatışma yönetimi, taraflar arasında güven ve iş birliğini artırarak, daha sürdürülebilir ve sağlıklı iş ilişkilerinin oluşturulmasına yardımcı olabilir (Atlı, 2018). Çalışanlar ve işverenler arasındaki ilişkileri düzenlemek, adil ve sağlıklı bir çalışma ortamı sağlamak için belirli kurallara ihtiyaç duyulur. Bu kurallar, genellikle iş yasaları, iş sağlığı ve güvenliği standartları ve diğer düzenleyici çerçeveler tarafından belirlenir. Devlet, bu kuralları belirleyip uygulamak, uyulup uyulmadığını denetlemekle sorumludur (Bilir, 2016). Bu şekilde devlet, adil, güvenli ve sürdürülebilir iş ilişkilerinin oluşmasını teşvik eder ve çalışma yaşamındaki çeşitli paydaşların haklarını korur.

Ülkemizde İSG alanındaki düzenlemeler ve denetimleri yürütmek amacıyla bir konsey olan Ulusal İş Sağlığı ve Güvenliği Konseyi (UİSGK) kurulmuştur. Bu konsey, 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'na ve 2004/6958 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı eki İş Sağlığı ve Güvenliği ve Çalışma Ortamına İlişkin 155 Sayılı Sözleşme'ye dayanarak, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı yetkilisi başkanlığında yönetilmektedir (Avcı, 2018). Bu tür bir konsey, İSG politikalarının etkili bir biçimde oluşturulması, uygulanması ve izlenmesini gerçekleştirmek amacıyla çeşitli paydaşların katılımını içerir. Bu, işyerlerinde güvenli çalışma koşullarının sağlanması ve iş kazalarının önlenmesi amacına hizmet eder.

2.2.4. Türkiye’de çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği

Çocuk işçiliği, çocukların uygunsuz şartlarda ve hem ruhsal ve hem de fizyolojik gelişmelerine zarar verebilecek şekilde çalıştırılma sürecidir. Bu süreç çocuk hakları bakımından uygun olmayacak bir yapıda işlemekte ve buna bağlı olarak da çocukların gelecekle ilgili ipotek altına alınmaktadır (Erbay, 2008: 4). Çocuğa karşı özel bir ilgi göstermenin gerekli oluşu kapsamında, Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda 20 Kasım 1989’da kabul gören Çocuk Hakları Bildirgesi, çocukların haklarına ilişkin önemli prensipleri içermektedir. Bu belgeler, çocukların istismarı, ihmali ve sömürülerine yönelik her türlü koruma sağlanması gerektiğini vurgular. İlgili alıntıda da belirtildiği gibi, çocuklar uygun bir asgari yaşı altında çalıştırılmamalı, sağlıkları ve eğitimleri tehlikeye sokulmamalıdır. Çocuk Hakları Bildirgesi, çocukların fiziksel, zihinsel ve ahlaki gelişmelerini koruma altına almak amacıyla çeşitli hakları tanıır. Bu haklar arasında güvenli bir yaşam, eğitim hakkı, sağlık hizmetlerine erişim hakkı ve çocuk işçiliğine karşı koruma gibi konular bulunur. Ayrıca, çocukların her türlü cinsel ve ekonomik sömürüden korunması ve çocukların rızası olmadan alım-satım konusu olmamaları gerektiği vurgulanır.

Bu ilkeler, dünya genelinde çocuk haklarının korunması için çeşitli ülkelerde yasal düzenlemelerin ve politikaların temelini oluşturmuştur.

2.2.5. İş kazası kavramı

Türk hukuk lüğatında kazanın tanımı, “kişinin kendi iradesi sonucu olmaksızın veya beklenmeyen durumdan dolayı kişilerin veya nesnelerin zarara uğramasıdır” şeklinde ifade edilmektedir. Genelde, kasıtlı bir durum söz konusu olmadan ortaya çıkan, beklenmeyen ve istenmedik sonuçlar doğuran bir olay tanımının “kaza” şeklinde adlandırılmasına rağmen “iş kazası” kavramı konusunda alternatif yaklaşımlara göre farklı tanımlamaların geliştirildiği, iş kazası kavramı üzerinde durulması sonucu ortaya çıkan tartışmalardan ve uzmanlar arasındaki görüş ayrılıklarından da anlaşılmaktadır (Akman ve İşler, 2012).

İş kazası kavramı kaynaklarda farklı şekilde yorumlandığı için istatistiklerin de bölgeden bölgeye farklılık gösterdiği görülmektedir. Bu kapsamda ILO’ya göre “iş kazası”, öngörülemeyen, hasar veya yaralanmayla sonuçlanan olay olarak tanımlanmaktadır. WHO

ise bunu genellikle kişisel yaralanmalara, ekipman hasarına ve geçici üretim durmasına neden olan planlanmamış bir olay olarak nitelendiriyor. Sosyal Politika ve İş Güvenliği, çalışma koşulları, iş kalitesi veya kullanılan ekipman nedeniyle işçinin iş gücünü kaybetmesine yol açan olay olarak tanımlıyor. SGK ise işçiye zarar veren her türlü işyeri olayını geniş anlamda iş kazası olarak değerlendirmektedir (Tunçomağ, 1988). Doktrin açısından iş kazası, işverenin yetkisi altında yapılan işten veya işin gereklerinden kaynaklanan, ani ve dış etkenler nedeniyle sigortalının bedensel veya zihinsel olarak zarar görmesine neden olan olay olarak tanımlanmaktadır (Şakar, 1997). Mevzuat açısından ise 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu 13. Maddesi en geniş ve kapsamlı ifadeyle iş kazası kavramını, “Bir sigortalının işyerinde bulunduğu, işverence yürütülen işle ilgili olarak bağımsız bir şekilde çalıştığı durumları, görevli olarak işyeri haricinde bir yere sevk edilmesi durumlarını ve belirli durumlarda işveren tarafından sağlanan bir taşıtla işin icra edildiği yere gidiş geliş esnasında meydana gelen olay” şeklinde tanımlamaktadır (RG, 2006, Sayı: 26200; RG, 2008, Sayı: 27011). Genellikle çalışma koşulları, işyerindeki olaylar veya çalışanların güvenliği gibi konuları içeren İSG ile ilişkin durumları kapsamaktadır. Bu düzenlemeler, sigortalıların çalışma şartları ve güvenceleri konusunda belirli hak ve sorumlulukları düzenleyen yasal metinlerdir.

İş kazası kavramını genel bir çerçevede değerlendirecek olursak, çalışanın işyerinde veya işyeri sınırlarına dahil edilen bölgelerde birdenbire meydana gelen, önemsiz şiddet derecesine sahip olan, ölümlü, yaralanmalı veya sakat kalma gibi zarara sebep olan her türden kaza iş kazası özelliğini barındırmaktadır (Türkoğlu, 2020).

İş kazasının nedenleri

İş kazalarına neden olan pek çok etmen sayabilmek mümkündür. Genel olarak ele alındığında ise bunları; ekonomik, çevresel, sosyolojik ve psikolojik nedenler başlığı altında sıralayabiliriz (Islattı, 2019). Şekil 2.8’ de genel olarak iş kazalarına sebep olan faktörler görülmektedir.

Şekil 2.8. İş Kazalarının Sebepleri (Camkurt, 2013: 73)

Şekil 2.8' e göre iş kazası sebeplerinin üç ana başlık altında toplanmış olduğu görülmektedir. İş kazasının oluş durumuna, şekline, şiddetine göre ve ihtiyaca yönelik olarak bu başlıkları çoğaltmak mümkündür. Ünsar (2003)'a göre ise bu ana başlıklar fiziksel, kişisel ve fizyolojik, psikolojik ve sosyal unsurlar olarak toparlanmaktadır (Çizelge 2.5).

Çizelge 2.5. İş Kazalarının Sebepleri (Ünsar, 2003)

Fiziksel Unsurlar	Kişisel Unsurlar	Fizyolojik, Psikolojik ve Sosyal Unsurlar
İşıklandırma, Isı ve Nem, Gürültü, Havalandırma, Makine ve Teçhizat, İşyerindeki Çevre Düzeni, Çalışma Saatlerinin Uzunluğu, İş Çevresinde Kullanılan Renkler.	Yaş, Hizmet Süresi (Kıdem), Eğitim ve Bilgi Düzeyi, Cinsiyet, Medeni Durum.	Algılama Farklılığı, Fiziksel Eksiklik, Yorgunluk ve Uykusuzluk, Zekâ Düzeyi, İş Tatmini, Stres, Alkol ve Uyuşturucu Bağımlılığı, Ruhsal Hastalıklar, Kaygı, Öfke.

Çizelge 2.5' ten da görüleceği üzere, iş kazalarının önlenmesi için öncelikle kaza nedenlerinin ayrıntılı olarak belirlenmesi gereklidir. Sorunların çözümüne yönelik bilimsel yaklaşımlar, olayın daha önce tanımlanmış olmasıyla mümkündür. Diğer taraftan her ülkede, sektörde, işyerlerinde veya okullarda mevcut kişi sayısının zamana bağlı olarak farklı sayıda olabildiği bilinmektedir. Örneğin; 20 milyonu aşan sayıda aktif sigortalı bulunan ülkemizde, nüfusu daha az olan başka bir ülkeye göre yalnızca iş kazaları sayısı ile ölümle sonuçlanan kazalar veya sürekli iş görememezlikle sonuçlanan vaka sayıları incelenerek, iş güvenliği

unsuru mukayese edilemez (Ceylan, 2014: 1). Bu nedenle kazaların oluşumunda etkili olan değişkenlerin detaylı bir şekilde istatistiki olarak incelenmesi gereklidir. Günümüzde iş kazaları analizlerinin temel amacı, kazaların altındaki kök nedenleri ayrı ayrı özenle analiz etmek ve bu kazalara sebep olan risk etmenlerini ve tehlikeli durumları tespit etmek, oluşan olayları detaylı bir şekilde incelemektir (Koçali, 2021).

İş kazası ve yaş arasındaki ilişki

Çalışanların yaşları ile karşılaşılan iş kazaları arasında bulunan ilişkiyi ortaya çıkarılması amacıyla Türkiye’de yapılan bir araştırmada, genelde genç işçilerin yaşlı işçilere göre daha çok sayıda iş kazasıyla karşılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum yaşça daha büyük olan işçilerin çalıştıkları işte daha tecrübeli olması ile açıklanabilse de yaşlı işçilerin zamana karşı yapılan çalışmalarda, hızlı hareket kabiliyetine ihtiyaç olan işlerde genç işçilere göre daha çok kazaya maruz kaldıkları da bilinmektedir (Camkurt, 2013). Yapılan araştırmalarda elde edilen verilere göre 14-19 yaş aralığındaki çalışan kesimin beklenene göre yaklaşık iki kat fazlası iş kazası geçirdiği tespit edilmiştir. Ayrıca, 30-49 yaş aralığındaki çalışanların beklenene göre daha az iş kazası geçirdiği görülmektedir (Öztürk ve Caner Akın, 2021). Ayrıca yaş ve iş kazası geçirme sıklığı bakımından yapılan değerlendirme çalışmalarında ortalama olarak genç erkek çalışanların yaşlı erkek çalışanlara göre kazaya uğrama ve yaralanma risklerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Ringdahl, 1993).

İş kazası ve cinsiyet arasındaki ilişki

İş kazası istatistiklerinin derlenmesinde çalışanların cinsiyeti ile iş kazaları arasındaki ilişki konusu karmaşık bir konudur ve bu alandaki çalışmalar farklı bulgular ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, cinsiyetin iş kazaları üzerindeki etkisi tartışmalıdır ve bu konudaki değerlendirmeler çeşitlilik göstermektedir. Çalışanların cinsiyeti ile iş kazaları arasındaki bağlantıya ilişkin çeşitli çalışmaların farklı bulgular ortaya koyması göz önüne alındığında, bireylerin cinsiyetinin iş kazası oluşumu üzerindeki etkisi tartışmalı bir konu olmaya devam etmektedir.

Güney (1990)’in yapmış olduğu araştırmasında, kadın çalışanların erkek çalışanlara göre daha az sayıda iş kazası yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca göre, kadın çalışanların erkek çalışanlara göre daha az sayıda kaza yaşamasında akla gelen nedenlerden birisi,

kadınların algılarının daha açık olduğu ve daha dikkatli çalıştıklarıdır. Ayrıca, kadınların daha az kaza yaşama nedeninin, onların ağır, tehlikeli işlere ve gece çalışmalarına alışkın olmamalarından kaynaklandığının öne sürülmesi yanlış olmaz (Güney, 1990).

İş kazası ve eğitim arasındaki ilişki

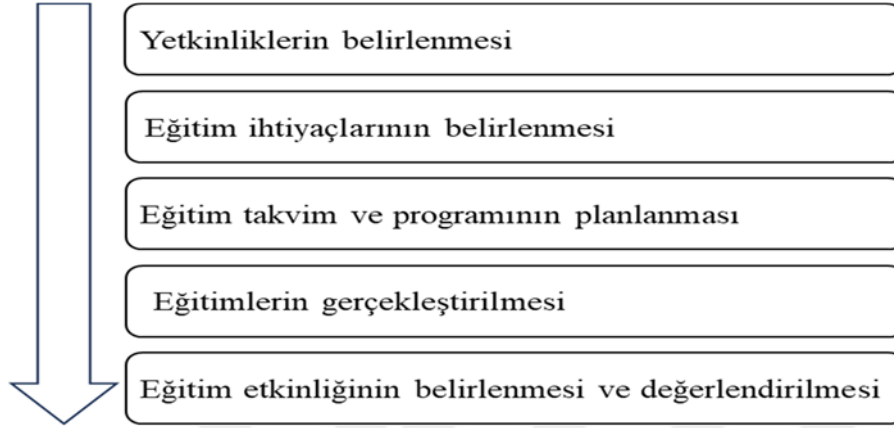
Teknolojik imkânların artması ile birlikte iş güvenliği ihtiyacı iş yaşamının her alanına yayılmıştır. Yeni kurulan iş sektörleri, kimyasalların, teknolojik makinelerin ve ekipmanların kullanımı nedeniyle ortaya çıkan güvenlik ve sağlıkla ilgili sorunlar, işletmeleri İSG uygulamalarındaki tedbirleri almayı zorunlu hale getirmeye zorlamıştır. Bu durum iş güvenliği eğitimlerinin yeni şartlara uygun şekilde güncellenmesi ve önceliklendirilmesinin önemini ortaya çıkarmıştır (Balkır, 1997).

Alınan tüm önlemlerin en iyi şekilde uygulanmasının odak noktası, iş sağlığı ve güvenliğinin bu bağlamda algılanmasıdır. Burada asıl önemli olan çalışanların kuralları nasıl algıladıkları ve bunlara nasıl uyduklarıdır. Çalışan algısının artması, İSG hususunda farkındalığın artmasına, dolaylı olarak da iş kazaları ve meslek hastalıkları sayısının azalmasına katkıda bulunmaktadır (ÇASGEM, 2017). Bu da ancak hem işverenin hem de çalışanların eğitilmesi yoluyla sağlanabilir. Ertürk (2017)'e göre, bireylerin kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı bir şekilde istendik davranış değişikliği oluşturma sürecini eğitim olarak tanımlamaktadır.

Eğitim seviyesi ile kişisel koruyucu donanımların kullanımları arasındaki ilişkinin incelendiği bir araştırmada, üniversite mezunu çalışan kesimin diğer çalışanlara nispeten kişisel koruyucu donanımları daha kapsamlı değerlendirdikleri, yani eğitim düzeyinin artmasıyla birlikte çalışanların daha etkili bir şekilde kişisel koruyucu donanımları kullandıkları tespit edilmiştir (Yağımlı ve Kaçar, 2018: 59-60). Bu bulgu, eğitim seviyesinin İSG konularındaki farkındalığı artırabileceğini ve çalışanların güvenlik uygulamalarını daha etkili bir şekilde benimsemelerini sağlayabileceğini göstermektedir. Bu tür çalışmalar, İSG eğitimlerinin önemini vurgular ve eğitim programlarının çalışanların güvenlik bilincini artırmada etkili bir araç olabileceğini gösterir.

İş kazalarının demografik özelliklere olan etkilerini analiz ederken, yapı işleri ve maden işleri gibi sektörlerde çalışanların eğitim düzeylerinin düşük olmasının, kazaların yüksek oranda gerçekleşmesi ile ilişkili olduğu ifade edilmiştir (Kaplan ve Kaplan, 2019: 86). Bu

bulgu, düşük eğitim düzeyine sahip çalışanların iş güvenliği konusunda daha az farkındalığa sahip olabileceğini ve güvenlik prosedürlerini daha az takip edebileceklerini göstermektedir. Düşük eğitim düzeyi, iş kazalarının artmasında potansiyel bir risk faktörü olabilir. TS 13739'a göre eğitim çerçevesinin planlama aşaması Şekil 2.9' da gösterilmektedir.

Şekil 2.9. Eğitim Süreci (Temel, 2022)

Eğitim sürecinin Şekil 2.9'da belirtildiği şekilde yapılmasıyla daha verimli olacağı belirtilmektedir. İşyerinde aynı iş rolünde çalışanların öğrenimi, iş güvenliği ilkeleri ve en iyi uygulamalar hakkındaki tartışmalar ve uygulamalı eğitim, bilginin artırılması için etkili yöntemlerdir. Ayrıca çalışanların eğitim geçmişleri dikkate alınarak açık ve anlaşılır içeriğe sahip eğitim materyallerinin geliştirilmesi esastır (Temel, 2022).

İSG eğitiminin başlangıcında, konuyla ilgili çalışanların farkındalığını artırmak önemlidir. Buna bağlı olarak da bireylerin algı seviyesi de artacaktır. Bu ifade, ilgili tüm tarafların faaliyetlerinde İSG prensiplerine uygun bir davranış sergileme anlamına gelir. Bu bağlamda, devletin ve kuruluşların konuya önem vermesi, gerekli mevzuat ve organizasyonel düzenlemeleri yapması, işverenlerin konunun önemini anlayarak gerekli önlemleri alması ve işçilerin kendi hayatlarıyla doğrudan bağlantılı olduklarını bilerek kendilerini koruma yoluna gitmeleri, farkındalığın temel unsurlarını oluşturur (Ünsar, 2003).

İş kazası ve deneyim arasındaki ilişki

İş kazaları ve deneyim arasında karmaşık bir ilişki bulunmaktadır. Deneyimli çalışanlar genellikle daha güvenli çalışma alışkanlıklarına sahip olabilir, çevresel tehlikeleri daha iyi tespit edebilir ve işyerindeki riskleri daha etkili bir şekilde değerlendirebilirler. Ancak, iş

kazalarını tamamen önlemek için deneyim yeterli değildir. Ekip çalışması, iş güvenliği kültürü ve beklenmedik durumlar gibi faktörler de önemlidir. Sürekli eğitim, düzenli risk değerlendirmeleri ve etkili iletişim, iş kazalarını azaltmada önemli rol oynar.

Yapılan çalışmalara göre, meslek hastalıkları ve iş kazaları geçirme deneyimlerine sahip personelin çalışmış olduğu kurumu güvenli bulmadığı eğilimine sahip olduğu, İSG uygulamalarını yetersiz bulduğu ve İSG algılarının olumsuz etkilendiği belirlenmiştir (Elçin, 2020). Bu tür bulgular, işyerindeki güvenlik önlemlerinin eksikliği veya etkin olmamasının, çalışanların güvenlik algısını olumsuz etkileyebileceğini göstermektedir. Bu durum, iş sağlığı ve güvenliği politikalarının gözden geçirilmesi, iyileştirilmesi ve çalışanların bu konudaki farkındalığının artırılması ihtiyacını ortaya koymaktadır.

Yağımlı ve Kaçar'ın (2018) çalışmasında, iş deneyimi ve kıdemin artması ile kişisel koruyucu donanımların kullanımları arasında pozitif bir ilişki durumunun olduğu ortaya konulmuştur (Yağımlı ve Kaçar, 2018: 60). Bu sonuç, çalışanların iş deneyimlerinin ve kıdemlerinin artmasıyla birlikte kişisel koruyucu donanım kullanımına yönelik olumlu bir tutum geliştirdiklerini göstermektedir. İş deneyimi ve kıdem, çalışanların iş yerindeki riskleri daha iyi değerlendirmelerini ve güvenlik önlemlerini daha etkili bir şekilde benimsemelerini sağlayabilir. Bu tür bulgular, iş sağlığı ve güvenliği stratejileri geliştirilirken ve uygulanırken çalışanların deneyim düzeyini dikkate almanın önemini vurgular.

Başka bir çalışmada ise çalışma süresine bağlı olarak yapılan değerlendirmede, yalnızca motivasyon etkisi faktörüne ilişkin farklılıkların istatistiki bakımdan anlam teşkil ettiği ve bu noktayı en etkili şekilde değerlendirenlerin 9 yıl ve üzerinde iş tecrübesine sahip olanların teşkil ettiği belirtilmiştir (Çalık vd., 2021). Bu sonuç, uzun süreli çalışanların motivasyon faktörünü daha etkili bir şekilde deneyimlediklerini ve bu faktörün iş performansı üzerindeki etkisinin zamanla daha belirgin hale geldiğini gösterebilir.

İzmir'de gerçekleştirilen bir çalışmada, eğitim seviyesi yüksek olan çalışanların ve 11 yıl ve üzeri iş tecrübesine sahip olanların, İSG hususunda kendilerini yükümlü görme algılarının daha fazla olduğu tespit edilmiştir (Tozkoparan ve Taşoğlu, 2011: 204). Bu da deneyim açısından eğitim düzeyi ve uzun çalışma süresinin, çalışanların İSG konularındaki sorumluluk algılarını olumlu yönde etkilediğini göstermektedir. Bu tür çalışmalardan elde

edilen bulgular, İSG politikalarının geliştirilmesinde ve uygulanmasında belirli gruplara odaklanılmasının önemini vurgular. Eğitim ve deneyim seviyelerini dikkate almak, çalışanların güvenlik bilincini artırmak ve iş kazalarını önlemek için stratejik önem taşır.

İş kazası ve çalışma saati arasındaki ilişki

Türkiye'de 4857 sayılı İş Kanunu, çalışma süreleri konusunda çeşitli hükümler içermektedir. Bu kanun, haftalık çalışma süresini temel alır ve bu sürenin en fazla 45saat olabileceğini belirtir. Ancak, günlük çalışma saati konusunda esnek çalışmalara olanak tanıyan farklı alternatifler de düzenlenmiştir (4857 Sayılı İş Kanunu). Bu düzenlemeler, işçi haklarını korumayı ve çalışma koşullarını düzenlemeyi amaçlar. Ancak, çalışma süreleri ve esnek uygulamalar konusundaki ayrıntılar, İş Kanunu'nun çeşitli maddelerinde daha detaylı olarak düzenlenmiştir.

4857 sayılı kanunda, çalışma saatinde esneklik sağlamak amaçlanırken, günlük çalışma saatine de bir üst sınır getirilmiştir. Buna göre, haftalık normal çalışma saati tarafların anlaşmasıyla günde on bir saati geçmemek şartıyla haftanın çalışılan günlerine çeşitli şekillerde dağıtılabilir (Güven ve Aydın, 2017).

4857 sayılı kanunda özel olarak düzenlenen gruplardan birisi çocuk işçiler ve genç işçilerdir. Bu grup, mecburi ilköğretim dönemini tamamlamış ancak örgün eğitime devam etmeyen çocukları kapsar. Bu çocukların günlük çalışma 7 saati geçmemeli, haftalık çalışma ise 35 saati aşmamalıdır. Kültür, sanat ve reklam faaliyetlerinde çalışan işçilerin günlük çalışma süresi 5 saati geçmemeli ve haftalık çalışma süresi 30 saati aşmamalıdır. Belirtilen çalışma süresi, 15 yaşı aşmış çocuklarda günlük 8 saate ve haftalık 40 saate kadar artırılabilir. Okul öncesi çağındakiler ile okula kayıtlı çocuklar için ise eğitim saatlerinin haricinde, günlük en çok 2 saat ve haftalık en çok 10 saatlik çalışma süresi belirlenmiştir (Ertürk, 2015).

İş Kanunu'ndaki hükümlerin yanında, Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin 7. Maddesinde belirtilen hususlar da dikkate alınmalıdır. Bu yönetmelik kapsamındaki çocuk ve genç işçilere yönelik işverenin sağlamakla yükümlü olduğu eğitim süreleri, işyeri dışında gönderilen kurs ve toplantılardaki zamanlar, ulusal ve uluslararası kurumlar tarafından düzenlenen çocuk ve gençlerle ilgili kongre, konferans,

komisyon toplantıları gibi etkinliklerde temsilen katılım sağlamaları nedeniyle işlerine devam edemediği süre, günlük çalışma süresi içinde değerlendirilmektedir (Demir, 2023).

Dünya genelinde iş kazaları ve meslek hastalıkları nedeniyle yılda yaklaşık 2 milyon kişinin vefat ettiği, ölümcül olmayan ancak ciddi sayılabilecek 400 milyon iş kazasının yaşandığı tahmin edilmektedir. Bu ölümlerin %19'u, işyerlerinde meydana gelen kazalar ve yaralanmalardan kaynaklanmaktadır. 2016 yılı için en büyük risk faktörü olarak uzun çalışma saatline (haftalık 55 saatten fazla) maruz kalmanın (%19) ölümlere sebep olduğu belirtilmiştir ki bu 745.000 ölüm demektir. İkinci ve üçüncü sıradaki risk faktörleri ise mesleki partiküller, gaz ve dumanlar (450.000 ölüm) ile iş kazaları (363.000 ölüm) olarak açıklanmaktadır. Mesleki risk faktörleri arasında en fazla sağlık kaybına neden olanın ise iş kazaları olduğu, bunu uzun çalışma saatlerine maruz kalmanın (23.3 milyon) ve mesleki ergonomik faktörlerin (12,3 milyon) izlediği ifade edilmektedir. ILO'nun tahminlerine göre bu durum, uzun çalışma saatlerinin sağlık ve güvenlik üzerindeki olumsuz etkilerinin, ölüm ve kaza sayıları aracılığıyla ortaya çıktığını göstermektedir (Demir, 2023).

2.2.6. Okullarda iş sağlığı ve güvenliği

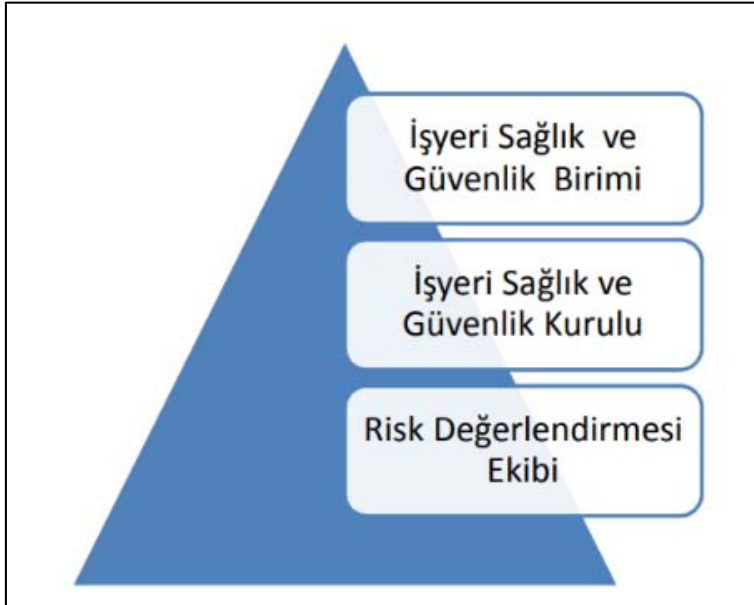
İSG süreci, tıpkı öteki kurumlardaki gibi, eğitim örgütlerinde de büyük bir öneme sahiptir (Kılıkış, 2018: 3). Dünya genelinde okullar, genç nesillerin eğitildiği ve bireylerin temel ahlaki tutum ve davranışlarının şekillendiği önemli kurumlardır. Okul örgütleri, toplumun gelişiminde ve bireysel sağlığın iyileştirilmesinde önemli bir rol oynarlar. Bu nedenlerle, okullar sadece akademik bilgilerin öğretildiği yerler olmanın ötesinde, bireylerin genel gelişimine ve toplumsal sağlığın sürdürülmesine katkıda bulunan önemli kurumlardır (Demircioğlu ve Kaplan, 2016).

Eğitim kurumlarında görevli İSG uzmanları, atölye, laboratuvar ve derslik gibi çalışma ortamlarında yaralanmaları önlemek için güvenlik önlemleri alınmasının yanı sıra, kısa ve uzun vadeli tehlikeleri sınırlandırarak hem fiziksel hem de zihinsel hastalıklara yol açabilecek riskleri azaltmaya çalışmaktadır (Demir, 2016). Okul, çalışanlar ve öğrenciler üzerindeki bu sorumluluğunu sağlığı ve güvenliği geliştirici teorik bilgileri uygulamaya aktardığı ölçüde yerine getirir. Okullar, sağlıklı toplumun yetiştirilmesi için gerekli faaliyetlerin desteklendiği, dengeli bireylerin yetiştirilmesine katkı sağlayan sosyal ortamlar olarak hizmet vermektedir (Doğdu, 2020).

Okul sağlığı ve güvenliği, okulun ğretmen, ğrenci ve yönetim unsurları arasındaki uyumu ve bu uyumun bir sonucu olarak ortaya çıkan verimliliği tanımlayan bir kavramdır. Bu tanım, okulun genel iklimi ve kültürü etrafında Őekillenir (alıő, 2021). Temelde, okuldaki çalışanlar arasındaki uyumu anlatan bir terim olan okul sağlığı; kurumsal bütünlük, örgütsel bağlılık, liderlik, akademik önem gibi çeşitli boyutları içerir (Yılmaz, 2020).

Dünya Sağlık rgt, 1998 yılında, okul sağlığı ve güvenliğinin bireylerin “sağlık davranıőı” üzerindeki etkisinin önemine vurgu yaparak, okul sağlık hizmetlerinin kapsamlı bir tanımını yapmıştır. Bu tanıma göre, okul sağlık hizmetleri; öğrencilerin sağlığını olumlu yönde etkileyerek “sağlık davranıőı” kazandıran, öğrencilerin özgüvenini artıran ve olumlu yaőamsal hareketlerini teşvik eden aktiviteleri içermektedir (ay ve Eratay, 2019).

Her okulda uygulanması gereken İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sistemi (İSGYS), okullarda sağlıklı ve güvenli bir ortamın oluşturulmasına ve sürdürülmesine destek sağlamak amacıyla geliştirilmiştir (Beşir, 2018). Buna göre M.E.B. 2014/16 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği konulu Genelge kapsamında okul/kurumlarda Şekil 2.10’ da belirtilen teşkilat yapısının oluşturulması gerekmektedir.

Şekil 2.10. Okul/Kurumlarda oluşturulması Gereken Kurullar (Kırklareli MEM, 2015: 13)

6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu, eğitimcilerin sorumluluklarını ayrıntılı bir biçimde açıklamıőtır. Bu nedenle hem okul ve kurum yöneticileri hem de öğretmenler ve

diğer çalışanlar, okulda her bakımdan iş sağlığını ve güvenliğini sağlamakla yükümlüdürler. Eğitimciler, okul içerisinde ortaya çıkabilecek her türden tehlikeli unsurları önleme, konuyla ilgili sürekli bilgilendirme yapma ve mevcut potansiyeli geliştirme çalışmaları yapma sorumluluğuna da sahiptirler (Çalışkan, 2016). Okul sağlığı ve güvenliğini geliştirmek için, İSG kurulu çerçevesinde okul müdürleri ve öğretmenlerin görüşlerinden yararlanmak oldukça önemlidir. Şekil 2.2.5'te İşyeri Sağlık ve Güvenlik Kurulunun ayrıntılı yapısı gösterilmektedir.

Şekil 2.11. İş Sağlığı ve Güvenliği Kurulu Yapısı (Kırklareli MEM, 2015: 14)

İSG kurullarının oluşturulması, okulların sağlığını ve güvenliğini tesis etme ve sürdürme sürecinde önemli bir adımdır. Bu kurulların amacı, her okulun kendi özel şartlarına göre sağlık ve güvenlik hedeflerinde belirleme yaparak, bu konuda kararlı bir tutum benimsemektir. Bu süreç, okul personeli ve öğrenciler için güvenli bir öğrenme ve çalışma ortamının oluşturulmasına katkıda bulunur (Kırklareli MEM, 2015: 5).

Mesleki ve teknik eğitim programları, öncelikle meslekî ve teknik okulları olmak üzere, genel olarak tüm eğitim kurumlarında özel bir önem barındırmaktadır. Bu kavramlar, öğrencilere sadece teorik bilgi olarak değil, uygulama becerisi kazandırmayı da amaçlayan eğitim programlarını ifade eder. Özellikle meslekî ve teknik eğitimde gençler mikro

seviyede üretimle tanıştırılır ve bu okullarda ilk üretim deneyimlerini yaşarlar (Kırklareli MEM, 2015: 7). Mesleki ve teknik eğitim programları, gençlerin iş dünyasına hazırlanmalarını destekleyen, onlara gerçek dünya deneyimleri yaşatan ve belirli meslek alanlarında uzmanlaşmalarına olanak tanıyan önemli bir eğitim modelini temsil eder.

Okullarda İSG konusunda gerekli ve yeterli önlemlerin alınmaması durumunda, daha ciddi sonuçlarla karşılaşılabilir (Deliönü ve Utlu, 2016). İSG kurulları, okulların sağlık ve güvenlik standartlarını yükseltmek, risklerin en aza indirilmesini sağlamak ve sağlıklı bir öğrenme ortamı oluşturmak için önemli bir araçtır. Bu kurulların etkin bir şekilde çalışması, okulların iş sağlığı ve güvenliği konularında başarılı bir yaklaşım benimsemelerine yardımcı olur.

3. MATERYAL METOT

Bu çalışmada çocuk işçi çağındaki öğrencilerin iş sağlığı ve güvenliği algı durumlarını değerlendirmede materyal olarak kullanabilmek için metodolojik şekilde bir ölçek geliştirilmiştir. Ölçeğin geliştirilme aşamasında 30 maddelik soru havuzu oluşturulmuş ve bu maddelerin kullanılabilirliği açısından uzman görüşüne başvurulmuştur. Analizler sonucunda katılımcılar tarafından tam olarak anlaşılamadığına karar verilen 4 madde çıkarılmış ve 26 maddeye indirilmiş ve orijinal haline getirilmiştir. Çalışmanın evreni 14-15 yaşındaki 16 kız ve 2320 erkek olmak üzere toplamda 2336 öğrencilerinden oluşmaktadır. 500 adet anket formu elden dağıtılmış ve toplanmıştır. Anket formlarının 396 tanesinin eksiksiz ve doğru doldurulduğu tespit edilmiş, bunlar numaralandırılmış ve değerlendirmeye alınmıştır. Ölçeğin kapsam geçerliliği kontrolü için uzman görüşlerine başvurulmuştur. Çalışmanın amacına bağlı olarak yapı geçerliliğinin sağlanması amacıyla AFA ve DFA gerçekleştirilmiştir. AFA, ölçme aracının hangi faktörleri ölçtüğünü keşfetmeyi amaçlar ve araştırmacının faktör yapısını önceden belirlemediği durumlarda kullanılırken, DFA ise ölçme aracının daha önceden belirlenmiş bir faktör yapısını test etmeyi amaçlar (Field, 2009).

SPSS 22 ve R istatistiksel hesaplama programları kullanılarak analizler gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin faktörü tek boyutlu olduğu anlaşıldığından ölçeğin tümünü temsilen Cronbach α katsayısı hesaplanmıştır. Diğer taraftan Pearson analizi sonucunda madde-toplam ve madde-kalan korelasyonların anlamlı olduğu belirlenmiştir ($p < .001$). Elde edilen sonuçlara bakılarak, geliştirilen ölçek geçerlidir ve güvenilir bir yapıya sahip olduğu kanıtlanmıştır diyebiliriz.

3.1. Ölçek Geliştirme Çalışması

Bu başlık altında çalışmada materyal olarak kullanılan ölçeğin araştırmacı tarafından geliştirme aşamaları incelenmiştir.

3.1.1. Ölçeğin ilk hali

Çocuk işçiliği konusu ve İSG konusuna ilişkin literatür, ulusal ve uluslararası tezler ve makaleler taranmış, uzman görüşüne başvurulmuş ve elde edilen bilgiler analiz edilmiştir. Sonuç olarak ölçek maddeleri belirlenmiş ve Çizelge 3.1’de bulunan madde havuzu meydana getirilmiştir.

Meydana getirilen madde havuzu 1 Akademisyen, 1 Ölçme ve Değerlendirme Uzmanı, 1 Bilişim Teknolojileri Uzmanı, 2 İş Güvenliği Uzmanı, 1 Dil Uzmanı olmak üzere toplam 6 alan uzmanından alınan geri dönütler doğrultusunda madde havuzu oluşturulmuştur. Madde havuzundaki maddeler gözden geçirilerek gereksiz görülen maddeler madde havuzu içinden çıkartılmıştır. Ölçek 30 madde ile ön uygulamaya hazır hale getirilmiştir. Madde havuzu içinden çıkartılan maddeler ve 30 maddeden oluşan madde havuzunun ilk hali Çizelge 3.1’de verilmektedir.

Çizelge 3.1. Madde Havuzunun İlk Hali

M. No	İfadeler	Karar
1	İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu hakkında bilgilerim yeterlidir.	Kabul
2	Öğretmenlerimiz iş sağlığı ve güvenliği konusunda yeterli bilgiye sahiptir.	Kabul
3	Okulda iş sağlığı ve güvenliği konusunda göz ardı edilen her konu iş yerinde çalışma hayatımı olumsuz etkilemektedir.	Ret
4	Okulda uzman kişiler tarafından iş sağlığı ve güvenliği konularında bilgilendirme toplantıları yapılmaktadır.	Ret
5	Okulda “İş Sağlığı ve Güvenliği” hakkında yeterli seviyede eğitim aldım.	Kabul
6	Okulda karşılaşılabilecek olası acil durumlarla ilgili yeterli bilgiye sahibim.	Kabul
7	Öğretmenlerim tarafından iş güvenliği ile ilgili düzenli olarak uyarılmaktayım.	Kabul
8	Müfredata bağlı aldığımız derslerde iş sağlığı ve güvenliği konularını işliyoruz.	Kabul
9	Öğrenci olarak okulda, çalışan olarak iş yerinde iş sağlığı ve güvenliği kurallarına gerekli hassasiyeti gösteririm.	Kabul
10	Eğitim aşamasında okulda ve iş yerimizde sıklıkla kaza olmaktadır.	Ret
11	Atölye/laboratuvarımızda cihazların kullanımı ve çalışma prensibini anlatan yazılı levhalar asılıdır.	Kabul

Çizelge 3.1. (devamı) Madde Havuzunun İlk Hali

12	Atölyelerimizde kişisel koruyucu donanım ile ilgili uygulama eğitimi yapılmaktadır.	Kabul
13	Okulda engelli öğrenci ve personel için iş sağlığı ve güvenliği açısından yeterli önlemler alınmıştır.	Kabul
14	Okulda ve iş yerinde hijyenik şartlara yeterince dikkat edilmektedir.	Kabul
15	İş yerinde iş kazalarını önlemek amacıyla kaza öncesinde önleyici tedbirler alınmaktadır.	Kabul
16	İş yerinde görev tanımım dışında başka işlerde çalıştırılmıyorum.	Ret
17	İş yerinde kendimi daha güvende hissedebilmemiz, iş başlangıcında alacağımız iş sağlığı ve güvenliği eğitimine de bağlıdır.	Kabul
18	İş yerinde iş sağlığı güvenliği kurallarına uyuyorum.	Kabul
19	İş yerinde iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili uyarı levhaları yeterlidir.	Kabul
20	İş yerinde bulunduğumuz ortamda maruz kalabileceğim risklerin farkındayım.	Kabul
21	İş yerinde tehlike ve risk belirlemesi yapılırken görüşlerimiz alınmaktadır.	Kabul
22	İş yerinde gözüme çarpan iş sağlığı ve güvenliği konusundaki eksikleri yetkili kişiye bildiririm.	Kabul
23	İş yerinde karşılaşabileceğim iş kazasıyla ilgili kanuni haklarımı biliyorum.	Kabul
24	İş yerinde oluşabilecek meslek hastalığı durumunda sahip olduğum haklarımı biliyorum.	Kabul
25	İş yerinde çalışma esnasında kişisel koruyucu donanım (KKD) kullanıyorum.	Kabul
26	İş yerlerinde iş sağlığı ve güvenliği kurallarına dikkat edilmesi iş verimliliğini ve kalitesini artırır.	Kabul
27	İş yerinde çalışma ortamında iş sağlığı ve güvenliğini tehdit eden unsurların farkındayım. (hava, ışık, ısı, gürültü, çalışma alanı vb.)	Kabul
28	İşveren iş sağlığı ve güvenliği konularında yeterli bilgiye sahiptir.	Kabul
29	İş yerinde görevli iş sağlığı ve güvenliği uzmanı gerekli önlemleri almaktadır.	Kabul
30	İşveren iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili mevzuatı usulüne uygun şekilde uygulamaktadır.	Kabul

3.1.2. Ölçeğin pilot uygulaması

Ölçekteki maddelerin anlaşılabilir olduğunun test edilmesi amacıyla Ankara’da bulunan MESEM programı kapsamında Mesleki Eğitim Merkezi ve Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi’nde öğrenim gören 20 öğrenciye pilot uygulama yapılmıştır. Pilot uygulama neticesinde 26 madde ile oluşturulan ölçeğin son hali Çizelge 3.2’ de sunulmuştur.

Çizelge 3.2. Pilot Uygulaması Yapılan Ölçeğin Maddeleri

M. No	İfadeler
1	İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu hakkında bilgilerim yeterlidir.
2	Öğretmenlerimiz iş sağlığı ve güvenliği konusunda yeterli bilgiye sahiptir.
3	Okulda “İş Sağlığı ve Güvenliği” hakkında yeterli seviyede eğitim aldım.
4	Okulda karşılaşılabilecek olası acil durumlarla ilgili yeterli bilgiye sahibim.
5	Öğretmenlerim tarafından iş güvenliği ile ilgili düzenli olarak uyarılmaktayım.
6	Müfredata bağlı aldığımız derslerde iş sağlığı ve güvenliği konularını işliyoruz.
7	Öğrenci olarak okulda, çalışan olarak iş yerinde iş sağlığı ve güvenliği kurallarına gerekli hassasiyeti gösteririm.
8	Atölye/laboratuvarımızda cihazların kullanımı ve çalışma prensibini anlatan yazılı levhalar asılıdır.
9	Atölyelerimizde kişisel koruyucu donanım ile ilgili uygulama eğitimi yapılmaktadır.
10	Okulda engelli öğrenci ve personel için iş sağlığı ve güvenliği açısından yeterli önlemler alınmıştır.
11	Okulda ve iş yerinde hijyenik şartlara yeterince dikkat edilmektedir.
12	İş yerinde iş kazalarını önlemek amacıyla kaza öncesinde önleyici tedbirler alınmaktadır.
13	İş yerinde kendimi daha güvende hissedebilmemiz, iş başlangıcında alacağımız iş sağlığı ve güvenliği eğitimine de bağlıdır.
14	İş yerinde iş sağlığı güvenliği kurallarına uyuyorum.
15	İş yerinde iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili uyarı levhaları yeterlidir.
16	İş yerinde bulunduğumuz ortamda maruz kalabileceğim risklerin farkındayım.
17	İş yerinde tehlike ve risk belirlemesi yapılırken görüşlerimiz alınmaktadır.
18	İş yerinde gözüme çarpan iş sağlığı ve güvenliği konusundaki eksikleri yetkili kişiye bildiririm.
19	İş yerinde karşılaşılabileceğim iş kazasıyla ilgili kanuni haklarımı biliyorum.
20	İş yerinde oluşabilecek meslek hastalığı durumunda sahip olduğum haklarımı biliyorum.
21	İş yerinde çalışma esnasında kişisel koruyucu donanım (KKD) kullanıyorum.
22	İş yerlerinde iş sağlığı ve güvenliği kurallarına dikkat edilmesi iş verimliliğini ve kalitesini artırır.
23	İş yerinde çalışma ortamında iş sağlığı ve güvenliğini tehdit eden unsurların farkındayım. (hava, ışık, ısı, gürültü, çalışma alanı vb.)

Çizelge 3.2. (devamı) Pilot Uygulaması Yapılan Ölçeğin Maddeleri

24	İşveren iş sağlığı ve güvenliği konularında yeterli bilgiye sahiptir.
25	İş yerinde görevli iş sağlığı ve güvenliği uzmanı gerekli önlemleri almaktadır.
26	İşveren iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili mevzuatı usulüne uygun şekilde uygulamaktadır.

Pilot uygulaması yapılan ölçek 26 maddeden oluşmakta ve bu maddelerin hepsinde olumlu ifade kullanılmaktadır. Ölçekte bulunan maddeler 5’li likert tipinde hazırlanmıştır.

3.1.3. Açıklayıcı faktör analizi

Sonuçları elde etmek için ölçeğin Çizelge 3.2.’deki son hali kullanılarak 396 katılımcıdan veriler sağlanmıştır. Katılımcılardan sağlanan verilerin analiz işlemi SPSS ve R programlarında yapılmıştır. AFA işleminde öncelikle verilerin KMO ve Bartlett test değerleri dikkate alınmıştır. KMO değeri 0.918 olarak bulunmuştur. Elde edilen sonuçta KMO değerinin mükemmel düzeyde olduğu görülmüştür. Korelasyon matrisinin toplu şekilde denendiği Bartlett testi sonucuna göre de 0,000 anlamlılık düzeyinde verilerin faktör analizine uygunluğu tespit edilmiştir (Albayrak, 2006: 107-181). Bartlett test sonucunda görüldüğü üzere $\chi^2= 3260,144$ df= 325 ve $p < 0.001$ olarak yansımıştır. Bu değerler Çizelge 3.3’de görülmektedir.

Çizelge 3.3. KMO ve Bartlett's Küresellik Testi Sonucu

Kaiser-Meyer-Olkin		
Örnekleme Yeterliliğinin Ölçümü		,918
	Yaklaşık Ki-kare	3260,144
Bartlett's	Serbestlik Derecesi	325
Küresellik Testi	Anlamlılık	,000

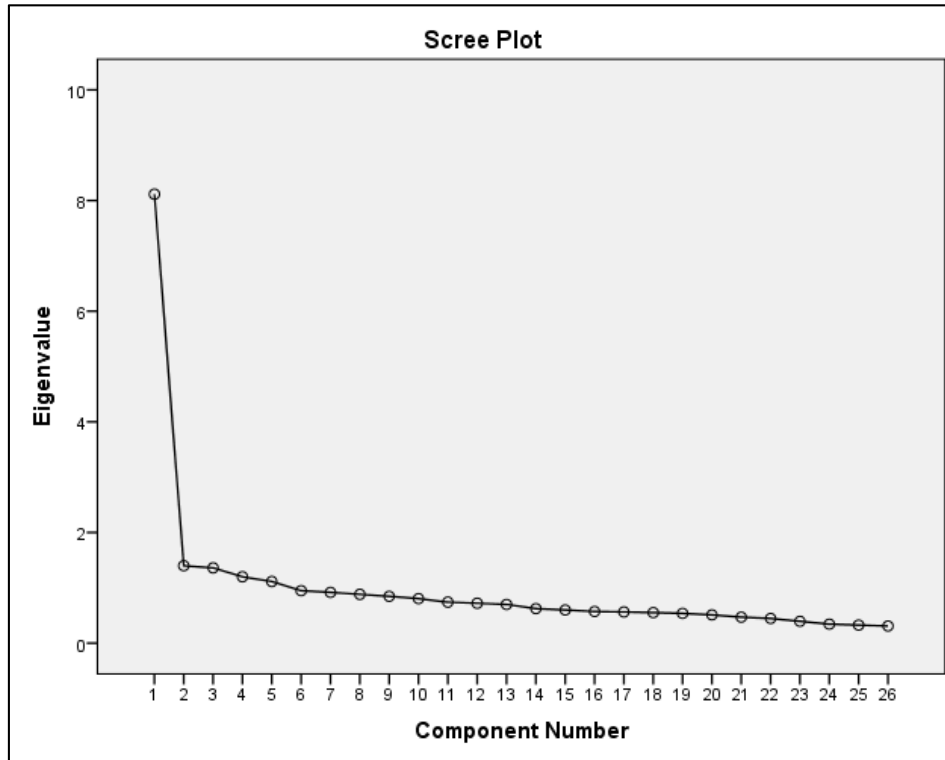
Çizelge 3.4’te görülen başlangıç öz-değerler Çizelgesine baktığımızda değeri 1’ den büyük 5 öz-değer olduğu tespit edilmiştir. Ancak faktör sayısı belirlenirken öz-değerler Çizelgesi (Çizelge 3.4) ve Scree-Plot Grafiği (Şekil 3.1) birlikte incelenerek faktör sayısı belirlenmiştir. Faktör sayısı belirlenirken öz-değer Çizelgesi ve scree-plot grafiği dikkate alınmıştır. Başlangıçta genel olarak öz değer seviyesi 1 ya da 1’den büyük olan faktörler

önemli faktörler olarak değerlendirilir. Ancak bir analiz sonucunda tüm faktörler kullanılmayabilir. Ayrıca Scree-Plot grafiğinde (çizgi grafik) çizginin yatay pozisyon aldığı noktaya kadar olan faktörler elde edilen maksimum faktör sayısı olarak kabul edilmektedir (Çakır, 2014).

Çizgi grafiğine göre kırılma noktası tek olduğu için ölçek tek faktörden oluşmaktadır. Faktör “İş Sağlığı ve Güvenliği Algısı” olarak adlandırılmıştır. Öz-değerler Çizelgesi en geçerli yöntem olan temel bileşenler analizi (Extraction Method: Principal Component Analysis.Faktör) yöntemi kullanılmıştır. Çizelge 4.3’te öz-değerler Çizelgesi ve Şekil 4.1’de Scree Plot grafiği verilmiştir.

Çizelge 3.4. Öz-Değerler Çizelgesi

Başlangıç Özdeğerler				Faktör Yüklerinin Karelerinin Topamları		
	%				%	
Faktör	Özdeğer	Varyans	Birikimli	Özdeğer	Variance	Birikimli
1	8,115	31,210	31,210	8,115	31,210	31,210
2	1,399	5,379	36,590			

Şekil 3.1. Çizgi (Scree-Plot) Grafiği

3.2. Güvenirlik Analizi

Elde edilen araştırma verilerinden güvenilir ve sağlıklı bilgiler oluşturabilmek için öncelikli olarak ölçme aracının geçerlilik seviyesinin uygun olması ve ayrıca elde edilen verilerin güvenilirlik düzeyinin kabul edilebilir olması gerekmektedir. Başka bir ifadeyle çalışmada elde edilen verilerin doğruluk seviyesi, ölçme aracının geçerliliğine ve geçerlilik düzeyi uygun olan ölçme aracı ile elde edilen verilerin güvenilir olmasına bağlıdır (Şencan, 2005:1). Geçerlik, ölçme aracının bireylerin ölçülmek istenen özelliklerini ne şiddette doğru ölçüm yaptığıyla ilgili bir kavramdır (Büyüköztürk, 2011). Ölçüm sonucunun güvenirliliği ile ilgili; Turgut (1990), ölçme sonuçlarının tesadüfi hatalardan arınmasının bir ölçüsünü güvenirlilik olarak tanımlarken, Crocker ve Algina (1986), belirli bir özelliği ölçmek için yapılan ölçmelerin kişiler üzerinde aynı imkânlarda tekrar edilebilirliği olarak tanımlamaktadır (Akt. Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2010). Aynı zamanda güvenirlilik bir ölçekteki soruların hepsinin birbirleri ile uyumunu, ele alınan oluşumu ölçmede aynı türden olduğunun ortaya koyulduğu önemli bir kavramdır (Özdamar, 2002).

Tanımlardan da anlaşıldığı üzere çalışmamızda kullandığımız ölçme aracında güvenirlilik analizi, ölçme aracındaki tüm maddeleri katılımcıların algılama seviyelerinin aynı olup olmadığını tespit etmek amacıyla yapılmıştır.

Cronbach alfa güvenirlilik analizi Lee Cronbach tarafından 1951 yılında ortaya atılmış bir analiz türüdür. Özellikle likert tipinde hazırlanan ölçme araçlarında kullanılması uygun bir iç tutarlılık analizidir (Ercan ve Kan, 2004) Buna göre güvenirlilik analizinde tespit edilen Cronbach alfa katsayısı;

- $0 \leq \alpha < 0.40$ durumunda ölçme aracının güvenilir olmadığı,
- $0.40 \leq \alpha < 0.60$ durumunda ölçme aracının düşük güvenirlilikte olduğu,
- $0.60 \leq \alpha < 0.80$ durumunda ölçme aracının oldukça güvenilir olduğu,
- $0.80 \leq \alpha < 1.00$ durumunda ölçme aracının yüksek derecede güvenilir olduğu kabul edilir (Yıldız ve Uzunsakal, 2018: 19).

Çalışmada kullanılan ölçeğin güvenirlilik seviyesi Cronbach Alfa (α) ile tespit edilmiştir. Ölçekteki maddelerin tümü için ortalama bir Cronbach Alfa (α) değeri hesaplanabilir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, Cronbach Alfa değerinin 0,7'nin üstünde olması durumunda uygulanacak ölçme aracı güvenilirliğinin sağlıklı olduğu söylenebilir. Cronbach Alfa (α)'nın 0,7'nin altında olması halinde ise ölçme aracında bulunan madde sayısındaki yetersizlikten şüphelenilmesi söz konusudur (Kılıç, 2016). Çalışmada kullanılan ölçme aracının Cronbach Alfa değeri Çizelge 3.5'de görüldüğü gibi 0.909 olarak hesaplanmıştır.

Çizelge 3.5. Cronbach Alfa Katsayısı

Cronbach Alfa katsayısı	Madde Sayısı
,909	26

Buna göre ölçme aracının yüksek derecede güvenilir olduğu anlaşılmaktadır. Cronbach alfa katsayısının yüksek derecede oluşu, “çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algılarının değerlendirmesi” ölçeğindeki maddelerin birbirleriyle tutarlı olduğunu ve ölçme aracını aynı özellikteki öğeleri ölçen maddelerin teşkil ettiğini gösterir (Tavşancıl 2006, Cronbach, 1951)

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

Bu bölümde ölçme aracından elde edilen demografik özelliklere ait veriler ile frekans Çizelgesine aktarılmış, kişisel görüşlere ait veriler düzenlenmiş olup SPSS istatistik analiz programından yararlanılarak Çizelgeleştirme yapılmıştır. Çizelgeleştirilen verilere yorumlar yapılmış ve hipotezlere göre değerlendirme yapılmıştır.

4.1. Demografik Bulgular

Bu bölümde katılımcıların yaşı, cinsiyeti, çalışma süreleri, iş kazası geçirme durumları, öğrenim gördükleri okul türü, kayıtlı oldukları alan türü, ebeveynlerine ait eğitim seviyesi gibi veriler yer almaktadır. Ölçme aracında bulunan “Kişisel Bilgiler” başlığında bulunan sorulardan elde edilen veriler burada analiz edilmeye çalışılmıştır. Çizelge 4.1’de katılımcılara ait demografik özelliklerini belirten frekans dağılımları ve yüzdelik dilimleri görülmektedir.

Çizelge 4.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Gruplar		<i>f</i>	%
Yaş	14	92	23,2
	15	304	76,8
	Toplam	396	100
Cinsiyet	Kız	11	2,8
	Erkek	385	97,2
	Toplam	396	100
Çalışma	3-4 saat	14	3,5
Süresi	5-8 saat	98	24,7
	8-10 saat	203	51,3
	10 saat ve üzeri	81	20,5
	Toplam	396	100,0
İş	KazasıEvet	90	22,7
Durumu	Hayır	306	77,3
	Toplam	396	100,0

Çizelge 4.1. (devamı) Katılımcıların Demografik Özellikleri

Okul Türü	Meslekî ve Teknik Anadolu Lisesi	130	32,8
	Mesleki Eğitim Merkezi	266	67,2
	Toplam	396	100
Alan Türü	Motorlu Araçlar Teknolojisi	195	49,2
	Makine Teknolojisi	101	25,5
	Metal Teknolojisi	42	10,6
	Mobilya ve İç Mekân Tasarımı	58	14,6
	Toplam	396	100
Anne Eğitim İlkokul		142	35,9
Seviyesi	Ortaokul	154	38,9
	Lise	85	21,5
	Üniversite	15	3,8
	Toplam	396	100
Baba Eğitim İlkokul		106	26,8
Seviyesi	Ortaokul	153	38,6
	Lise	120	30,3
	Üniversite	17	4,3
	Toplam	396	100

Çizelge 4.1’den de anlaşılabacağı üzere 396 katılımcının,

- 92’si 14 yaşında 304’ü ise 15 yaşındadır. 14 yaşında olanlar toplamın %23,2’sini 15 yaşında olanlar ise toplamın %76,8’ini teşkil etmektedir.
- 11’i kız ve 385’i erkek katılımcılardan oluşmaktadır. Kız olanlar toplamın %2,8’ini erkek olanlar ise toplamın %97,2’sini teşkil etmektedir.
- Çalıştıkları iş yerlerinde 14’ü 3-4 saat, 98’i 5-8 saat, 203’ü 8-10 saat ve 81’i 10 saat ve üzeri çalışma sürelerinin olduğunu beyan etmişlerdir. Bunlardan 3-4 saat olanlar toplamın %3,5’ini, 5-8 saat olanlar toplamın %24,7’sini, 8-10 saat olanlar toplamın %51,3’ünü ve 10 saat ve üzeri olanlar ise toplamın %20,5’ini teşkil etmektedir.
- 90’ının iş kazası geçirdiği ve 306’sının ise iş kazası geçirmediği görülmektedir. Bunlardan iş kazası geçirenler toplamın %22,7’sini ve iş kazası geçirmeyenler ise toplamın %77,3’ünü teşkil etmektedir.

- 130'u mesleki ve teknik anadolu lisesinde, 266'sı ise mesleki eğitim merkezinde öğrenim görmekte oldukları anlaşılmaktadır. Mesleki ve teknik anadolu liselerinde öğrenim görenler toplamın %32,8'ini, mesleki eğitim merkezlerinde öğrenim görenlerin ise toplamın %67,2'sini teşkil ettiği görülmektedir.
- Kayıtlı oldukları alan bakımından 195'i motorlu araçlar teknolojisi, 101'i makine teknolojisi, 42'si metal teknolojisi ve 58'si ise mobilya ve iç mekân tasarımı alanında bulundukları görülmektedir. Bunlardan motorlu araçlar teknolojisi alanında kayıtlı olanlar toplamın 49,2'sini, makine teknolojisi alanında kayıtlı olanlar toplamın %25,5'ini, metal teknolojisi alanında kayıtlı olanlar toplamın %10,6'sını ve mobilya ve iç mekân tasarımı alanında kayıtlı olanlar toplamın %14,6'sını teşkil etmektedir.
- 142'sinin annesinin eğitim seviyesi ilkokul, 154'ünün ortaokul, 85'inin lise ve 15'inin ise üniversite olduğu görülmektedir. Bunlardan eğitim seviyesi ilkokul olanlar toplamın %35,9'unu, ortaokul olanlar toplamın %38,9'unu, lise olanlar toplamın %21,5'ini ve üniversite olanlar ise toplamın %3,8'ini teşkil etmektedir.
- 106'sinin babasının eğitim seviyesi ilkokul, 153'ünün ortaokul, 120'inin lise ve 17'inin ise üniversite olduğu görülmektedir. Bunlardan eğitim seviyesi ilkokul olanlar toplamın %26,8'ini, ortaokul olanlar toplamın %38,6'sını, lise olanlar toplamın %30,3'ünü ve üniversite olanlar ise toplamın %4,3'ünü teşkil etmektedir.

4.2. Katılımcıların Değişkenlere Göre Algı Durumlarına İlişkin Bulgular

Bu başlık altında katılımcıların demografik özelliğine göre ölçek maddelerine verdikleri cevapların belirli değişkenlere göre değişiklik gösterip göstermediği tespit edilmeye çalışılmıştır. Yaş, cinsiyet ve iş kazası durumu değişkenlerine göre analiz yaparken bağımlı değişkenimiz 2 gruba ayrıldığı için t testi uygulanmıştır. Bunun için öncelikle Levene testiyle varyansların homojen dağılımlı olup olmadığı tespit edilmiştir. Buna göre Çizelgelerde yer alan ilk anlamlılık (p) değeri Levene testine göre değişkenler bakımından varyansların homojenlik durumunu göstermektedir. $p > 0.05$ olduğu durumda varyansların homojen dağılımlı olduğu, $p < 0.05$ olduğu durumda varyansların homojen dağılımlı olmadığı anlaşılmaktadır.

Grup değişkeninin 2 gruptan fazla olduğu okul türü, alan türü, anne eğitim seviyesi ve baba eğitim seviyesi ise varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır.

Çizelge 4.2. Katılımcıların Yaş Değişkenine Göre Algı Durumlarına Ait T-testi Çizelgesi

	Yaş	N	$\bar{x}$	ss	Sh $_{\bar{x}}$	t Testi		
						t	Sd	p
Ortalama	14	92	3,81	,56	,058	1,044	394	,297
	15	304	3,88	,57	,033			

Çizelge 4.2'ye bakıldığında çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algılarında yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemekte olduğu görülmektedir ($t_{(394)}= 1.044$; $p>0.05$).

Soru: Çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algıları yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

h_0 : Çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algıları yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

h_1 : Çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algıları yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Katılımcıların ölçme aracına vermiş olduğu cevaplar yaş değişkenine göre anlamlılık değeri (p) $0.297>0.05$ olduğundan dolayı h_0 kabul edilmiş ve h_1 reddedilmiştir.

Çizelge 4.3. Katılımcıların Cinsiyet Değişkenine Göre Algı Durumlarına Ait T-testi Çizelgesi

	Cinsiyet	N	$\bar{x}$	ss	Sh $_{\bar{x}}$	t Testi		
						t	Sd	p
Ortalama	Kız	11	4,26	,42	,128	2,347	394	,019
	Erkek	385	3,85	,57	,029			

Çizelge 4.3'ye bakıldığında çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algılarında cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermekte olduğu görülmektedir ($t_{(394)}= 2.347$; $p<0.05$). Buna göre çocuk işçi çağındaki kız öğrencilerin iş sağlığı ve güvenliği algıları ($x=4.26$) erkek öğrencilerin iş sağlığı ve güvenliği algılarından ($x=3.85$) daha yüksektir.

Soru: Çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algıları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

h_0 : Çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algıları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

h_1 : Çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algıları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Katılımcıların ölçme aracına vermiş olduğu cevaplar cinsiyet değişkenine göre anlamlılık değeri (p) $0.019 > 0.05$ olduğundan dolayı h_1 kabul edilmiş ve h_0 reddedilmiştir.

Çizelge 4.4. Katılımcıların İş Kazası Geçirme Durumu Değişkenine Göre Algı Durumlarına Ait T-testi Çizelgesi

	İş Kazası Geçirme Durumu	N	$\bar{x}$	ss	$Sh_{\bar{x}}$	t Testi		
						t	Sd	p
Ortalama	Evet	90	3,75	,57	,060	2,110	394	,036
	Hayır	306	3,89	,57	,032			

Çizelge 4.4'ye bakıldığında çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algılarında iş kazası geçirme durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermekte olduğu görülmektedir ($t_{(394)} = 2.110$; $p < 0.05$). Buna göre çocuk işçi çağındaki iş kazası geçirmeyen öğrencilerin iş sağlığı ve güvenliği algıları ($x=3.89$) iş kazası geçiren öğrencilerin iş sağlığı ve güvenliği algılarından ($x=3.75$) daha yüksektir.

Soru: Çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algıları iş kazası geçirme durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

h_0 : Çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algıları iş kazası geçirme durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

h_1 : Çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algıları iş kazası geçirme durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Katılımcıların ölçme aracına vermiş olduğu cevaplar iş kazası geçirme durumu değişkenine göre anlamlılık değeri (p) $0.036 < 0.05$ olduğundan dolayı h_1 kabul edilmiş ve h_0 reddedilmiştir.

Çizelge 4.5. Katılımcıların Okul Türü Değişkenine Göre Algı Durumlarına Ait T-testi Çizelgesi

	Okul Türü	N	$\bar{x}$	ss	$Sh_{\bar{x}}$	t Testi		
						t	Sd	p
Ortalama	Meslekî ve Teknik	130	3,91	,54	,047			
	Anadolu Lisesi					1,238	394	,216
	Mesleki Eğitim Merkezi	266	3,84	,583	,036			

Çizelge 4.5'ye bakıldığında çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algılarında okul türü değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemekte olduğu görülmektedir ($t_{(394)} = 1.238$; $p > 0.05$).

Soru: Çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algıları okul türüne göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

h_0 : Çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algıları okul türüne göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

h_1 : Çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algıları okul türüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Katılımcıların ölçme aracına vermiş olduğu cevaplar okul türü değişkenine göre anlamlılık değeri (p) $0.216 > 0.05$ olduğundan dolayı h_0 kabul edilmiş ve h_1 reddedilmiştir.

Çizelge 4.6. Katılımcıların Çalışma Süresi Değişkenine Göre Algı Durumlarına Ait ANOVA Çizelgesi

f , $\bar{x}$ ve ss Değerleri		ANOVA Sonuçları								
	Grup	N	$\bar{x}$	ss	Var. K.	KT	Sd	KO	F	p
Çalışma Süresi	3-4 saat	14	4,02	,53	G.Arası	,408	3	,136		
	5-8 saat	98	3,86	,45	G.İçi	127,095	392	,324		
	8-10 saat	203	3,85	,59	Toplam	127,503	395		,419	,739
	10 saat ve üzeri	81	3,87	,64						
	Toplam	396	3,86	,57						

Çizelge 4.6'ye bakıldığında çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algılarında çalışma süresi değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemekte olduğu görülmektedir ($F_{3-392} = 0.419$; $p > 0.05$).

Soru: Çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algıları çalışma süresine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

h_0 : Çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algıları çalışma süresine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

h_1 : Çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algıları çalışma süresine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Katılımcıların ölçme aracına vermiş olduğu cevaplar çalışma süresi değişkenine göre anlamlılık değeri (p) $0.739 > 0.05$ olduğundan dolayı h_0 kabul edilmiş ve h_1 reddedilmiştir.

Çizelge 4.7. Katılımcıların Alan Türü Değişkenine Göre Algı Durumlarına Ait ANOVA Çizelgesi

f , $\bar{x}$ ve ss Değerleri				ANOVA Sonuçları					
	Grup	N	$\bar{x}$	ss	Var. K.	KT	Sd	KO	F p
Alan Türü	Motorlu Araçlar Teknolojisi	195	3,91	,63	G.Arası	2,344	3	,781	
	Makine Teknolojisi	101	3,88	,51	G.İçi	125,159	392	,319	
	Metal Teknolojisi	42	3,68	,54	Toplam	127,503	395		2,447 ,063
	Mobilya ve İç Mekân Tasarımı	58	3,78	,42					
	Toplam	396	3,86	,57					

Çizelge 4.7'ye bakıldığında çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algılarında alan türü değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemekte olduğu görülmektedir ($F_{3-392} = 2.447$; $p > 0.05$).

Soru: Çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algıları alan türüne göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

h_0 : Çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algıları alan türüne göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

h_1 : Çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algıları alan türüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Katılımcıların ölçme aracına vermiş olduğu cevaplar alan türü değişkenine göre anlamlılık değeri (p) $0.063 > 0.05$ olduğundan dolayı h_0 kabul edilmiş ve h_1 reddedilmiştir.

Çizelge 4.8. Katılımcıların Anne Eğitim Seviyesi Değişkenine Göre Algı Durumlarına Ait ANOVA Çizelgesi

f , $\bar{x}$ ve ss Değerleri				ANOVA Sonuçları						
	Grup	N	$\bar{x}$	ss	Var. K.	KT	Sd	KO	F	p
Anne Eğitim Seviyesi	İlkokul	142	3,89	,61	G.Arası	1,787	3	,596		
	Ortaokul	154	3,85	,55	G.İçi	125,716	392	,321		
	Lise	85	3,78	,52	Toplam	127,503	395		1,858	,136
	Üniversite	15	4,13	,62						
	Total	396	3,86	,57						

Çizelge 4.8'e bakıldığında çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algılarında anne eğitim seviyesi değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemekte olduğu görülmektedir ($F_{3-392}=1.858$; $p>0.05$).

Soru: Çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algıları anne eğitim seviyesine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

h_0 : Çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algıları anne eğitim seviyesine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

h_1 : Çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algıları anne eğitim seviyesine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Katılımcıların ölçme aracına vermiş olduğu cevaplar yaş değişkenine göre anlamlılık değeri (p) $0.136>0.05$ olduğundan dolayı h_0 kabul edilmiş ve h_1 reddedilmiştir.

Çizelge 4.9. Katılımcıların Baba Eğitim Seviyesi Değişkenine Göre Algı Durumlarına Ait ANOVA Çizelgesi

f , $\bar{x}$ ve ss Değerleri					ANOVA Sonuçları					
	Grup	N	$\bar{x}$	ss	Var. K.	KT	Sd	KO	F	p
Baba Eğitim Seviyesi	İlkokul	106	3,94	,57	G.Arası	1,134	3	,378		
	Ortaokul	153	3,85	,57	G.İçi	126,369	392	,322		
	Lise	120	3,84	,54	Toplam	127,503	395		1,172	,320
	Üniversite	17	3,70	,77						
	Total	396	3,86	,57						

Çizelge 4.9'a bakıldığında çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algılarında baba eğitim seviyesi değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemekte olduğu görülmektedir ($F_{3-392}=1.172$; $p>0.05$).

Soru: Çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algıları baba eğitim seviyesine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

h_0 : Çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algıları baba eğitim seviyesine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

h_1 : Çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algıları baba eğitim seviyesine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Katılımcıların ölçme aracına vermiş olduğu cevaplar baba eğitim seviyesi değişkenine göre anlamlılık değeri (p) $0.320>0.05$ olduğundan dolayı h_0 kabul edilmiş ve h_1 reddedilmiştir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algılarında yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemekte olduğu sonucuna varılmıştır.

Çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algılarında cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermekte olduğu sonucuna varılmıştır. Buna göre çocuk işçi çağındaki kız öğrencilerin iş sağlığı ve güvenliği algıları erkek öğrencilerin iş sağlığı ve güvenliği algılarından daha yüksektir.

Çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algılarında iş kazası geçirme durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermekte olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre çocuk işçi çağındaki iş kazası geçirmeyen öğrencilerin iş sağlığı ve güvenliği algıları iş kazası geçiren öğrencilerin iş sağlığı ve güvenliği algılarından daha yüksektir.

Çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algılarında okul türü değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemekte olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algılarında çalışma süresi değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemekte olduğu sonucuna varılmıştır.

Çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algılarında alan türü değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemekte olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algılarında anne eğitim seviyesi değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemekte olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çocuk işçilerin iş sağlığı ve güvenliği algılarında baba eğitim seviyesi değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemekte olduğu görülmektedir.

Değerlendirmede, çocuk işçilerin işyerlerindeki ve okullardaki İSG hakkındaki algı düzeyleri, işyerindeki çalışma ortamlarındaki güvenlik ekipmanlarına erişimleri, bulunduğu ortamlardaki tehlike durumlarını tanıma ve bu tehlikelere karşı önlemler alma becerileri, çalışma ortamlarında İSG politikaları ve yönergeleri hakkındaki bilgileri ve bu politikaların işyerindeki uygulamalarına uyumu değerlendirilebilir.

Elde edilen sonuçlarına göre, çocuk işçilerin çalışma koşullarının geliştirilmesi ve İSG konularında farkındalığın artırılması için alınacak tedbirlerin belirlenmesine yardımcı

olunabilir. Bu tedbirler arasında işyerlerindeki ve atölyelerdeki tehlike durumlarının giderilmesi, çocuk işçilere İSG konularında eğitim verilmesi, İSG politikalarının daha sıkı biçimde uygulanması ve çocuk işçilerin işyerlerindeki İSG konularındaki haklarının güçlendirilmesi yer alabilir.

İSG eğitimindeki amaç, çalışanlara işlerini güvenli bir şekilde yapmaları ve işyerinde karşılaşılabilecek tehlikelerinden kaçınmaları için gerekli bilgi ve becerileri sağlamaktır. Temel amaç işyerindeki olası kazaları ve buna bağlı yaralanmaları ve hastalıkları önlemektir. İSG eğitimi, güvenilir ve sağlıklı bir çalışma ortamı sağlamak için oldukça önemlidir. Ayrıca İSG eğitimi, çalışanların iş görevleriyle ilişkili potansiyel riskleri ve tehlikeleri belirlemelerine yardımcı olur. Çalışanlar bu riskleri anlayarak kaza ve yaralanma olasılığını en aza indirecek uygun önlemleri alabilirler. Bu sayede farkındalıklarının arttığı belirlenmiş olur.

İSG eğitimi, çalışanlara güvenlik ekipmanlarını kullanma, uygun prosedürleri takip etme ve acil durumlarda etkili bir şekilde müdahale etme konusunda gerekli becerileri sağlar. Bu, potansiyel olarak tehlikeli durumlarla başa çıkma konusunda yeterlilik ve güven oluşturmaya yardımcı olur. Böylelikle çalışanların İSG alanında KKD kullanmaları konusunda becerilerinin geliştirilmesine katkı sağlar.

KAYNAKLAR

- Akbaba M., Aytaç N., Yoldaşcan E., Tanır F., Demirhindi H., Kara E., Nazlıcan E. (2017). *Temel halk sağlığı*. (1. Baskı). Ankara: Akademisyen Kitapevi, 137.
- Akı, E. (2014). 6331 sayılı iş sağlığı ve güvenliği kanunu ve çalışma yaşamına etkileri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15(Özel Sayı), 3-24.
- Akman, A., İşler, M. C. (2012). Trafik iş kazalarının iş sağlığı ve güvenliği mevzuatı açısından değerlendirilmesi. *International Journal of Engineering Research and Development*, 4(2), 21-25.
- Akyüz, E. (2000). *Ulusal ve uluslararası hukukta çocuğun haklarının ve güvenliğinin korunması*. (1. Baskı). Ankara: Millî Eğitim Basımevi, 524.
- Albayrak, A. S. (2006). *Uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*. (1. Baskı). Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 107-181.
- Antonsen, S. (2009). Safety culture and the issue of power. *Safety Science*, 47(2), 183-191.
- Arcury, T. A., Kearney, G. D., Rodriguez, G., Arcury, J. T. ve Quandt, S. A. (2015). Work safety culture of youth farm workers in North Carolina: A pilot study. *American Journal of Public Health*, 105(2), 344-350.
- Ateş, Z. G. (2020). Çalışanların iş sağlığı ve güvenliği açısından eğitilmeleri. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 28(2), 713-744.
- Atlı, K. (2018, 3-4 Mayıs). *Türkiye’de çalışan sağlığı ve iş güvenliğine ilişkin mevzuat*. 2018 Uluslararası Güvenli Okullar, Çalışan Sağlığı ve İş Güvenliği Sempozyumunda sunuldu, Bolu.
- Avcı, Ö. (2018, 3-4 Mayıs). *Kamuda iş sağlığı ve güvenliği uygulamaları millî eğitim bakanlığı örneği*. 2018 Uluslararası Güvenli Okullar, Çalışan Sağlığı ve İş Güvenliği Sempozyumunda sunuldu, Bolu.
- Avşar, Z., Ögütoğulları, E. (2012). Çocuk işçiliği ve çocuk işçiliği ile mücadele stratejileri. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 2(1), 9-40.
- Aybar, F. A. T. (2022). Felsefede çocuk ve çocukluk kavramı. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 33(1), 463-480.
- Aydın, A. E., Şık, A. (2023, 25-28 Ekim). *Motosikletli kuryelerin iş sağlığı ve güvenliği riskleri değerlendirmesi*. II. Uluslararası XI. Ulusal İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Kongresinde sunuldu, Adana.
- Aydın, F. (2014). *Avrupa Birliği’nde iş sağlığı ve güvenliği*. (Yayın No: 14). Ankara: T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 21.
- Balkır, Z. G. (1997). İş güvenliğinde eğitimin önemi, *Mercek Dergisi*, 2(7), 66-70.
- Baloğlu, C. (2013). *Avrupa Birliği ve Türkiye’de iş sağlığı ve güvenliği*. (1. Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık, 2.

- Beşir, A. (2018). *Devlet okullarında iş sağlığı ve güvenliği kültürüne yaklaşımın incelenmesi: Şile örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Bulut, I. (1994). *Çocuk çalıştırılmasının psiko-sosyal boyutları ve sonuçları, Türkiye’de çalışan çocuklar sorunu ve çözüm yolları*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Hizmetler Yüksekokulu ve Friedrich Naumann Vakfı.
- Bulut, I. (1997). *Sanayide çalışan çocukların psiko-sosyal gelişim sorunları: Sanayi bölgelerinde çalışan çocukların sorunları*. (Yayın No: 171). Ankara: TİSK Yayını, 44.
- Bumin, K. (1983). *Batıda devlet ve çocuk*. İstanbul: Alan Yayıncılık, 8-10.
- Büyüköztürk, Ş. (2011). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. (17. Baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık, 167.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2010). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (7. Baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık, 112.
- Cam, E., Atan, M., Çelik, E., Aslan, B. Y., Eravcı, D. B. (2017). İmalat sektöründe çalışanların iş sağlığı ve güvenliği algısı düzeylerinin belirlenmesine yönelik bir alan araştırması. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13(13), 189-200.
- Camkurt, M. Z. (2013). Çalışanların kişisel özelliklerinin iş kazalarının meydana gelmesi üzerindeki etkisi. *TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 24(6), 70-101.
- Ceylan, H. (2014). Türkiye’de inşaat sektöründe meydana gelen iş kazalarının analizi. *International Journal of Engineering Research and Development*, 6(1), 1-9.
- Chen, C. F., Chen, S. C. (2014). Investigating the effects of job demands and job resources on cabin crew safety behaviours. *Tourism Management*, 41(1), 45-52.
- Clarke, S. (2013). Safety leadership: A meta-analytic review of transformational and transactional leadership styles as antecedents of safety behaviours. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 86(1), 22-49.
- Cooper, M. D., Phillips, R. A. (2004). Exploratory Analysis of The Safety Climate and Safety Behavior Relationship. *Journal of Safety Research*, 35(1), 497-512.
- Cox S., R. Flin (1998). Safety culture: Philosopher’s stone or man of straw?. *Work and Stress*, 12(3), 189-201.
- Cronbach, L. J. (1951). Coefficient alpha and the internal structure of tests. *Psychometrika*, 16(3), 297-334.
- Çakır, A. (2014). *Faktör analizi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çalık, A., Mehri, H., Kıpçak, E. (2021). İş kazaları ve meslek hastalıklarının oluşumuna etki eden faktörler: ISO ve OHSAS uygulamalarının etkileri. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 43(1), 1-26.
- Çalış, S. (2021). *Üniversiteler için iş sağlığı ve güvenliği yönetim sistemi*. (1. Baskı). İstanbul: Nobel Yayınevi, 45.

- Çalışkan, S. (2016). *Yöneticilerin 6331 sayılı iş sağlığı ve güvenliği kanunu ile getirilen uygulamalara yönelik algı ve beklentilerinin analizi: Marmara bölgesi örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.
- ÇASGEM. (2017). Türkiye’de iş sağlığı ve güvenliği algısı araştırma raporu. *ÇASGEM*. Ankara, 32.
- Çay, E., Eratay, E. (2019). Özel eğitim okulunda çalışan öğretmenlerin iş sağlığı ve güvenliği seminerine ve sonraki uygulamalara yönelik görüşleri. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38(26), 26-45.
- Çelik, E. (2014). *Güvenlik kültürünün güvenlik performansına etkisi: İş tatmininin aracılık rolü*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ÇSGB. (2006). *Türkiye’de çocuk işçiliği sorun bizim bilgilendirme materyali 1. kitap*. Ankara: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 23.
- ÇSGB. (2012). *6331 sayılı iş sağlığı ve güvenliği kanunu*. Ankara: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 10.
- ÇSGB. (2013). *Çalışanların iş sağlığı ve güvenliği eğitimlerinin usul ve esasları hakkında yönetmelik*. Ankara: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 3.
- ÇSGB. (2014a). *Avrupa Birliği’nde iş sağlığı ve güvenliği*. Ankara: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 22-25.
- ÇSGB. (2014b). *Ulusal istihdam stratejisi 2014-2023*. Ankara: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 37-38.
- ÇSGB. (2017). *Çocuk işçiliği ile mücadele ulusal programı*. Ankara: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 16.
- ÇSGB. (2021). Katar’daki iş kazaları uluslararası çalışma örgütü tarafından incelendi. *Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü E-Bülten*, 49(1), 24.
- Deliönü, Ö., Utlı, Z. (2016). Lise ve dengi okullarda iş sağlığı ve güvenliği dışında iş sağlığı ve güvenliği tehlikeler. *İnsan Bilimleri Dergisi*, 1(13), 1514-1531.
- Demir, E. (2016). *İş hukukunda iş sağlığı ve güvenliğinin örgütlenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Demir, İ. (2023). *Fazla saatlerle çalışmanın iş sağlığı ve güvenliği üzerine etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Demircioğlu, M., Kaplan, H.A. (2016). *İş sağlığı ve güvenliği*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Demirer, M., Dal, S. (2020). Mesleki eğitimde program güncellemeleri, sektörle işbirliği ve yükseköğretime devam oranları üzerine eğitim yöneticileri ve meslek dersi öğretmenlerinin görüşleri. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama*, 11(22), 297-321.

- Doğdu, S. (2020). *Okul yöneticilerinin iş sağlığı ve güvenliği uygulamalarına yönelik görüşlerinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Dur, A. İ. B., Öztürk, M. (2017). Türkiye'de ve dünyada çocuk işçiliği ve mücadele politikaları: SDÜ MYO öğrencileri üzerine bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(3), 613-635.
- Durak, U., Şık, A. (2022). İş sağlığı ve güvenliği eğitimi süreçlerinin eğitim teknolojisinin temel öğeleriyle betimlenmesi. *OHS Academy*, 5(3), 198-207.
- Dursun, S. (2013). İş güvenliği kültürünün çalışanların güvenli davranışları üzerine etkisi. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 3(2), 61-75.
- Dursun, S., Keser, A. (2014). İş güvenliği farkındalığı ve iş güvenliği davranışları arasındaki ilişkilerin araştırılması: Uygulamalı bir araştırma. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 5(2), 1-9.
- Elçin, G. (2020). *Sağlık çalışanlarında iş sağlığı ve güvenliği algısının belirlenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medipol Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Ercan İ., Kan İ. (2004). Ölçeklerde güvenirlik ve geçerlik. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 30(3), 211-216.
- Ertürk, A. A. (2015). 6552 sayılı kanunun iş kanunu ve sendikalar ve toplu iş sözleşmesi kanununa getirdiği yenilikler. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 45(2), 173-195.
- Ertürk, S. (2017). *Eğitimde program geliştirme*. (2. Baskı). Ankara: Edge Akademi, 13.
- Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS*. (3. Edition). Los Angeles: Springer, 627.
- Gerek, N. (2012). İş sağlığı ve güvenliği kanunu'nun düşündürdükleri. *Sicil İş Hukuku Dergisi*, 28, 10-20.
- Glasscock, D. J., Rasmussen, K., Carstensen, O. ve Hansen, O. N. (2006). Psychosocial factors and safety behaviour as predictors of accidental work injuries in farming. *Work & Stress: An International Journal of Work, Health & Organisations*, 20(2), 173-189.
- Glendon, A. I., Litherland, D. K. (2001). Safety climate factors, group differences and safety behaviour in road construction. *Safety Science*, 39(3), 157-188.
- Gökalp, Ö. T. (2011). Türk iş hukukunda çocuk işçi çalıştırma. *EJOVOC (Electronic Journal of Vocational Colleges)*, 2(1), 125-135.
- Griffin, M. A., Xiaowen H. (2013). How leaders differentially motivate safety compliance and safety participation: The role of monitoring, inspiring and learning. *Safety Science*, 60, 196-202.
- Gülcan, M. G. (2007). *Çocuk işçiliği ve eğitim: Öğretmen el kitabı*. Ankara: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 10.

- Gümrükçüoğlu, Y. B. (2013). Mevzuatımızda çocuk ve genç işçilerin çalışma yaşamında korunmasına ilişkin düzenlemelere genel bir bakış. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15(Özel Sayı), 481-545.
- Güney, S. (1990). *İş kazalarının yapısal analizi ve kaza yapan işgörenlerin kişilik profilleri ile ilgili bir araştırma*. Yayınlanmamış Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Güven, E., Aydın, U. (2017). *Bireysel iş hukuku* (5. Baskı). Eskişehir: Nisan Kitabevi Yayınları, 56.
- ILO, UNICEF. (2021). Çocuk işçiliği, 2020 küresel tahminler, eğilimler ve önümüzdeki yol. *ILO ve UNICEF*. New York, 12-48.
- Islattı, M. (2019). *İş kazaları ve meslek hastalıklarının bazı değişkenler açısından analizi: Türkiye Cumhuriyeti örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- İnternet: Bilir N. (2007). Çalışma Hayatında Bir Risk Grubu: Genç Çalışanlar (Çalışan Gençlik). URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/tr/NHDR_BP_Nazmi_Bilir_Doc2.pdf, Son Erişim Tarihi: 10.12.2023
- İnternet: Küçükbalaban, H. (2018). *Çocuk işçiliğine genel bakış ve mevsimlik tarımda çocuk işçiliği*. URL: https://www.ihd.org.tr/wp-content/uploads/2020/06/cocuk_isciligi.pdf. Son Erişim Tarihi: 10.12.2023
- İnternet-1: Sample size calculator. URL: <https://www.surveysystem.com/sscalc.htm>, Son Erişim Tarihi: 15.08.2022
- İnternet-2: Mesleki eğitim merkezleri. URL: <https://meslegimhayatim.meb.gov.tr/egitim/mesleki-egitim>, Son Erişim Tarihi: 10.12.2023
- İzgi, M. C., Türkmen, Ö. H. (2012). Akdeniz Üniversitesi'nde taşeron sağlık işçilerinin işçi sağlığı ve güvenliği durum tespiti. *Türkiye Halk Sağlığı Dergisi*, 10(3), 160-173.
- Jabbari, M., Ghorbani, R. (2016). Developing techniques for cause-responsibility analysis of occupational accidents. *Accident Analysis and Prevention*, 96, 101-107.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2010). *Günümüzde insan ve insanlar*. İstanbul: Evrim Yayınları, 122.
- Kaplan, M., Kaplan, M. Ç. (2019). Türkiye'de çalışanların demografik özelliklerinin iş kazalarına etkilerinin analizi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 17(2), 74-89.
- Karadoğan, U. C. (2019). "Çocuk ve Çocukluk" kavramının tarihsel süreçte değerlendirilmesi. *Çocuk ve Medeniyet*, 4(7), 195-226.
- Keçeci, Ş. (2020). Türkiye ve bazı Avrupa Birliği ülkeleri iş sağlığı ve güvenliği strateji ve politikalarının incelenmesi. *OHS Academy*, 3(2), 53-60.
- Kılıç, S. (2016). Cronbach's alpha reliability coefficient. *Journal of Mood Disorders*, 6(1), 47-48.

- Kılıkış, İ. (2012). İşverenin iş sağlığı ve güvenliği eğitimi verme yükümlülüğü üzerine bir inceleme. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 3(1), 23-47.
- Kılıkış, İ. (2013). İş sağlığı ve güvenliğinde yeni dönem: 6331 sayılı iş sağlığı ve güvenliği kanunu (İSGK). *“İş, Güç” Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 15(1), 17-41.
- Kılıkış, İ. (2018). *İş sağlığı ve güvenliği*. (3. Baskı). Bursa: Dora Yayıncılık, 3.
- Kırklareli MEM. (2015). *Eğitim kurumları iş sağlığı ve güvenliği rehberi*. Kırklareli: İş Yeri Sağlık ve Güvenlik Birimi Yayını, 5-14.
- Koçak, O., Koray, N. (2018). İş sağlığı ve güvenliği konusunda Avrupa Birliği uygulamaları ve Türkiye’ye yansımaları. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1779-1811.
- Koçali, K. (2021). Sosyal Güvenlik Kurumu’nun 2012-2020 yılları arası iş kazaları göstergelerinin standardizasyonu. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 12(2), 302-327.
- Korkmaz, A., Avsallı, H. (2012). Çalışma hayatında yeni bir dönem: 6331 sayılı iş sağlığı ve güvenliği yasası. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (26), 153-167.
- Narmanlıoğlu, Ü. (2000). *İş hukukunda çocukların korunması*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınevi, 669-682.
- Narter, S. (2015). *İş kazası ve meslek hastalığında hukuki ve cezai sorumluluk*. Ankara: Adalet Yayınevi, 7.
- Ofluoğlu, G., Karaca, M. (2001, 11-12 Mayıs). *İş kazaları ve meslek hastalıklarının psikolojik boyutları ve çalışma yaşamının kalitesi*. I. İş Sağlığı ve Güvenliği Kongresinde sunuldu, Adana.
- Özdamar, K. (2002). *Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi-1 (SPSS-MİNİTAB)*. (4. Baskı). Eskişehir: Kaan Kitabevi, 12-30.
- Özer, M., Suna, H. E. (2022). 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu’nda yapılan değişiklik sonrası mesleki eğitim merkezi programlarının 2022 yılı ilk üç aylık performans değerlendirmesi. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10(18), 1-17.
- Özkılıç, Ö. (2008). Kazalar güvenlik kültürünün eksikliğinin ürünüdür. *Türkiye İş Güvenliği İş Adamları Derneği Dergisi*, (9), 34-36.
- Öztürk, T., Caner A. G. (2021). Türkiye’ de tüm sektörlere ait 2018 yılı iş kazalarının ve kaza sonucu yaşam kaybının kazazede yaşı bakımından değerlendirilmesi. *European Journal of Science and Technology*, (22), 410-415.
- Ringdahl, L. H. (1993). *Safety analysis: Principles and practice in occupational safety*. (2. Edition). London: Elsevier Science Publishers Ltd., 22-23.
- Sadullah, Ö., Kanteni S. (2009). A research on the effect of organisational safety climate upon the safe behaviors. *Ege Akademik Bakış*, 9(3), 923-932.

- Salim, M. (2011). *Geçmişten günümüze Türkiye’de çocuk koruma politikaları, sosyal hizmetler ve çocuk esirgeme kurumu*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Sarıçam, H. (2012). *İş sağlığı ve güvenliği kapsamında hemşirelerin karşılaştığı risk ve tehlikelerin iş stresi düzeyleri üzerine etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Seo, D. C. (2005). An explicative model of unsafe work behavior. *Safety Science*, (43), 187-211.
- Şakar, M. (1997). *Sosyal sigortalar uygulaması*. (12. Baskı). İstanbul: Beta Yayınevi, 193.
- Şencan, H. (2005). *Sosyal ve davranışsal ölçümlerde geçerlilik ve güvenilirlik*. (1. Baskı). Ankara: Seçkin Matbaası, 1.
- Şık, A. (2023). Çocuk işçiler. *Gazi Üniversiteli Öğretim Üyeleri Derneği Akademik Bülten*, 15(2), 5-20.
- Tamer, M. A., Özcan, M. (2014). Örgün mesleki ve teknik eğitim sisteminin mesleki eğitimin paydaşlarınca değerlendirilmesi. *Millî Eğitim Dergisi*, 44(203), 205-224.
- Tat, D. (2016). Avrupa Birliği aday ülkelerinde çocuk işçiliği: çocuk işçiliğini önleme politikaları önerileri. *Birey ve Toplum Dergisi*, 6(11), 107-147.
- Tavşancıl, E. (2006). *Tutumların ölçülmesi ve spss ile veri analizi*. (3. Baskı). Ankara: Nobel Yayınevi, 48.
- Temel, C. (2022). *Betonarme kalıp sistemlerinin iş kazaları üzerine etkileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- TİSK. (1994). *Türkiye’de çocuk işgücü*, Ankara: TİSK Yayınları (Yayın No: 13), 15.
- Tor, H. (2010). Türkiye’de çocuk işçiliğinin boyutları. *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 2(2), 35-39.
- Tozkoparan, G., Taşoğlu, J. (2011). İş sağlığı ve güvenliği uygulamaları ile ilgili işgörenlerin tutumlarını belirlemeye yönelik bir araştırma. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 181-209.
- Tunçomağ K. (1988). *Sosyal güvenlik kavramı ve sosyal sigortalar*. (4. Baskı). İstanbul: Beta Yayınevi, 259.
- Turgut, M. F. (1990). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme metotları*. (7. Baskı). Ankara: Saydam Matbaacılık, 3-22.
- TÜSİAD. (2002). *Türkiye’de işgücü piyasası ve işsizlik*. Ankara: Lebib Yalkın Yayınları ve Basım İşleri A.Ş., 177.
- UNICEF. (1997). *Dünya çocuklarının durumu*. Türkiye: UNICEF Türkiye Temsilciliği, 25.

- UNICEF. (2004). *Birleşmiş Milletler çocuk haklarına dair sözleşme*. Türkiye: UNICEF Türkiye Temsilciliği, 5.
- Uslu, V. (2014). *İşletmelerde iş güvenliği performansı ve iş güvenliği kültürü algılamaları arasındaki ilişki: Eskişehir ili metal sektöründe bir araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Ünsar, A. S. (2003). Türkiye’de işçi sağlığı ve iş güvenliğinin faaliyet kolları açısından 1990–2000 yılları arasındaki görünümü. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 100-110.
- Yağımlı, M., Kaçar, Ü. (2018). Tehlikeli madde çalışmalarında kişisel koruyucu donanım kullanımlarının incelenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 9(23), 57-71.
- Yıldız, D., Uzunsakal, E. (2018). Alan araştırmalarında güvenilirlik testlerinin karşılaştırılması ve tarımsal veriler üzerine bir uygulama. *Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 14-28.
- Yılmaz, A. (2020). İş sağlığı ve güvenliğinde kaza zinciri teorisinin önemi ile açık işletmelerdeki tehlikeli hareket ve tehlikeli durumlar. *Yer Altı Kaynakları Dergisi*, 3(3), 27-39.
- Yılmaz, C. (2022). *İş sağlığı ve güvenliği eğitiminin yetişkin öğrenme kuramları bağlamında incelenmesi: nitel örnek olay çalışması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Yılmaz, F. (2009). *Avrupa Birliği ve Türkiye’de iş sağlığı ve güvenliği: Türkiye’de iş sağlığı ve güvenliği kurullarının etkinlik düzeyinin ölçülmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yılmaz, F. (2009). İş sağlığı ve güvenliğinde okul eğitiminin önemi: Modern örnekler ışığında iş sağlığı ve güvenliği lisans eğitiminin ülkemizde uygulanabilirliği. *İş Hukuku ve İktisat*, 11(1), 107-139.
- Yılmaz, F. (2010). Avrupa Birliği ülkeleri ve Türkiye’de iş sağlığı ve güvenliği kurulları: Türkiye’de kurulların etkinliği konusunda bir araştırma. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1), 149-192.

EKLER

EK-1. Anket Formu

ÇOCUK İŞÇİLERİN İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ ALGILARININ DEĞERLENDİRMESİ

Değerli Katılımcı,

Bu çalışma Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Kazaların Çevresel ve Teknik Araştırması Ana Bilim Dalı programında yüksek lisans tezi çalışmalarında kullanılmak üzere, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Mesleki Eğitim Merkezleri ve Mesleki ve Teknik Eğitim programı uygulayan Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri'nde öğrenim gören çocuk işçi çağındaki 9.Sınıf öğrencilerinin İş Sağlığı ve Güvenliği algı durumlarının belirlenmesi amacıyla yapılmaktadır.

Vereceğiniz samimi yanıtlar çalışmanın güvenilirliği bakımından önem taşımaktadır. Yasal olarak size herhangi bir sorumluluk getirmeyecektir ve elde edilen veriler bu çalışmanın dışında herhangi bir amaçla kullanılmayacaktır.

Anket kişisel bilgiler ve kişisel görüşler şeklinde iki bölümden oluşmakta olup cümle ile ilgili görüşünüzü ilgili bölüme (X) şeklinde işaretleyiniz.

Katılımınız ve ilginiz için teşekkür ederim.

Uğur DURAK
0 505 6382603
ugurdurakugur@gmail.com

I. BÖLÜM – KİŞİSEL BİLGİLER

Yaşınız: () 14 () 15

Cinsiyetiniz: () K () E

İş yerinde günlük çalışma süreniz: () 3-4 saat () 5-8 saat () 8-10 saat () 11 ve üzeri saat

Öğrenim hayatınız boyunca hiç iş kazasına uğradınız mı? : () Evet () Hayır

Kayıtlı olduğunuz okul türü:

() Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi () Çok Programlı Anadolu Lisesi

() Mesleki ve Teknik Açık Öğretim Okulu () Mesleki Eğitim Merkezi

Eğitim kurumunda kayıtlı olduğunuz alan/dal:

() Motorlu Araçlar Teknolojisi () Makine Teknolojisi () Metal Teknolojisi () Mobilya ve İç Mekân Tasarımı

() Diğer (Lütfen belirtiniz:)

Annenizin en son bitirdiği okul:

() İlkokul () Ortaokul () Lise () Üniversite

Babanızın en son bitirdiği okul:

() İlkokul () Ortaokul () Lise () Üniversite

EK-1. (devamı) Anket Formu

II. BÖLÜM – OKUL VE İŞ YERİ İLE İLGİLİ KİŞİSEL GÖRÜŞLER

Sıra No	(5) Tamamen Katılıyorum, (4) Katılıyorum, (3) Kısmen Katılıyorum, (2) Katılmıyorum, (1) Kesinlikle Katılmıyorum	5	4	3	2	1
1	İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu hakkında bilgilerim yeterlidir.					
2	Öğretmenlerimiz iş sağlığı ve güvenliği konusunda yeterli bilgiye sahiptir.					
3	Okulda "İş Sağlığı ve Güvenliği" hakkında yeterli seviyede eğitim aldım.					
4	Okulda karşılaşılabilecek olası acil durumlarla ilgili yeterli bilgiye sahibim.					
5	Öğretmenlerim tarafından iş güvenliği ile ilgili düzenli olarak uyarılmaktayım.					
6	Müfredata bağlı aldığımız derslerde iş sağlığı ve güvenliği konularını işliyoruz.					
7	Öğrenci olarak okulda, çalışan olarak iş yerinde iş sağlığı ve güvenliği kurallarına gerekli hassasiyeti gösteririm.					
8	Atölye/laboratuvarımızda cihazların kullanımı ve çalışma prensibini anlatan yazılı levhalar asılıdır.					
9	Atölyelerimizde kişisel koruyucu donanım ile ilgili uygulama eğitimi yapılmaktadır.					
10	Okulda engelli öğrenci ve personel için iş sağlığı ve güvenliği açısından yeterli önlemler alınmıştır.					
11	Okulda ve iş yerinde hijyenik şartlara yeterince dikkat edilmektedir.					
12	İş yerinde iş kazalarını önlemek amacıyla kaza öncesinde önleyici tedbirler alınmaktadır.					
13	İş yerinde kendimi daha güvende hissedebilmemiz, iş başlangıcında alacağımız iş sağlığı ve güvenliği eğitimine de bağlıdır.					
14	İş yerinde iş sağlığı güvenliği kurallarına uyuyorum.					
15	İş yerinde iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili uyarı levhaları yeterlidir.					
16	İş yerinde bulunduğumuz ortamda maruz kalabileceğim risklerin farkındayım.					
17	İş yerinde tehlike ve risk belirlemesi yapılırken görüşlerimiz alınmaktadır.					
18	İş yerinde gözüme çarpan iş sağlığı ve güvenliği konusundaki eksikleri yetkili kişiye bildiririm.					
19	İş yerinde karşılaşılabileceğim iş kazasıyla ilgili kanuni haklarımı biliyorum.					
20	İş yerinde oluşabilecek meslek hastalığı durumunda sahip olduğum haklarımı biliyorum.					
21	İş yerinde çalışma esnasında kişisel koruyucu donanım (KKD) kullanıyorum.					
22	İş yerlerinde iş sağlığı ve güvenliği kurallarına dikkat edilmesi iş verimliliğini ve kalitesini artırır.					
23	İş yerinde çalışma ortamında iş sağlığı ve güvenliğini tehdit eden unsurların farkındayım. (hava, ısı, gürültü, çalışma alanı vb.)					
24	İşveren iş sağlığı ve güvenliği konularında yeterli bilgiye sahiptir.					
25	İş yerinde görevli iş sağlığı ve güvenliği uzmanı gerekli önlemleri almaktadır.					
26	İşveren iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili mevzuatı usulüne uygun şekilde uygulamaktadır.					

EK-2. Araştırma Onay Yazısı

Evrak Tarih ve Sayısı: 05.01.2023-E.554502

T.C.
ANKARA VALİLİĞİ
Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E-14588481-605.99-67581503
Konu : Araştırma İzni

04.01.2023

GAZİ ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü)

İlgi: a) MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 2020/2 sayılı Genelgesi.
b) 19.11.2022 tarihli ve 251353 sayılı yazınız.

Enstitünüz Kazaların Çevresel ve Teknik Araştırması Anabilim Dalı Yüksek Lisans programı öğrencisi Uğur DURAK'ın "Çocuk işçilerin İş Sağlığı ve Güvenliği Algılarının İncelenmesi" konulu çalışması kapsamında İlimize bağlı mesleki eğitim merkezleri ve mesleki ve teknik Anadolu liselerinde uygulama talebi ilgi (a) Genelge çerçevesinde komisyonumuzca incelenmiştir.

Yapılan inceleme sonucunda, söz konusu araştırmanın Müdürlüğümüzde muhafaza edilen ölçme araçlarının; Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Milli Eğitim Temel Kanunu ile Türk Milli Eğitiminin genel amaçlarına uygun olarak, ilgili yasal düzenlemelerde belirtilen ilke, esas ve amaçlara aykırılık teşkil etmeyecek, eğitim-öğretim faaliyetlerini aksatmayacak şekilde okul ve kurum yöneticilerinin sorumluluğunda, gönüllülük esasına göre uygulanması Müdürlüğümüzce uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Harun FATSA
Vali a.
Milli Eğitim Müdürü

Ek:
Uygulama araçları

Dağıtım:
Gereği:
Gazi Üniversitesi

Bilgi:
B Planı

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Adres : Emniyet Mah. Alparslan Türkeş Cad. 4/A Yenimahalle/ANKARA

Belge Doğrulama Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/meb-ebys>

Telefon No : 0 (312) 306 89 07

Bilgi için: D. KARAGÜZEL BİLGİN

E-Posta: iletistik06@meb.gov.tr

İnternet Adresi: www.meb.gov.tr

Unvan : Memur

Kep Adresi : meb@hs01.kep.tr

Faks: _____

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evrak.sorgu.meb.gov.tr> adresinden 7189-1ca4-3571-ba0b-ed8e kodu ile teyit edilebilir.

Bu belge,güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

EK-3. Etik Kurul Onay Yazısı

Evrak Tarih ve Sayısı: 09.11.2022-E.506436

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Etik Komisyonu

Sayı : E-77082166-302.08.01-506436
Konu : Bilimsel ve Eğitim Amaçlı

09.11.2022

Dağıtım Yerlerine

Üniversitemiz Fen Bilimleri Enstitüsü Kazaların Çevresel ve Teknik Araştırması Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi Uğur DURAK'ın, Prof.Dr.Aydın ŞİK'm danışmanlığında yürüttüğü "*Çocuk İşçilerin İş Sağlığı ve Güvenliği Algılarının Değerlendirmesi*" adlı tez çalışması ile ilgili konu Komisyonumuzun 18.10.2022 tarih ve 17 sayılı toplantısında görüşülmüş olup,

İlgilinin çalışmasının, yapılması planlanan yerlerden izin alınması koşuluyla yapılmasında etik açıdan bir sakınca bulunmadığına oybirliği ile karar verilmiş ve karara ilişkin imza listesi ekte gönderilmiştir.

Bilgilerinizi rica ederim.

Araştırma Kod No: 2022 - 1165

Prof. Dr. İsmail KARAKAYA
Komisyon Başkanı

Ek:1 Liste

DAĞITIM

Gereği:

Sayın Prof. Dr. Aydın ŞİK

Bilgi:

Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne

Belge Doğrulama Kodu :BSCE2MM2H2

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Takip Adresi : <https://www.nurkiye.gov.tr/gazi-universitesi-ebys>

Emniyet Mahallesi Bandırma Caddesi No :6/1 06560 Yenimahalle/ANKARA
Tel:0 (312) 202 20 57 - 0 (312) 2... Faks:0 (312) 202 38 76
İnternet Adresi :<http://enkkomisyon.gazi.edu.tr/>
Kep Adresi: gaziuniversitesi@hs01.kep.tr

Bilgi için :Nursel Güner
Genel Evrak Sorumlusu
Telefon No:202 20 57

Bu belge,güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

EK-3. (devamı) Etik Kurul Onay Yazısı

Evrak Tarih ve Sayısı: 09.11.2022-E.506436

GAZİ ÜNİVERSİTESİ ETİK KOMİSYONU KATILIM LİSTESİ	
TOPLANTI TARİHİ : 18.10.2022	TOPLANTI SAYISI : 17
ADI – SOYADI	
Prof. Dr. İsmail KARAKAYA BAŞKAN	
Prof.Dr.C.Haluk BODUR	
Prof.Dr.Seçil ÖZKAN	
Prof.Dr.Cevriye TEMEL GENCER	
Prof.Dr.İsmet YÜKSEL	
Prof.Dr.Aymelek GÖNENÇ	
Prof.Dr.Gülşah BAYRAMOĞLU	
Prof.Dr.Makbule GEZMEN KARADAĞ	
Prof.Dr.Zehra GÖÇMEN BAYKARA	
Prof.Dr.İlyas OKUR	
Prof.Dr.Nihan KAFA	
Doç.Dr.Melek Gülşah ŞAHİN	

Gazili olmak ayrıcalıktır